

MARTA MUNTADA I ARTILES

Els integrants de l'Acadèmia dels Desconfiats (Barcelona, 1700-1703)¹

EL RENOVELLAT FENOMEN ASSOCIATIU

Una de les acadèmies més antigues de la que tenim coneixement fou la constituïda a l'entorn del filòsof grec Plató (428 a 347 a.C.), que s'instaurà en els suburbis d'Atenes i que es caracteritzà per una alta serenitat en el coneixement científic, filosòfic i espiritual. L'acadèmia va ressorgir en les nacions cultes els segles xv i xvi amb una especial importància a Itàlia, on es reivindicà amb un rotund èmfasi el classicisme grec i romà. El renovat fenomen associatiu es va emmirallar en el model d'acadèmia literària italiana –hereva de l'acadèmia neoplatònica– organitzada el s. xv per Marsilio Ficino. Quan els renaixentistes varen intentar ressuscitar la institució platònica heretaren el vessant científic i imaginatiu, a la que combinaren altres idees erudites i de bon gust. En les acadèmies els assistents es reunien de forma informal per a debatre temes d'interès comú i per a criticar de forma constructiva les obres mentre les estaven creant. En formaven part estudiosos, humanistes, poetes i amants de les lletres, als que aviat s'afegiren membres de la noblesa que posseïen biblioteques i amplis estudis on es convocaven les reunions. Així doncs, el món de les acadèmies quedava circumscrit a la gent de lletres, arts i ciències.

1. El meu agraïment al professor titular Marià Carbonell i Buades, del Departament d'Art de la UAB; al Doctor Francesc Fontbona de Vallescar, director de la Unitat Gràfica de la Biblioteca de Catalunya (Barcelona); al Dr. Pere Molas i Ribalta, de la Universitat de Barcelona i a Montserrat Salvador i Padrosa de l'Arxiu Històric de Sabadell, per l'ajuda rebuda en l'elaboració d'aquest treball.

A la Península Ibèrica, el rei Alfons V restaurà 'Partenope' l'any 1442, la primera acadèmia a Europa. Aquest precedent fou seguit per l'Acadèmia Mèdica fundada a Florència l'any 1460, l'Acadèmia Romana instituïda l'any 1470 i la dels Assorditi a Urbino. A França, abans que el rei Lluís XIII fundés l'Acadèmia Francesa l'any 1635, feia anys que es reunien els millors literats per intercanviar impressions sobre temes d'actualitat, literaris i artístics, o, senzillament, per llegir les primícies de llurs treballs. Fundada l'Acadèmia Francesa, després de moltes vacil·lacions, endegaren el gran *Diccionari* que fou publicat l'any 1694. A Lisboa, Antonio Álvarez da Concha fundà l'Acadèmia dels Generosos el 1647, entre llurs membres destacà Francisco Manuel de Melo, estudiós de les lletres castellanques i elegant historiador de la Guerra dels Segadors, qui presidí aquella acadèmia l'any 1662. A Espanya sorgiren dues acadèmies efímeres: la que es reunia a casa d'Hernán Cortés (conqueridor de la nova Espanya) i la Imitatoria, establerta a Madrid l'any 1586. Durant el 'segle de les Llums', concretament a mitjans del s. XVIII, es formaren grups que es reunien en acadèmies, societats o juntes, amb la finalitat d'impulsar reformes de tot tipus arreu d'Europa occidental. Algunes d'elles rebren des de la seva fundació el suport de l'estat, mentre que altres foren promogudes per fundacions particulars. Totes elles es crearen a l'estil de la Royal Society de Londres i de l'Académie des Sciences de París. Alguns autors de finals del s. XIX o de principis del s. XX: Capmany, Ward, Campomanes, Hernández de Larrea o Miguel Jerónimo Suárez, consideraren que les acadèmies o societats econòmiques, preferentment les de Berna, Dublín, París i Bretanya, foren imitades per les espanyoles. Amb tot la historiografia en els darrers anys ha matisat el deute que les societats espanyoles tingueren respecte a les seves homòlogues europees. Catalunya no fou pas una excepció, ans al contrari, cobejà nombroses idees ilustrades i era plena de preocupacions modernitzadores que s'orientaven cap a la innovació tecnològica i l'economia capitalista naixent a la darrerria del segle.²

Les acadèmies influïren en una major consideració de l'art, dels artistes i de llur treball, així com, de la mateixa manera, de la seva dignificació social per tal d'assolir el prototipus d'artista erudit o el 'doctus poeta' de

2. *La época de la Ilustración. El estado y la cultura (1759-1808). Historia de España*, Fundada por Ramón Menéndez Pidal, Dirigida por José María Jover Zamora, tomo XXXI, Ed. Espasa-Calpe, Madrid, 1988.

l'antiguitat.³ Les reunions eren sovintejades per artistes, erudits, teòrics i diletants que generalment formaven part de la noblesa, de manera que els artistes coexistiren amb l'aristocràcia del saber i la noblesa de sang. Francesc Fontbona de Vallescar valorà el tema de les acadèmies en el discurs d'ingrés a la Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi l'any 1989:

L'acadèmia va tenir, des del segle XVII, un paper molt fort en la jerarquització, estructuració i reglamentació de l'art... El model italià, polit a França, aviat va ser «exportat», i diverses altres ciutats d'Europa varen fundar la seva Acadèmia de Belles Arts. A Espanya, la presència al tron de monarques de la Casa de Borbó, la mateixa que hi havia a França, afavorí enormement l'adopció del sistema acadèmic alludit, tan apropiat per al bon èxit de la política preconitzada per aquell tipus de monarquies.⁴

Els agrupaments de literats i d'homes de ciència a la Península no havien tingut l'ampli desenvolupament que gaudien a altres països d'Europa, especialment a Itàlia i França. Les acadèmies no comptaren amb un suport estatal que exercís un control teòric i pedagògic, com succeïa en el model francès de Charles Le Brun i de Jean-Baptiste Colbert, i en el model florentí del neoplatònic Marsilio Ficino. Tampoc esdevingueren associacions pro-

3. Durant els s. XVII-XVIII s'accentuà progressivament la necessitat de desenvolupar una teoria artística, tant històrica com tècnico-teòrica a Espanya, idea que tenia el seu origen en temps precedents. Es creà un ambient acadèmic que propicià la publicació de monografies sobre la creació artística, tema que es veié afavorit gràcies als avenços en el camp de la psicologia, l'estètica i la pedagogia. L'artista volia que es tingués en compte l'aspecte reflexiu i racional que comportava la gestació i posterior creació d'una obra, que sorgeix com a resultat d'un estudi previ i necessari per a la seva execució posterior. Amb això no es neguen sinó que s'exalten les facultats innates del geni creatiu, definit com a do especial o carisma innat capaç de crear obres originals. Reclamar atenció sobre el talent i el geni que comportava el seu treball repercutia favorablement en llur consideració social. Joan-Ramon TRIADÓ, «Artista i societat a la Catalunya del segle XVII», *Pedralbes. Revista d'Història Moderna*, núm. 13-II, Universitat de Barcelona, 1993, pp. 441-447. Rensselaer W. LEE, *Ut pictura poesis. La teoria humanística de la pintura*, Madrid, 1982. Alfonso E. PÉREZ SÁNCHEZ, *Pintura barroca en España 1600-1750*, Madrid, 1992. Julius SCHLOSSER, *La literatura artística. Manual de fuentes de la historia moderna del arte*, Madrid, 1974. Mª Mercedes Virginia SANZ SANZ, «La teoría española de la creación artística en tiempos de Carlos II», dins de: *IV Jornadas de Arte. El arte en tiempos de Carlos III*, Departamento de Historia del Arte «Diego Velázquez», Centro de Estudios Históricos, C.S.I.C., Madrid, 1989, pp. 457-466.

4. FRANCESC FONTBONA I DE VALLESCAR, *Elogi de l'Acadèmia*, Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi, Barcelona, 1989, p. 13.

fessionals i pedagògiques, com la que formaren els pintors madrilenys al 1603.⁵

L'Acadèmia dels Desconfiats, fundada al 1700 i amb vigència fins al 1703, suposà un repte i un avanç cultural vers la resta de la península. Assumí la constitució d'un cercle literari d'erudits com a resposta a la necessitat de fomentar la cultura de certs personatges benestants, en el període siscentista de la decadència. Aquesta entitat, de caire intel·lectual, literari i musical, suplí un buit existent i alhora oferí la possibilitat de mirar, sense recel, les nombroses acadèmies existents arreu d'Europa: com ara les de París, Angers, Arles, Roma, Florència, Bolonya, Gènova, Pàdua i Milà, entre d'altres.

PRECEDENTS DE L'ACADÈMIA DELS DESCONFIATS

Destaquen com a precedents de l'Acadèmia dels Desconfiats l'Acadèmia dels Nocturns de València (1591-1596), una Acadèmia de Toledo nascuda en el regnat de Felip III (ca. 1598-1621) i l'Acadèmia de Francisco Pacheco de Sevilla (del primer terç del s. XVII). Com a mostra de l'afany investigador en la ciutat de Barcelona sobressurten la Real y Militar Academia de Matemáticas de Barcelona (1694-1748) i l'Academia de Santo Tomás de Aquino (inciada al 1711).

L'Acadèmia dels Nocturns pot ésser considerada com un dels primers exemples de reunió de patricis intel·lectuals i escriptors amb inquietuds literàries i musicals. Fou fundada a València l'any 1591 i es mantingué en vigor fins al 1596. El cenacle literari va formar-se a l'entorn del noble Bernat Català de Valeriola, qui en la seva *Autobiografia* afirma:

Ans ara, en lo mes de setembre, 1591, nos juntàrem uns quants cavallers y amics i instituírem una Acadèmia pera exercitarnos en hobres y actes virtuosos.

Bernat Català de Valeriola oferí el palau on residia per a facilitar la lectura de discursos i poesies. El mecenes benefactor s'autoproclamà president vitalici, allora s'instituí com a vicepresident, s'assignà la tasca d'àrbitre a l'escollir els

5. FONTBONA I VALLESCAR, *op. cit.*, Bonaventura BASSEGODA I HUGAS, *Francisco Pacheco. Arte de la Pintura*, Madrid, 1990, p. 22. ANTONI COMAS, *Història de la literatura catalana*, vol. V, Barcelona, 1985.

nous acadèmics, dirigí les lectures setmanals que es convocaven els dimecres al vespre, designà els qui havien de llegir i escollia els nous temes de treball. En cada reunió fixava el tema de la propera sessió que servia de base per a la producció d'una poesia de circumstàncies i de certàmens i d'una prosa acadèmica de saló, amb l'única finalitat de conrear l'enginy i la intel·ligència. Es celebraren vuitanta-vuit sessions que tingueren lloc durant tres anys (1591-1594).⁶

L'acadèmia pretenia esdevenir una escola on els integrants poguessin aprendre oratòria i retòrica, i aconseguir coneixements científics, polítics i religiosos. L'exercitació i la virtut semblen ser els motors de la nova acadèmia. Es conserven les *Constitucions* de redacció senzilla que havien de regir l'organisme, aquestes foren aprovades per tretze membres fundadors:

Ordenamos que todos los académicos se junten un día a la semana, que será el miércoles, y que de una semana para otra esté nombrado un lector, el qual sea obligado a leer una lición de aquello que se le encomendare, de la qual resulte a los oyentes mucha erudición y doctrina, y que a los demás académicos les repartan trabajos conforme sus ingenios y que sea la repartición a voluntad del señor Presidente.

Respecte al repartiment de càrrecs estipulava:

Este reparto de cargos implicaba la reconstrucción, dentro del ámbito de la Academia, de la fuerte jerarquización del cuerpo social del barroco. La influencia aristocrática conferida al Presidente.

El reglament disposava el funcionament de les sessions, aquestes eren iniciades amb la lectura d'un discurs en prosa, generalment de caire doctrinal, i eren continuades amb la recitació de poemes de circumstàncies. Aquests textos es varen recollir al *Cancionero de la Academia de los Nocturnos*. La redacció presenta un nivell qualitatiu desigual, sobresortint-ne alguns de brillants i de gran correcció formal i estilística. Es conserva el corpus i les *Actes* de l'Acadèmia que contenen les poesies que els nocturns escrivien per a ésser llegides en les reunions i les cançons que eren interpretades per a delectar als assistents. Les poesies i cançons foren difoses pel P. Salvà, qui en féu un extracte.

6. L'Acadèmia dels Nocturns és fruit d'una triple coincidència: el record de la tradició valenciana de les tertúlies tardomedievals; des dels començaments del xvi, de l'activitat cultural de les Corts i la influència que tingueren les acadèmies renaixentistes.

Francesc Martí i Grajales publicà les *Actes* al 1905, i posteriorment, entre 1906-1912, hi afegí tres volums més.

El castellà era l'idioma habitualment utilitzat en les dissertacions i les poesies, tan sols conservem una composició en català i altres plurilingües. Destaquen composicions que mostren l'habilitat dels concurrents, com veiem en els sonets del poeta dramaturg, el canonge Francesc Tàrrega, en *Soneto al nacimiento de Christo Redemptor Nuestro, en el qual están todos los nombres allegóricos de los Académicos y el de nuestra Academia* (Sessió 13) i en les octaves reials de l'escriptor Gaspar Aguilar en què invoca al temps (Sessió 2). La temàtica religiosa impregna algunes obres, mentre en d'altres esdevé més superficial. Observem un caire més aviat frívol en poemes satírics i de circumstàncies; i fins i tot una ironia subtil en obres del canonge Francesc Tàrrega i Jaume Orts (de procedència no aristocràtica). Jaume Orts va escriure poemes amb connotacions eròtiques com apreciem en *A un sacristán que subía a repicar las campanas en cueros* (Sessió 41) i en les *Cinco redondillas contra las campanas que tocan maytines* (Sessió 28).

L'acadèmia es constituí en centre de reunió de tota una generació d'escriptors; al nucli inicial aviat s'afegiren nous membres, fins arribar a ésser més de quaranta, l'edat dels quals oscil·lava entre els vint i els trenta anys. Estava integrada per eclesiàstics de rang social o jerarquia intel·lectual elevada, amb funcions dirigents dins la institució eclesiàstica, i per aristòcrates o nobles que gaudien de renom, poder, prestigi, càrrecs i desenvolupaven professions liberals. Cada membre adoptava un pseudònim, relacionat amb la nit: Silenci, Ombra, Tenebres, Repòs, Vigília i altres similars. Coartada que de fet no amagava la noble condició dels integrants, ja que un quaranta per cent dels nocturns poden adscriure's a la noblesa, en procés de formació. Alguns membres destaquen com a escriptors: canonge Francesc Tàrrega, Miguel Beneyto, Gaspar Aguilar, Gaspar Mercader, Jerónimo de Virnés, Gaspar Escolano, Carles Boil, Andrés Rey de Artieda, Guillén de Castro, etc. Altres són dirigents, de condició feudal i terratinent com: Gaspar Mercader Moncada i Carroz, primer comte de Bunyol; els senyors de Pobra Llarga, Massamagrell, Càrrec, etc. També trobem dirigents provinents de l'alta jerarquia intel·lectual eclesiàstica com: el canonge Francesc Tàrrega, i el predicador i historiador Gaspar Escolano. I finalment, sobressurten dos dirigents que exercien professions liberals: el jurisconsult Cerdán de Tallada i el metge Jerónimo de Virnés.

Bernat Català organitzà tres justes poètiques, en les que Francesc Tàrraga exercí de secretari. Fou l'encarregat dels cartells, on convidava a participar-hi, i dels vexaments, on demanaven poemes escrits en castellà. Respongueren a la convocatòria quasi tots els integrants de l'Acadèmia, la pràctica totalitat dels poetes valencians; i, fins i tot, altres poetes de fora de la ciutat. En la primera justa es presentaren poemes en honor a sant Benet, sant Joan i l'Assumpció; en la segona en honor a sant Benet, sant Gregori Magne i la Fe; i en la tercera en honor a sant Vicenç Ferrer, a Sant Antoni i a sant Bernat.

L'*Obra en honor de les noces dels monarques Felip III i Margarida i Isabel Clara Eugènia i d'Albert d'Àustria* fou redactada pel cenacle el 1599, any en què es celebraren la ciutat de València les noces dels monarques Felip III i Margarida i les d'Albert d'Àustria i Isabel Clara Eugènia. Fou el primer acte del poderós marquès de Dénia, el qual féu venir de nou al rei i a la seva germana a casar-se en els dominis que posseïa, i a celebrar els primers festeigs a la ciutat de Dénia i al seu castell. Aquests esdeveniments, en homenatge als reis, foren viscuts pels conciutadans com un acte d'una espectacularitat suntuosa i foren immortalitzats posteriorment per Lope de Vega en el poema *Las Fiestas de Dénia*.⁷

L'Acadèmia finí les seves activitats l'any 1596, quan Bernat Català fou nomenat Corregidor de Lleó i s'allunyà de València. Cal destacar que a València continuà persistint l'afecció a les acadèmies literàries, així l'any 1616 l'acadèmia va ressorgir efímerament amb el nom de *Montañeses del Parnaso* i fins i tot es produïren diversos intents més d'emular-la.⁸

L'Acadèmia dels Nocturns valenciana mostra força similituds amb l'Acadèmia dels Desconfats de Barcelona, de manera que si comparem ambdues

7. Joan OLEZA, Josep Lluís SIRERA, *Història i literatures*, Institució Alfons el Magnànim, Institució Valenciana d'Estudis i Investigació, València, 1985. Josep Lluís SIRERA, *Història de la literatura valenciana*, Ed. Alfons el Magnànim, Institució valenciana d'estudis i investigació, València, 1995. Joan FUSTER, *La decadència al país valencià*, Barcelona, 1976.

8. Entorn el 1595 podem situar el naixement de la *Valentina*. Carles Boil—antic acadèmic dels Nocturns— creà l'Acadèmia dels Adorants a València el 1599, que perdurà fins el 1600. Carles Boil en fou el president, amb el nom d'adorador. Els seus membres, anomenats adorants, havien de justificar la condició de nobles per tal d'ésser-hi admesos. Guillem de Castro pretengué, sense èxit, de ressuscitar l'Acadèmia dels Nocturns el 1616 amb la fundació de l'Acadèmia dels Muntanyesos del Parnàs, la qual fou dissolta al cap d'un temps i reconstruïda el 1698. Aquests nous intents de durada efímera, que fins i tot perduren al llarg del s. XVII, testimonien el prestigi que adquirí l'Acadèmia dels Nocturns.

constitucions, el nivell social dels membres fundadors, els objectius, el marc on es realitzaven les lectures poètiques, les vetllades amenitzades amb música, l'ideari d'algunes produccions, els intents posteriors de ressorgir novament l'ambient que propicià el naixement del cenacle..., podem adonar-nos-en.

Els integrants d'ambdues acadèmies formaven part de la classe dirigent local i provenien i es feien amb l'aristocràcia civil i amb personalitats destacades de l'àmbit eclesiàstic. Ambdues volgueren congraciar-se i retre homenatge als monarques. És per això que l'acadèmia valenciana publicà *Obra en honor de les noces dels monarques Felip III i Margarida i Isabel Clara Eugènia i d'Albert d'Àustria*. Mentre que un membre destacat de l'Acadèmia dels Desconfiats i la pròpia institució destaquen per la redacció de quatre obres, escrites amb l'objectiu de congraciar-se amb la nova monarquia forana dels Borbons, d'aconseguir la protecció reial i de distingir-se socialment com a membres elitistes amb afanys intel·lectuals.⁹

Pau Ignasi Dalmases i Ros, considerat el promotor, fundador i arxiver perpetu de l'acadèmia de Barcelona, escrigué: *Armas del Principado de Catalunya y de sus condes quatro barras vermejas en campo de oro; las quales precedieron y preceden a las reales de Aragón. Defendido y provado por don Pablo Ignacio de Dalmases y Ros que dedica a la Catholica Magestad del Rey Nro.Sr.Don Carlos 2º Emperador de dos mundos* (1693. AHCB. Ms. A-núm.101). Així com també: *Corona Real de Catalunya o vidas de sus Reyes y Condes, breve resumen de sus mayores grandessas y excellencias, escrita por Don Pablo Ignacio de Dalmases y Ros, Donsell, hijo de la fidelissima ciudad de Barcelona. La consagra a la Catholica magestad del Rey nro.s enyor Dn. Carlos segundo monarca de mundos* (AHCB. Ms. B-núm.99).

Els acadèmics escrigueren *Nenias Reales*,¹⁰ en honor a l'últim rei de la casa dels Àustries i *Relación succincta del feliz arribo de los serenísimos don Felipe de Borbón y doña María Luisa de Saboya, Monarcas de las Españas, nuestros Reyes y Señores (que el cielo guarde y prospere) y de sus Reales Bodas*.

9. Isabel GERMÁN TORRES, «La Academia de los Desconfiados», *Pedralbes. Revista d'Història Moderna*, núm. 13-II, Universitat de Barcelona, 1993, p. 566.

10. El títol complet de l'obra és *Nenias Reales y lágrimas obsequiosas, que a la immortal memoria del gran Carlos segundo rey de las Españas y emperador de la América; en crédito de su mds imponderable dolor, y desempeño de su mayor fineza, dedica, y consagra la Academia de los Desconfiados de Barcelona. Las saca en su nombre a la luz pública Don Joseph Amat de Planella y Despalau su secretario*.

Per altra banda, tenim constància d'una altra *acadèmia* poètica a la ciutat de Toledo que sorgí durant el regnat del monarca Felip III (1578-1621), rei d'Espanya (1598-1621). Se'n conserven les *Constitucions* a la Biblioteca Universitària de Barcelona.¹¹ L'acadèmia fou creada i establerta prenent com a model les associacions homòlogues i contemporànies que existien a Madrid. Diego López de Ayala fou nomenat President, aquest oferí una àmplia sala de la seva vivenda per a poder reunir-se:

Primeramente, para que permanesca empleo tan virtuoso como el de la Poesía es forzoso que tome la protección della una persona principal en su casa, a la sombra de cuja autoridad vaya propagando (...) Las personas de auctoridad y calificadas que desearan fundar Academia se an de iuntar y entre ellos elegir presidente que les pareciere poderoso, grave, principal y bienquisto para que con esto sirva de Mecenas y de autoridad al gremio y juntamento temor a los zoilos ignorantes, zanganos de la preciosa miel de la virtud (...) El presidente a de tener en su casa una sala ancha, espaciosa y a proposito para tener la Academia en ella, con muchos bancos que hagan quadro, en medio del qual y arrimados a los bancos esten tantos taburetes como poetas uvieren de componer aquella semana.¹²

López de Ayala consultà amb persones doctes la idoneïtat d'incloure acadèmics residents a Toledo que destacaven en poesia. Amb l'ajut de vuit o nou d'aquests elegits cercà nous membres fins a reunir un total de vint-i-quatre membres fundacionals.¹³ Més tard, es produïren noves admissions guiades pels dictàments establerts a l'*Acta fundacional* o *Constitucions* que manava «no averse de cerrar la puerta a ningun hombre o muger que fuere principal o plebeio».¹⁴ L'*Acta* era llegida en públic, de forma solemne, quan es pro-

11. La transcripció de les actes fou publicada per Javier de SALAS, «Una Academia toledana del tiempo de Felipe III», *Archivo Español de Arte y Arqueología*, vol. VII, 1931, pp. 178-181.

12. Javier de SALAS, *op. cit.*, p. 179.

13. L'enumeració dels membres està continguda en les constitucions. Aquests integrants foren el comte de Fuensalida, el mestre Josep Valdivielso, Martín Chacon, el llicenciat Gerónimo Maranyon, Martín de la Fuente, el jurat Andrés de Quiros, Joan Martínez, el doctor Gregorio de Angulo, el llicenciat Juan de Sepúlveda, Diego Antineros, Pedro Vaca de Herrera, Alonso Castellón, Josep Nogués, el doctor Matías de Porras, el doctor Cristóbal Pérez, Joan Gaytan de Menesses, el llicenciat Juan Antonio de Herrera Tenrinyo, el doctor Francisco de Pisa, Miguel Mareion, Josep de Tovar, Alonso de Contreras, Gil Pérez Sarmiento, Agustín Castellanos i finalment el Pintor. Javier de Salas creu que sota la denominació de «el Pintor» potser s'encobreix la figura del Greco. Javier de SALAS, *op. cit.*, p. 181.

duïen nous ingressos per tal que els nouvinguts es comprometessin a acceptar-ne els dictàmens i per garantir la continuïtat del cenacle toledà. L'*Acta* regulava les reunions, que eren celebrades els dijous a la tarda, de les cinc a les set hores.

En reunir-se per primera vegada elegiren per insaculació l'adjudicació dels càrrecs: dos assistents ajudarien al president; i un secretari i un fiscal regularien internament l'associació. Aquests oficials tenien cura de la bona marxa de les tertúlies poètiques, gaudien d'una potestat superior a la resta d'assistents i en les juntes ocupaven llocs preestablerts i destacats. Els càrrecs i les tasques que els eren assignades eren renovades cada última setmana del mes, llevat el de president que era considerat perpetu.

A Sevilla, sorgiren diferents acadèmies freqüentades per intellectuals, erudits, artistes i poetes. Aquests cercles en realitat representaven la continuació de l'acadèmia impulsada per Juan Mal Lara, a mitjans del s. xvi. El nombre exacte d'associacions se'ns fa difícil de determinar ja que sovint no aixecaven acta de les sessions, de manera que l'única prova de llur existència és la producció literària i artística dels components. Durant el primer terç del s. xvii destacà el pintor i tractadista Francisco Pacheco del Río (Sanlúcar de Barrameda, 1564-Sevilla, 1644) que guiava aquests cenacles; visqué la vida i desaparició de la seva acadèmia, però el record perdura encara en el llibre *Arte de la Pintura*, obra escrita per ell i publicada *post mortem* l'any 1649. El llibre pot ésser considerat com a una crònica excepcional, encara que indirecta de l'associació, atès que l'acadèmia es vinculà al món artístic de Sevilla. L'Acadèmia de Francisco Pacheco és anomenada en l'obra de Rodrigo Caro:

Francisco Pacheco, célebre pintor en esta ciudad, cuya oficina era academia ordinaria de los más cultos ingenios de Sevilla y forasteros.¹⁵

i en la d'Antonio Acisclo Palomino y Velasco (1653-1726):

14. Javier de SALAS, *op. cit.*, p. 180.

15. Rodrigo CARO, *Varones insignes en letras naturales de la ilustrísima ciudad de Sevilla. Epistolario*, edición y estudio biográfico-crítico de Santiago Montoto, Sevilla 1915, p. 60. Cita transcrita en el llibre de Bonaventura BASSEGODA I HUGAS, *op. cit.*, (1990), p. 20.

Era la casa de Pacheco cárcel dorada del arte, academia y escuela de los mayores ingenios de Sevilla.¹⁶

Aquesta Acadèmia, de la qual no es coneix una seu fixa, mantenia reunions informals però continuades, i no gaudia d'un nombre concret de participants. Aquests eren poetes, estudiosos i pintors que posseïen inquietuds intel·lectuals i humanístiques i solien debatre temes de l'antiguitat clàssica i la teologia catòlica. La màxima fita que pretenien assolir era aglutinar humanistes que tinguessin com a ideal el pintor-intel·lectual, que intentaven conciliar l'art amb la literatura. Cal entendre l'acadèmia de Pacheco més com un grup d'amics que com a una corporació normativa. La personalitat de Pacheco pot ésser considerada molt social, li agradava gestar les seves tesis dialècticament, és a dir, tenia per costum debatre col·lectivament amb els altres acadèmics qualssevol tema artístic.¹⁷

ACADÈMIES BARCELONINES

Abans de formar-se l'Acadèmia dels Desconfats, existien l'Academia de Santo Tomás de Aquino i la Real y Militar Academia de Matemáticas de Barcelona, les quals posseïen finalitats i objectius diferents.

L'Academia de Santo Tomás de Aquino, amb seu en el convent de Santa Caterina, existia abans del 1677, encara que els nous Estatuts no foren aprovats fins el 1711, el preàmbul dels quals es conserva a la Biblioteca de Catalunya. L'acadèmia es constituí en un cenacle integrat per religiosos dominics i per personalitats provinents del món universitari, es caracteritzà per mantenir la puresa del tomisme que era exaltat amb fervor. Les activitats que desenvolupava i el règim intern que la regia són gairebé desconeguts, tot i que és evident que les ambicions eren projectades en el si de la mateixa institució.

16. Antonio Acisclo PALOMINO Y VELASCO, *El museo pictórico*, ed. 1947, p. 892. Cita transcrita en el llibre de BASSEGODA I HUGAS, *op. cit.*, (1990), p. 21.

17. B. BASSEGODA I HUGAS, *Arte de la pintura*. Madrid, 1990, p. 20. BASSEGODA I HUGAS, *El arte de la pintura de Francisco Pacheco*, estudio de sus fuentes teóricas e iconográficas y edición crítica, Tesi doctoral dirigida por el Dr. Joaquín Yarza Luaces, UAB, 11/1988. BASSEGODA I HUGAS, «Pacheco y Velázquez», dins de *Velázquez y Sevilla*, Sevilla, 1999, pp. 125-139. Jonathan BROWN, *Imágenes e ideas en la pintura española del siglo XVII*, Madrid, 1980, pp. 31-112.

Posseïm poca documentació que notifiqui les activitats que duia a terme, encara que es té constància que celebraren les habituals festes en honor al sant patró el 1703. Es conserven els *Villancicos que se cantaron en el convento de Santa Catalina Mártir de esta Excelentísima Ciudad de Barcelona, en las fiestas que tributan y consagran los Académicos discípulos a su Angélico Maestro Santo Tomás de Aquino*.¹⁸ Les activitats i funcionament del convent són possible reconstruir-los a partir de les notícies que consten en el *Lumen Domus o Anals del convent de Santa Caterina de Barcelona* dels PP. Francesc Camprubí i Pere Màrtir Anglés (Biblioteca Universitària de Barcelona. Ms. 1.005-7).¹⁹

Els membres que integraven l'Academia de Santo Tomás de Aquino enfront a l'Acadèmia dels Desconfiats són diferents. Mentre en la primera els components provenien de l'àmbit universitari, en la segona no en figura cap, excepte Josep de Rius i de Falguera. Aquest fou nomenat per Felip V com a últim rector de la Universitat de Barcelona, i fou instituït com a primer rector de la de Cervera el 1714, tot i que no va arribar a exercir-ne el càrrec i continuà al davant dels estudis de medicina de Barcelona.²⁰ Existí coneixença i relació entre ambdues acadèmies, els consellers absents de les tasques de l'Acadèmia dels Desconfiats assistien corporativament a les festes que celebrava l'Academia de Santo Tomás de Aquino, com ho acredita el *Dietari Municipal* de les jornades dels anys 1708 i 1710.

La Real y Militar Academia de Matemáticas de Barcelona, amb vigència des del 1694 fins el 1748, posseïa únicament una finalitat docent. Les escoles d'enginyeria militar foren centres on, d'ençà del Renaixement, s'impartien

18. *Villancicos que se cantaron en el convento ...*, Barcelona, Figueró, 1703. Biblioteca de Catalunya, Col. Bonsoms Ms. 1187. La Biblioteca de Catalunya conserva altres exemplars impresos posteriorment, com el de 1707 (ibid. Ms. 586), el de 1708 (Ms. 3137) i el de 1710 (Ms. 625).

19. El manuscrit està integrat per tres volums. El primer comença al 1219 i acaba al 1634 inclòs. El segon comença al 1635 i acaba al 1700 inclòs. I l'últim, comença al 1701 i acaba al 1803, és interessant i curiós ja que conté un dietari que explica els successos ocorreguts en el convent i incorpora alhora informació abundant sobre fets històrics, tant religiosos com civils, ocorreguts a Barcelona durant la Guerra de Successió. Enumera institucions, personatges, edificis, guerres, armades, visites oficials i privades, epidèmies i defuncions, testaments, succeïts a Espanya i a les seves províncies, també parla de Missions i nacions estrangeres.

20. Joan MERCADER I RIBA, *Felip V i Catalunya*, Ed. 62, Barcelona, 1968, pp. 111-117. F. SOLDEVILA, *Barcelona sense Universitat i la Restauració de la Universitat de Barcelona (1714-1837)*, Barcelona, 1938.

els coneixements de balística i de matemàtiques i física necessaris per a la construcció de defenses i fortificacions.²¹

Es conserven notícies de l'existència de l'acadèmia que ens remetent a finals del s. XVII, quan Francisco Mauleón ensenyava matemàtiques en la Compañía del Tercio de Españoles del Maestre de Campo don Juan de Acuña. Un cop es produïren els incidents conseqüència de la Guerra de Successió el rei li ordenà que es limités a l'ofici militar. Les classes es reprengueren el 1720 quan nomenaren director a Mateo Calabro, el qual tenia una escola a la Ciutadella amb nombrosos alumnes.²²

L'acadèmia fou creada oficialment per decisió de Felip V, en una *Ordenanza* del 1716, encara que en algun altre text indica com a data de reobertura real el 15 d'octubre de 1720. Esdevingué la primera acadèmia de la península dedicada a l'enginyeria militar, creada per la monarquia il·lustrada. El marquès Jorge Próspero Verboom (Bruselles 1665- Barcelona 1744) –general de l'exèrcit de Felip V– fou qui l'establí a Barcelona; ciutat escollida a causa de la tradició que existia d'aquest tipus de centres i, pel fet que, com a ciutat ocupada comptava amb nombrosos oficials destinats. Quan fou suprimida la universitat de Barcelona restà com una de les poques institucions d'ensenyament superior. L'acadèmia fou ubicada a partir de 1724 a la Ciutadella (projectada pel mateix Verboom i erigida per un deixeble de Sebastián Fernández de Medrano). L'Enginyer General, en el projecte de 1712, recomanava la necessitat d'instalar dependències per allotjar el director i els ajudants que l'assistirien i un mínim de dues sales per a exercir la docència en aritmètica, geometria i per als cursos de dibuix i fortificació.

El 1739 s'organitzaren els estudis a través de les *Ordenanzas e Instrucción para la enseñanza de las Matemáticas en la Real y Militar Academia que se*

21. El monarca espanyol Carles II fundà l'Acadèmia de Matemàtiques de Bruselles, per a què els membres de l'exèrcit rebessin una formació científica i tècnica, col·laboressin en la investigació científica amb una dedicació exclusiva i per a què una selecció d'antics alumnes es dediqués a aplicar els coneixements científics apresos per tal d'aconseguir perfeccionar les tècniques militars, defensives i ofensives. A França, Lluís XIV fundà l'Académie Royale des Sciences de París al 1666, amb la que pretenia desenvolupar una gran tasca dins el món de la ciència. Les dues fundacions règies foren creades per a oferir els seus serveis a la Monarquia, per a controlar l'estament militar i per assegurar un control estratègic, socio-polític, econòmic i administratiu del territori i la població. Juan M. MUÑOZ CORBALÁN, *Los Ingenieros militares de Flandes a España (1691-1718)*, Tesis Doctoral, vol. I, Barcelona, 1990, pp. 244-245 i 342. Manuel ARRANZ et al., «El Parc de la Ciutadella», *L'Avenç*, Barcelona, 1984, pp. 15-29.

22. Ferran SOLDEVILA, *Història de Catalunya*, Barcelona, 1935.

ha establecido en Barcelona. Més endavant fou designat director l'asturià Pedro Lucuze (1692- 1779), que era un enginyer militar. El Reglament fou renovat en temps de Ferran VI (1751) i, posteriorment, durant el regnat de Carles III (1769, 1771 i 1774).²³

L'ACADÈMIA DELS DESCONFIATS (BARCELONA, 1700- 1703)

Constitució formal

L'Acadèmia dels Desconfiats sorgí amb posterioritat a la mort del rei Carles II i la consegüent Guerra de Successió a la corona espanyola. Esdevingué un cercle elitista, integrat per nobles i aristòcrates cultes, que debatia temes acordats en la sessió anterior. Pau Ignasi Dalmases i Ros (Barcelona 1670- 1718) que en fou el promotor, fundador, i arxiver perpetu, l'allotjà en el Palau Dalmases que posseïa en el carrer Montcada de Barcelona. Aquest era un gentilhome, remarcable dins la societat barcelonina de l'època, amb designacions d'importància dins el camp de la política i la cultura. Formà part de l'estament nobiliari barceloní, i com a aristòcrata ostentava diversos títols. Va comprar la senyoria de las Burocas de Pierola on fou baró, heretà la senyoria de Vilallonga del Camp on fou marquès i era senyor d'altres indrets, tot i provenir d'una família de mercaders.²⁴

Pau Ignasi de Dalmases i Ros pot ésser considerat com a mecenes i promotor de l'acadèmia, que alimentava les ànsies de saber dels aristòcrates intel·lectuals i dels eclesiàstics barcelonins, parer reconegut pel marquès de Caldes de Montbui.²⁵ Abans de donar cos a la idea de formar l'acadèmia, la seva selecta i escollida biblioteca, integrada per llibres i manuscrits rellevants provinents d'arreu d'Europa —alguns d'ells difícils d'aconseguir—, era sovintejada per erudits, estudiosos, aristòcrates i amics que hi acudien ansiosos de saber, i que de fet s'hi reunien des de l'any 1698. L'enorme quantitat de llibres i documents que posseïa sempre els deixà a disposició de qualsevol estudiós. Conservem el catàleg d'impresos amb què comptava la llibreria, segurament

23. MUÑOZ CORBALÁN, *op. cit.*, vol. I, pp. 308-311.

24. Per a obtenir més informació sobre la destacada personalitat del fundador hom pot consultar l'apartat: Pau Ignasi de Dalmases i Ros.

25. MARQUÈS DE CALDES DE MONTBUI, *Història y labor de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona desde su fundación en el s. XVIII*, Barcelona, 1955.

en època del fundador i potser, fins i tot, escrit per ell mateix (Biblioteca de Catalunya. Ms. 677).²⁶

En les reunions, abans de constituir-se formalment com a acadèmia, era freqüent que llegissin poemes i treballs literaris, generalment de caire poètic. En una d'aquestes sessions els assistents plantejaren la viabilitat de constituir-se en acadèmia, l'Acadèmia dels Desconfiats. El marquès de Caldes de Montbui valorà la personalitat de Pau Ignasi de Dalmases i Ros el 1955, el qualificà com a un erudit destacat, capaç d'aplegar una valuosa biblioteca, la qual fou motiu de trobada per als intellectuals desitjosos d'adquirir nou coneixement i font inspiradora per a la creació de l'acadèmia, de la qual en fou el primer president, títol que ostentà de forma perpètua.²⁷

A don Pau de Dalmases y Ros, primer Marqués de Vilallonga (...) debe a mi parecer considerarse con razón primer presidente de nuestra Real Academia, no sólo porque en un salón de su señorial casa de la calle de Montcada, en el que tenía una muy selecta biblioteca, se reunían para estudiar y comentar asuntos literarios o para leer algún trabajo generalmente poético varias personas de distinción, del clero o de la nobleza, y que con él fueron sus verdaderos fundadores, sino también porque en una de sus reuniones, celebrada a primeros de junio del año 1700, con ya cierto carácter de oficialidad, a pesar de acordarse que los cargos de presidente y secretario debían ejercerse por turno, se le asignó el número uno en la inscripción o lista de asistentes habituales, cuya agrupación se denominaba entonces Academia Desconfiada. (...) Falleció el año 1718 y seguramente, a haber vivido en 1729, al constituirse oficial y definitivamente nuestra corporación, hubiese sido elegido presidente.²⁸

26. La biblioteca fou elogiada per diferents personatges com Torres Amat que afirma: «Formó una copiosa y escogida librería; y así es que su padre que ganó muchos caudales en el comercio y adquirió la nobleza, solía decir, que tenía mucho que lo que él había adquirido con sólo un libro, lo perdería su hijo con tanta multitud de libros» (*Memorias...*, p. 195). Estava integrada per nombrosos exemplars de categoria. Fou disgregada al 1738, en temps del fill i successor de Pau Ignasi, tot i que comptem amb un nombre representatiu d'aquests en la Biblioteca de Catalunya, des del dia 3 de juny de 1909, dia de l'adquisició. La biblioteca compta amb cent vint-i-dos manuscrits, molts d'ells anteriors al s. xvi i amb set-cents cinquanta-tres impresos, alguns d'ells incunables (latins sobretot), edicions gòtiques, textos jurídics, predominen les impressions del s. xiii de caire polític (Guerra dels Segadors, Guerra de França, etc), mentre que són poques les del xvi i passen d'un centenar les de principis del xviii (poesies patriòtiques dedicades a l'arxiduc Carles, etc), *Busllent de la Biblioteca de Catalunya*, Institut d'Estudis Catalans, any III, núm. 6, 1916.

27. MARQUÈS DE CALDES DE MONTBUI, *op. cit.*

28. VOLTES BOU, *op. cit.* (1956), p. 95.

L'acadèmia fou establerta segons les regles de les institucions gregues i romanes, des del moment de la seva fundació. Establiren com a lema la frase: «Tutta, quia diffidens» (segura, perquè desconfia). La Verge de Montserrat fou elegida com a protectora del cenacle literari. El règim interior es regia segons la màxima «Neminem laedere et omnibus prodesse». Prengueren com a emblema un paisatge de mar amb dues naus, una que reposa a la platja mentre l'altra s'enfonsa en el mar. Les *Nenias Reales*, redactada pels acadèmics en honor al difunt monarca Carles II, ens ofereix la clau interpretativa:

Se resolvió erigirla (la Academia), no sin desconfianza cada cual de sus talentos, dándole ésta el nombre de «Academia de los Desconfiados» y tomando por empresa la de un mar embravecido, en quien se miran, lastimoso triunfo del Hado y la Inconstancia, derrotados fragmentos de una nave que ha naufragado y un barquillo desarmado en la arena con el lema «Tutta, quia diffidens».²⁹

Segons transcriu l'*Acta fundacional* s'imposaren com a objectiu primordial emprar el temps que disposaven en dur a terme una tasca d'erudits i literats, interessats en el progrés i en fomentar les lletres catalanes:

Formar una Academia empleando el tiempo en ingeniosas ocupaciones, así para excusar el ocio de introducir sus desaciertos, como por el gran bien que se saca de aquella estudiosa fatiga.³⁰

Els integrants, en constituir-se acordaren que els oficis de president i fiscal es renovarien cada mes i els de superintendents (dos d'Acadèmia i un de música) i el d'arxiver serien vitalicis. Les sessions se celebrarien en el domicili social que fou el palau Dalmases, cada quinze dies. Els membres fundadors foren: Pau Ignasi de Dalmases i Ros; Francesc de Josa i d'Agulló, ardiaca de Santa Maria del Mar i canonge de la seu de Barcelona; Josep Antoni de Rubí i de Boixadors, marquès de Rubí, lloctinent de mestre racional de la casa reial i de la cort en la Corona d'Aragó; Josep de Taverner i d'Ardena, doctor en dret canònic i civil, canonge de Girona, bisbe electe de Solsona (1718-20) i

29. «Razón de la obra» dins de *Nenias Reales*.

30. J. R. CARRERAS I BULBENA, «Constitució i actes conservades de l'Acadèmia Desconfiada, anomenada també Escola i Acadèmia dels Desconfiats», *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona* (BRABLB), tomo X, 1922, p. 226.

bisbe de Girona (1720-26); Felip de Ferran i Sacirera; Josep Clua i Granyena, doctor en Teologia; Llorens de Barutell i d'Erill; Alexandre de Palau i d'Aguilar; Joan de Pinós i de Rocabertí, cavaller de l'orde de Sant Joan; Josep de Rius i de Falguera, doctor en dret i canonge i tresorer de la seu de Barcelona; Agustí de Copons i de Copons; Antoni de Peguera i d'Aimeric; Martí Díaz de Mayorga, capità d'infanteria espanyola; Francesc de Junyent i de Vergós i Josep Amat i de Planella, Marquès de Castellbell. D'aquests foren elegits per als oficis perpetus de superintendents Joan de Pinós i de Rocabertí i Martí Díaz de Mayorga, i per arxiver Pau Ignasi de Dalmases i Ros. Per a encoratjar a la joventut elegiren sis cavallers joves, anomenats *meninos*, per a què s'eduquessin en el conreu de les lletres. Aquests en realitat eren alumnes escollits que pertanyien al col·legi de Cordelles:

Y para que redundase en mayor beneficio del público la erección de la Academia, se dio lugar en ella a los abriles de la juventud estudiosa, destinándose seis caballeros de pocos años, que, con el título de «meninos», asistiesen a ella y se educasen en tan noble escuela.³¹

Aquests alumnes privilegiats foren Josep de Peguera i d'Aimeric, Lluís de Peguera i d'Aimeric, Antoni de Copons i de Copons, Josep de Ferran i de Fivaller, Diego de Pellicer i de Bustamante, Manuel de Pellicer i de Bustamante i Felipe de Pellicer i de Bustamante.³²

L'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona³³ guarda diferents manuscrits que provenen de la Casa Dalmases; són de cabdal importància les *Actes* de les sessions, que contenen les comunicacions presentades i les partitures de les peces musicals interpretades, tal i com s'anuncia en la portada:

Obras varias en verso y prosa/ In felix dido null bene nupta maxito/ hoc perente fugis hoc fugiente peris./ De los Académicos de la Academia/ desconfiada de la Ciudad del Barcelona./ Recogidas de orden de la Muy Ilustre/ Academia por Don Pau Ignasi del Dalmases y Ros su Archivero/ y/ Académico (AHCB. Ms. B-núm.98).

31. «Razón de la obra» a *Nenias Reales*.

32. A. COMAS, *op. cit.* (1985), pp. 93-104.

33. Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona (AHCB).

Sessions literàrio-musicals

Les *Actes* informen de la bona marxa de les tertúlies, de la lectura de discursos literàrio-morals, poesies, i dels temes que suscitaven debat. En les reunions llegien els treballs presentats, poemes de Dalmases, comunicacions de Lorenzo Barutell que exaltaven la Casa d'Àustria i destacaven l'heroisme dels catalans en la guerra d'Hongria de 1686, excepcionalment eren llegits treballs de caire historiogràfic, entre altres manifestacions. Els successos polítics que es produïren eren viscuts de prop i constituïren motiu de preocupació i alhora font d'inspiració.³⁴ El llenguatge de les composicions sovint esdevé emblemàtic, conté jocs d'enginy que velen missatges ocults, recursos propis de la cultura adquirida per una minoria benestant que ho adoptaren com a instrument vehicular. Les sessions eren amenitzades amb música, que en ocasions era cantada, composta per l'acadèmic Francesc Valls, mestre de capella de la Seu de Barcelona i un dels millors compositors espanyols i, molt possiblement, per l'acadèmic Joan Antoni de Rubí i de Boixadors.³⁵

Per a obtenir informació precisa sobre les *Actes* de les sessions hom pot consultar els estudis exhaustius de Josep R. Carreras i Bulbena i M. Moliné i Brasés.³⁶ I, bé que centrant-se en la quarta acadèmia, l'article d'Esther Galindo Blasco i Gemma García Fuertes.³⁷ La quarta acadèmia fou celebra-

34. Trobem nombroses referències a l'ambient políticament incert i a vegades exaltat en les actes. Un estudi d'aquest punt fou realitzat per I. GERMÁN TORRES, *op. cit.*, pp. 569-572.

35. Molt possiblement, Joan Antoni de Boixadors i de Pinós, sisè comte de Savallà, tot i no posseir cap partitura signada en les actes de l'Acadèmia composà música per amenitzar les vetllades literàries. Tan sols conservem les partitures de les sessions primera, segona, tercera i part de la vuitena, signades per Francesc Valls, tot i que sembla evident que les restants també posseïrien acompanyament musical. Un interessant i acurat estudi que tracta l'aspecte musical de l'acadèmia és el realitzat pel musicòleg: Josep DOLCET, «El Comte de Savallà: un aristòcrata del barroc i la seva música», *BRABLB*, vol. XLV, 1995-1996, pp. 158-159. CARRERAS I BULBENA, *op. cit.*, pp. 197-207 i 283-285.

36. CARRERAS I BULBENA, *op. cit.*, pp. 225 i ss. M. MOLINÉ I BRASÉS, «La Academia dels Desconfiats», *BRABLB*, tomo IX, 1917, pp. 1-10.

37. És l'única sessió conservada en la que els emblemes es mostren explícits i físics amenitzada per la música que acompanyà l'acte i obrí la sessió. Deurien ser catorze els assumptes d'aquesta acadèmia, encara que per absència d'un dels integrants fossin tretze les intervencions, tot i que el marquès de Rubí en presentà dues. Esther GALINDO BLASCO i Gemma GARCÍA FUERTES, «La Academia de los desconfiados y el Príncipe Darmstadt. El diálogo emblemático de la academia 4ª (22 de julio de 1700)», *Cuadernos de Arte e Iconografía*, tomo VI, núm. 11, Madrid, primer semestre de 1993, pp. 455-467.

da en honor del príncep Jordi de Hessen Darmstadt, el 22 de juliol de 1700, i fou presidida per Francesc Josa i Agulló. El príncep convidat, que fou virrei i capità general de Catalunya, evidencia la ideologia política dels integrants que abraçaren el partit austriacista, força que emergí i fou impulsada per membres dels tres braços. Els desconfiats estaven involucrats amb diferents representants de les potències aliades, amb l'esmentat príncep i amb els comerciants i polítics anglesos M. Crowe i J. Shalett, i amb els holandesos J. Kies i A. Jäger. Aquest partit fracassà en la temptativa de lliurar Barcelona a les forces imperials dirigides pel príncep Darmstadt el maig de 1704.³⁸

L'encapçalament de la primera pàgina de les *Actes* és iniciat amb la data fundacional, el dia 3 de juny de 1700, moment solemne d'obertura oficial en el que no faltà l'acompanyament musical; se'n conserva la partitura que fou interpretada. Es celebraren deu acadèmies, de les quals conservem el que fou llegit com les audicions compostes per a l'ocasió. Malauradament, cal lamentar la pèrdua documental de les acadèmies cinquena a vuitena. Cadascuna de les sessions convocades foren dirigides per un president, el nom del qual figura en les actes. Aquestes contenen els «asuntos» o poemes, escrits segons un tema i una forma compositiva prefixada que garantia certa homogeneïtat.

La primera sessió fou celebrada amb l'assistència de tretze membres, el dia 10 de juny de 1700. El president encarregat d'inaugurar les sessions fou Joan Antoni de Rubí i de Pinós, possiblement per ser l'aristòcrata de més categoria. Després d'invocar la protecció divina a través de la Mare de Déu de Montserrat, Francesc de Junyent i Vergós va llegir un poema titulat *La virtut venç l'enveja*. El tema que argüïren foren els consols morals a què hom podia recórrer en ésser víctima de la murmuració; aportaren arguments històrics i valoraren quina era la virtut més gran de l'heroi, el valor o la prudència. La reunió es va clausurar amb un concert de cambra.

En aquesta primera acadèmia elegiren president, secretari i fiscal, admeteren nous membres: Francesc Valls, mestre de capella de la Catedral de Barcelona; i Diego Martínez i Folcràs, Capità d'Infanteria espanyola. La notícia de la seva fundació ràpidament va córrer i molts es cregueren amb els títols suficients per a figurar-hi, així que en tres sessions incorporaren altres acadèmics: en la celebrada el dia 18 del mateix mes, en la del dia 30 de setembre del 1700 i en la del 4 de gener de 1701.

38. JESÚS MESTRE I CAMPI, *Diccionari d'Història de Catalunya*, Barcelona, 1992, pp. 1023-1025 i 802.

L'existència de l'Acadèmia tingué una curta durada, tan sols durant tres anys pogueren prosseguir amb normalitat la tasca intel·lectual endegada. És possible fer-nos-en una idea aproximada del que realitzaven si consultem les *Actes* de les sessions. Les reunions hagueren de cessar el 25 de març de 1703, poc després de publicar l'obra *Nenias Reales* a la mort del monarca Carles II, últim rei Habsburg, i d'haver celebrat una sessió pública per a solemnitzar la proclamació de Felip V com a nou monarca Borbó.

És el moment angoixant de la Guerra de Successió a la corona espanyola que assetjà tota Europa i que es convertí en una qüestió de caire internacional. Els esdeveniments polítics involucraren totes les potències aliades europees i es perllongaren durant més de quinze anys, malgrat els tractats d'Utrecht (1713) i Rastatt (1714). Els successos suposaren un dur revés al cercle barceloní, i poden, al mateix temps, ésser valorats com el desencadenant que els precipità la dissolució i els abocà al seu fi. Nombrosos integrants de l'Acadèmia —molts d'ells austriacistes— van ésser dispersats, mentre altres s'uniren a la lluita en els rengles adversos. L'animador principal de les tertúlies, Pau Ignasi de Dalmases i Ros, fou empresonat quan actuava com a enviat de Barcelona en la cort de Felip V el 1705.

Concretament, a la ciutat de Barcelona es vivia un clima d'incertesa, inseguretat i violència. Nombrosos catalans es posicionaren a favor de l'arxiduc Carles. D'entre les mostres literàries que mostren l'adhesió a la Casa d'Àustria, redactades en honor del monarca difunt Carles II, destaquen dues obres publicades a Barcelona el 1701. Una d'elles fou l'obra titulada *Nenias Reales*. I l'altra fou l'obra publicada per l'Ajuntament de Barcelona *Lágrimas amantes de la Excelentísima Ciudad de Barcelona con que, agradecida a las reales finezas y beneficios, demuestra su amor y su dolor en las magnificas exequias que celebró a las amadas y venerables memorias de su difunto Rey y Señor Don Carlos II (que de Dios goza)*.

El decurs dels esdeveniments polítics influí negativament en l'etapa final de l'Acadèmia dels Desconfiats. Felip V, un cop aconseguí dominar el territori, exercí els drets de conquesta i les autoritats borbòniques dugueren a terme una dura repressió sobre Catalunya. De manera que, les persones que havien manifestat adhesió a la causa defensada per l'arxiduc Carles d'Àustria foren durament perseguïdes. Entre aquests es troba bona part de la noblesa catalana, i concretament alguns dels membres de l'Acadèmia dels Desconfiats,

com per exemple Joan Antoni de Boixadors. L'Arxiduc Carles, un cop fou nomenat emperador, els acollí favorablement a Viena, i els oferí elevats càrrecs com a recompensa i agraïment a la fidelitat mostrada: alguns d'ells aconseguiren formar part del Consell d'Espanya.³⁹

Producció literària de l'Acadèmia

Per a consultar l'obra, comunament anomenada *Nenias Reales*, hom pot adreçar-se a l'Arxiu d'Història de la Ciutat (AHCB. Ms. B. 1701 8au 4), o bé al mateix Arxiu de l'Acadèmia de Bones Lletres. L'obra fou publicada a Barcelona el 1701, concretament en la impremta de Rafael Figueró. Josep Amat de Planella i Despalau com a secretari de l'entitat la donà a conèixer. (Existeix una edició facsímil publicada per l'Associació de Bibliòfils de Barcelona de l'any 1989.)

El llibre fou dedicat al monarca Carles II, el qual fou considerat pels catalans com a benefactor i governant exemplar que havia afavorit Catalunya. Es succeïren reiterades manifestacions públiques com a mostra de condol i profunda commoció. L'Ajuntament de Barcelona, com s'ha indicat, publicà l'obra: *Lágrimas amantes de la Excelentísima Ciudad de Barcelona...*, compilada pel pare jesuïta Josep Rocabertí, professor de Retòrica del col·legi de Cordelles (AHCB. Ms. 1701 8au 2). Va aparèixer a Barcelona pels volts del 1701, impresa per Joan Pau Martí.

Nenias Reales conté una part anomenada «Razón de la obra», on consten notícies oficials de la nova entitat i aporta una enumeració extensa de les acadèmies existents a Itàlia, creades a imitació de les antigues, la fama de les quals havia arribat a Barcelona. Concretament esmenta les de Roma (la dels Humoristes, Linces i Fantàstichs); les de Florència (dels Immobles, Fogosos, Alterats, Renovats i la Crusca); les de Bolonya (dels Ociosos, Nocturns, Obtusos i Glassats); la de Gènova (dels Adormits); les de Pàdua (dels Reco-brats, Ordits, Incògnits i Inflamats); la de Vincència (dels Olímpics); la de

39. Joaquim ALBAREDA I SALVADÓ, *L'Onze de Setembre. La Guerra de Successió a Catalunya*, Enciclopèdia de Temes Catalans, núm. 1, Barcelona, 1989, p. 23. Núria SALAS, «Els segles de la decadència», dins de *Història de Catalunya*, dirigida per Pierre Vilar, vol. IV, Barcelona, 1989, p. 412. Martín DE RIQUER, «Breve historia de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona», *Historia y Labor de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona desde su fundación en el siglo XVIII*, Reial Acadèmia de Bones Lletres, Barcelona, 1955, p. 5.

Parma (dels Anònims); la de Milà (dels Amagats); les de Nàpols (dels Ardents, Ociosos i Entronitzats); la de Màntua (dels Enamorats); la de Pavia (dels Confiats); la de Cesena (dels Ofuscats); les de Faneza (dels Desunits, de Fabriano; dels Felipons); la d'Ancona (dels Caliginosos); la de Rímini (dels Pausats); la d'Urbino (dels Eixordats); la de Perúgia (dels Insensats); la de Fermo (dels Encontrats); la de Macerata (dels Encadenats); la de Viterbo (dels Obstinats); la d'Alexandria (dels Quiets); la de Bressa (dels Amagats); la de Treviso (dels Perseverants); la de Verona (dels Filamònics); la de Luca (dels Freds); la de Ferrara (dels Elevats); les de Venècia (dels Incògnits, Discordants i Guissons). L'enumeració inclou la coneixença d'altres acadèmies d'Itàlia, França i Alemanya i esmenta a llurs protectors.

L'obra inclou referències a la fundació de l'Acadèmia dels Desconfiats, creada per Pau Ignasi de Dalmases i Ros, junt a estudiosos que freqüentaven la seva gran llibreria «no tant per lo apreciable y exquisit de sos llibres com per lo inestimable de sos mèrits y prendes particulars», a primers de juny de l'any 1700. Prengueren com a model les acadèmies italianes i la batejaren amb el nom de *desconfiança* posant en dubte llurs propis talents. Amb aquest títol s'expressà la nova Acadèmia, una de les més antigues d'Espanya, que reconeixia el limitat de les seves forces, es recolzava en la ciència i que s'abrigava en la desconfiança contra les tempestats de la presumpció sense fonament. Els acadèmics dedicaren una solemníssima acadèmia a la mort del rei Carles II, en la sessió celebrada el dia 15 de gener de 1701, com consta en les *Actes*.

Festivas demostraciones y magestuosos obsequios, con que el muy ilustre, y fidelissimo consistorio de los deputados, y oydores del Principado de Cataluña, celebrò la dicha que llegó à lograr, con el deseado arribo, y feliz himeneo, de sus catolicos reyes d. Felipe IV. de Aragón, y V. de Castilla, conde de Barcelona, Ec. Y doña Maria Luisa Gabriela de Saboya,... Impressas de orden del muy Ilustre, y Fidelissimo Consistorio.

L'obra fou publicada per l'acadèmia el 1702 i fou impresa a Barcelona, concretament en la impremta de Rafael Figueró. L'escrit, que consta de tres-centes cinquanta-dues pàgines, fou un altre acte oficial per part de l'acadèmia, segons consta en la curta ressenya de les *Memòries*. El llibre fou dedicat al nou rei d'Espanya, Felip d'Anjou, i commemora l'arribada del rei a Barcelona i el casament amb Mª Lluïsa de Saboia. Amb anterioritat redactaren una altra obra, titulada: *Relación succincta María Luisa Gabriela de Saboya*,

*Monarcas de las Españas, nuestros Reyes y Señores (que el Cielo guarde y prospere) y de sus Reales Bodas impreses per ordre del Fidel Consistori, en la impremta de Rafael Figueró. Aquesta obra tampoc fa al·lusió al fet històric de forma directa, com tampoc en parla l'obra *Devotos, obsequiosos cultos, leales, festivas aclamaciones con que celebró la Excelentísima Ciudad de Barcelona la gloriosa translación de Olaguer su Santo, y la regia venida de su Catholico monarca*.*

Inclou el següent relat:

No quiso ni pudo la muy Ilustre celebre Academia de los Desconfiados, erigida en la Ciudad de Barcelona en la casa de Don Pablo Ignacio de Dalmassez y Ros que se compone de la mayor Nobleza y de los sugetos mas eruditos de Cataluña y de toda España, tener ociosas sus plumas en ocasion que se les ofrecia tanta copia de elevados asuntos, siendo el mas eminente el de hallarse favorecida esta Ciudad y todo el Principado con la presencia de sus magestades con el motivo de las Reales Bodas. Celebrose pues el día 18,⁴⁰ dedicose a sus Magestades una Academia en dicha casa de Don Pablo Ignacio de Dalmassez y Ros donde concurrieron los mas de los Señores Grandes, Títulos y Señores de la Corte y Real familia de su Magestad con casi toda la Nobleza del Pais. Fue Presidente de la Academia Don Josep Ignacio de Solis, y Gante, Nieto del Excelentissimo Señor Conde de Montellano; Secretario Don Gabriel Alvarez de Toledo y Pellicer, y Fiscal Don Agustin de Copons y Copons, sugetos en quien lo erudito corre parejas con lo Noble y que tienen en las mas arduas Empresas afiançado en su Calidad y Erudicion el acierto y desempeño. Diose principio a aquest Academico exercicio con suave acorde de Musica a semejança de la del Parnasso, y prosiguiose la Academia en la forma que se acostumbra. Alli se leyeron en las lenguas Latina, y Castellana diversidad de Poemas y papeles en prosa en que se echó de ver quan dulcemente cantan los Cisnes Españoles en las orillas de la Mar de Barcelona, no quando se mueren sino quando les dan vida los Augustos Felipe y Maria, Reyes de España que con sus benignos influxos vivifican quanto hallan los rayos de sus resplandores que el cielo mantenga perennes para assegurar lo tranquilo y feliz del Orbe Español.

La Armonia del Parnàs més numerosa en les poestias varias del Atlant del Cel poetic lo Dr. Vicent Garcia, Rector de la Parroquial de Santa Maria de

40. Novembre de 1701.

Vallfogona. Recopiladas y emendadas per dos Ingenis de la molt Illustre Acadèmia dels Desconfiats, erigida en la Escelentíssima Ciutat de Barcelona. Se dedica a la mateixa Acadèmia per medi dels rasgos de la ploma del Rector de Bellesguart.

L'obra pot ésser consultada en l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona (1703. AHCB. Ms. B. 1703 8au 7). Està dedicada *A la Estudiosa, Sabia, Illustre Acadèmia, que s'acredita amb el nom d'Escola dels Desconfiats, fonamentada en l'Excellentíssima Ciutat de Barcelona*. En aquesta dedicatòria i en tres sonets que segueixen, escrits pel Rector de Bellesguart, s'hi troben hiperbòliques lloances a l'Acadèmia.⁴¹ Els acadèmics al recuperar autors catalans de renom del s. XVII manifestaven un esperit nacionalista, pretenien evocar-los com a clàssics precedents de les lletres catalanes. De forma indirecta afloraven projectes creats en el camp literari, senyal que evidenciava la necessitat que sentien de recuperar els senyals d'identitat. Un d'aquests literats fou el destacat rector de Vallfogona, Francesc Vicenç Garcia (Tortosa, 1579/1582-Vallfogona de Riucorb, 1623).⁴² La primera edició de l'obra de Francesc Vicenç Garcia fou realitzada per l'Acadèmia en aquest llibre.

Francesc Vicenç Garcia fou assidu a la tertúlia literària que el bisbe Joan de Montcada convocava en el palau que posseïa a Barcelona. Es relacionà amb personalitats benestants de l'època i fou amic de Joan Antoni de Rubí i de Boixadors, sisè comte de Savellà. Entorn el 1621 va realitzar un viatge a Madrid, on degué conèixer els principals literats de la cort.⁴³

Disertación primera por la patria de Paulo Orosio, discípulo de San Agustín, y San Gerónimo. Que fue de Tarragona y no Braga en Portugal,

41. La qüestió que es plantejaren els bibliògrafs sobre l'autenticitat d'aquesta edició, aparentment prínceps, de les poesies del Rector de Vallfogona, tracta l'evident prioritat de l'obra datada el 1703 respecte a aquesta que porta la data de 1700. Es considera que la data de 1700 és la veritable —com consta en el manuscrit o esborrany de l'obra—, la impressió de la qual fou retardada fins a 1703, o més tard. Durant aquesta suspensió s'hi afegiren alguns additaments en el pròleg del Rector de Pitalluga, on es troba la data de 1703 que tant ha fet pensar als bibliògrafs.

42. Agustí DURAN I SANPERE, *Felip V i la ciutat de Cervera*. Barcelona, 1963, capítol III, pp. 12-21. Albert ROSSICH, *Francesc Vicenç Garcia. Història i mite del Rector de Vallfogona*, Barcelona, 1988. Albert ROSSICH, *Francesc Vicenç Garcia. Rector de Vallfogona. Antologia poètica*, Santes Creus, 1985. *La Armonia del Parnàs de Francesc Vicenç Garcia, Rector de Vallfogona (Barcelona, 1703)*, edició facsimil amb una introducció d'Albert Rossich, Edicions de la Universitat de Barcelona i Publicacions de la Universitat de València, 2000.

43. Antoni COMAS, *Grans personalitats de la literatura catalana*. Barcelona, 1982.

contra el sentir del Excellentísimo Sr. marqués de Mondéjar y de Agrópoli Grande de España.

Tot i no ser una obra pròpiament escrita per l'acadèmia, sinó pel fundador, Pau Ignasi de Dalmases i Ros, cal ésser tinguda en consideració ja que incorpora el parer de molts dels integrants respecte a la institució, i de fet manté un discurs homogeni respecte a les produccions de l'acadèmia.

L'obra fou publicada a Barcelona l'any 1702, tot i que l'original duu inscrit l'any 1701. Actualment es conserva a l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona (AHCB Ms. B- núm. 97). El llibre fou dedicat al rei Felip V i a la pàtria natal de l'autor, Catalunya. En l'enviament de l'obra s'humilia enfront del Borbó, en cas que es digni a llegir l'obra:

No es mi ánimo persuadir a Vuestra Magestad a que lea estos mal formados razgos, porque no debe malograrse el tiempo en tan ociosa tarea. No pretendo, Señor, que la mayor Magestad del Orbe y que podría sin nota de vanagloria intitularse con el «Ego mundi Dominus», que usava com menos justicia el Emperador Antonino, se ocupe en revolver estas mal compuestas hojas. Sólo es mi intención manifestar a Vuestra magestad mi obsequioso rendimiento, con presentar a Vuestra magestad en homenaje fiel este breve volumen, sólo grande por aver logrado tan soberano protector, pues con el sólo nombre de «Philippo» que se ha permitido a mi libro devo juzgarme el más dichoso.

L'obra recull diferents opinions dels acadèmics numeraris: la de Diego Pellicer de Tovar, en el «Parecer de D. Diego Pellicer de Tovar»; la del Catedràtic Dr. Serra; la Josep Lupià i d'Agulló; la de Josep Antoni de Rubí i de Boixadors, i finalment, el parer del catedràtic Fra Ramon Costa que està inclosa en l'*Aprovació*.

L'autor empra termes de fidelitat, devoció i gratitud envers als monarques. Expressa la satisfacció dels catalans a l'haver pogut celebrar unes Corts a Barcelona i l'agraïment al Borbó ja que els ho havia concedit. Aquest acte de gratitud per part del noble Dalmases en realitat responia a una ànsia general que imperava entre els catalans, els quals s'aferraven a les institucions i privilegis. El jove monarca borbó, Felip V, els satisféu aquest afany, i alhora intentà atreure's la benevolència dels catalans no tan sols amb la generositat en què actuà envers les Corts sinó també mostrant una actitud personal acoll-

dora. D'aquesta manera, complia amb el consell del rei francès, Lluís XIV, que recomanava al nét visitar Catalunya i Aragó, entre altres províncies espanyoles.⁴⁴

Notícies biogràfiques

Josep R. Carreras i Bulbena dugué a terme un acurat i detallat estudi sobre alguns acadèmics, aquest apartat pretén tan sols refermar-lo en alguns aspectes i complementar-lo amb l'aportació de noves dades que m'han estat possible de reunir.⁴⁵

Per dur a terme l'estudi ha estat interessant el treball de buidat realitzat a l'Arxiu Històric de Protocols de Barcelona.⁴⁶ Han estat consultats catorze notaris, actius a Barcelona durant els s. XVII i XVIII, alguns d'ells referenciaven assumptes notariais endegats pels desconfiats i fins i tot pels familiars propers.⁴⁷ La documentació trobada conté textos notariais amb vigència

44. A Barcelona es feren els preparatius adients per a solemnitzar l'entrada del monarca. Les institucions s'assabentaren del dietari i les manifestacions que havien de retre-li, així els fou possible seguir en tot moment el rigor protocol·lari. La Universitat participà dels homenatges i cerimònies que li dispensaren en motiu de la seva arribada, el rector el va rebre amb un breu discurs en llatí. Les autoritats acadèmiques participaren en l'entrada pública i solemne del dia 2 d'octubre i en el besamans del dia següent. El rei va ésser saludat per la Universitat i el bisbe, pel Consistori de Diputats i pels Oïdors de Comptes. Es conserva un opuscle coetani *Breve descripción de las festivas demostraciones que los inclitos Comunes y nobles particulares hizieron a la S.C. y Real magestad de Felipe Quinto en Castilla y Quarto en Aragón (que Dios guarde) en la entrada a los campos de Barcelona, día 30 de Setiembre y en la pública a esta excelentísima ciudad día 2 de Octubre de este presente año 1701* (Barcelona, Rafael Figueró, 1701). Segons consta en l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona (AHCB. Deliberacions i Cartes Reials, 1701-1703) tingué lloc la cerimònia del jurament de les lleis i privilegis per part de Felip V i el jurament de fidelitat per part dels tres estaments del Principat; per commemorar el succés hi hagué lluminàries i focs d'artifici. En aquestes Corts, obertes, el dia 12 d'octubre de 1701 i tancades el dia 14 de gener de l'any següent, el rei concedí a Pau Ignasi de Dalmases i Ros el títol de cronista de Catalunya.

45. J. R. CARRERAS I BULBENA, «Estudis biogràfics d'alguns benemèrits patricis que illustren aquesta Acadèmia», BRABLB, tom XII, 1927, pp. 179-237.

46. Arxiu Històric de Protocols de Barcelona (AHPB).

47. Els notaris consultats foren: Josep Creus (núm. notari 837), Josep Jaume Creus (núm. notari 914), Francesc Fitor (núm. notari 632), Bonaventura Galfí (núm. notari 861), Jeroni Gomis (núm. notari 911), Josep Llaurador i de Ça Torra (núm. notari 806), Pau Mitjans (núm. notari 804), Pau Mollar (núm. notari 899), Antoni Navarro (núm. notari 822), Pau Pi (núm. notari 736), Francesc Rossell (núm. notari 853), Francesc Serra (núm. notari 819), Ramon Vilana Perles (núm. notari 716) i Rafel Albià (núm. notari 769). Cal evidenciar que nombrosos nobles, alguns d'ells integrants o

legal, d'extensió variable, amb clàusules introductòries i finals repletes de formulismes legals adequats a l'assumpte jurídic en qüestió. La investigació, per tant, es circumscriu als capítols matrimonials,⁴⁸ testaments,⁴⁹ in-

familiars dels acadèmics, inventariaven els béns que posseïen amb el notari Josep Llaurador i de Ça Torra, com hom pot comprovar si consulta el *Liber inventariorum tertius*, 1712-1737. Fet que prova el prestigi, reconeixement i confiança que gaudia el notari en la societat benestant barcelonina. Destaca entre els notaris consultats el ciutadà honorat, Ramon Vilana Perles. Tenia un fill, Ramon Vilana-Perles i Camarassa, també notari, que sobresortí en la vida política i militar del moment. VÖLRES I BOU, *op. cit.* (1952), pp. 210-217. ALBAREDA I SALVADÓ, *op. cit.*, p. 18. MESTRE I CAMPI, *op. cit.*, p. 1123.

48. Aquesta institució és valorada en els vessants social i econòmic, ja que era costum que guardessin una estreta relació, pel fet que ambdós factors esdevenien importants en l'elecció del cònjuge i determinaven la funció tan important del dot, base material aportada per la núvia per a sostenir el matrimoni, sense el qual no podia accedir a ell, qualsevol que fos la condició social a la que pertanyés. Normalment el dot era sufragat pels pares, tot i que a vegades se'n feia càrrec altres parents—germà, avi, oncle— quan la jove era òrfena. El dot solia estar integrat per una quantitat en metàl·lic i la resta en objectes, que generalment consistien en aixovar, joies i roba de casa. En les classes treballadores l'aixovar era considerat fonamental, segurament els pares de la núvia el començaven a reunir des que eren petites. Coneixem la composició del dot a través de les cartes de rebut de dot, en les que a més s'indica el preu dels estris de la llar. En contraposició, les noies de classe benestant aportaven al dot propietats arrels, fonamentalment terres i béns immobles. A Catalunya regia la separació de béns i era costum d'antic que els membres d'una classe social es casessin entre ells, essent inhabitual la situació contrària.

49. Els testaments tenen tant interès com els inventaris doncs corresponen a les últimes voluntats que, a part de proporcionar-nos dades de caràcter familiar, acostumen a dur alguna dada interessant de la biografia del noble, la seva mort, per ser aquesta circumstància la que determina que el seu testament es faci públic. És en els testaments on es testimonien les creences religioses, la confiança en la intercessió dels sants i la virtut dels sagraments per aconseguir la salvació. Hi consten les disposicions referents a sufragis i s'inclouen ordres a executar en benefici de la seva ànima. Si en vida havien dut a terme accions per aconseguir la redempció, la inquietud d'aconseguir el perdó diví s'accentuava al màxim a l'hora de la mort, manifestant una profunda creença en el premi o càstig etern i en el valor de les misses, sagraments i altres pràctiques religioses com a mitjans per a suplicar a la Divinitat i inclinar-la a la benignitat. Fet que comportava un complex ritual religiós funerari en què es transferien béns materials a l'Església. Les ordres referents al sepeli i exèquies no faltaven en cap testament; sovint constituïen la part més extensa del mateix. A vegades coneixem l'import que disposava i la quantitat que el testamentari destinava com a despeses mortuòries i exèquies. Aquesta pràctica implicava alhora una funció social: la necessitat d'aparentar entre el grup, celebrant honres fúnebres decoroses que no desmereïessin la consideració guardada enfront als altres, la qual disminuïria si els funerals no eren els adequats a la seva posició. Per altra banda, era freqüent que els nobles, a més de sufragis i obres piadoses, fundessin capellanies, dotessin a donzelles pobres, repartissin diners desinteressadament entre els menys afortunats, atès que tota ostentació era signe evident de poder i prestigi. Una mort propera afavoria actes caritatius com vestir pobres, ajudar a presos, dotar als convents i hospitals i manumitir esclaus (depenent de l'època que es tracti).

ventaris i encants⁵⁰ i lligalls que es conserven. L'obtenció d'aquestes dades, amb llur possibilitats i limitacions en funció de la seva naturalesa, pot ésser interessant per a l'investigador ja que es pot valorar des de diferents punts de vista: legal, antropològic, etnohistòric, històric, biogràfic, artístic, religiós i devocional, ritual, de cultura material, composició de la família, sistema de valors d'una comunitat i des d'altres consideracions. La proluxa informació que hom pot extreure no pot considerar-se com a dades definitives, ja que cal inserir-la en el flux de la història en la qual s'inscriu i pren sentit.⁵¹

Concretament, amb la documentació trobada és possible entendre la mentalitat de l'època en què visqueren; mostrar la noblesa oligàrquica d'aquestes classes dirigents, les quals s'implicaren en els successos polítics i militars que succeïren; establir els lligams familiars que existien entre ells, en base a la informació continguda en els capítols matrimonials; entendre la religiositat que impregnava les seves vides, aspecte que queda reflectit en les disposicions testamentàries; efectuar un recorregut imaginari per les estances dels palaus amplis, sumptuosos, i tan bellament ornamentats on residien, a partir dels inventaris, etc.

Nobles i eclesiàstics

Tots els integrants formaven part de la classe dirigent local, i provenien i es feien amb l'aristocràcia civil i amb personalitats rellevants de l'àmbit eclesiàstic. Alguns dels membres arrelaren força a la societat catalana i es relacionaren familiarment amb la noblesa del país. La noblesa esdevingué un estament privilegiat que gaudia en exclusivitat d'uns privilegis, com el clergat, dins de la mateixa, tot i que existia una gradació ben clara. Els ciutadans

50. Era costum inventariar els béns deixats pels difunts, bé a petició dels familiars o dels marmessors. Aquestes relacions incloïen tot l'aixovar de la casa (mobles, eines, roba d'ús domèstic), roba de vestir, eines pròpies de l'ofici que desenvolupava el difunt, esclaus —depenent de l'època que s'estudiï—, en menys quantitat, propietats arrels. Apareixen informacions detallades en els inventaris dels nobles, que en ocasions van seguits de la venda dels seus béns en pública subhasta. D'aquests documents se'n deriva una abundant informació sobre la vida, el treball, l'art, l'economia i moltes altres facetes de l'època.

51. Blanca MORELL PEGUERO, *Contribución Etnográfica del Archivo de Protocolos: Sistematización de fuentes para una etnología de Sevilla (1500-1550)*, Universidad de Sevilla, Anales de la Universidad Hispalense, Serie: Filosofía y Letras, nº57, Sevilla, 1981.

honrats que integraven la noblesa eren presents en les institucions culturals, acadèmiques i similars del setzens barceloní. L'interès intel·lectual mostrat per l'aristocràcia constituïa un element distintiu de caràcter elitista i un signe de prestigi. Aquestes afinitats els permetien organitzar institucions que gaudien d'unes peculiaritats pròpies de l'època barroca.⁵²

L'Acadèmia estava integrada per nombrosos nobles i alguns eclesiàstics amb assignacions importants.⁵³ Destaquen: el marquès de Vilallonga del Camp i baró de Pierola, Pau Ignasi de Dalmases i Ros (Barcelona 1670-1718);⁵⁴ el marquès de Castellbell, Josep Amat de Planella i Despalau (Barcelona 1670-1715);⁵⁵ el sisè comte de Savallà, setè comte de Peralada, cinquè marquès d'Anglesola, vescomte de Rocafort, baró de Vallmoll, senyor de les viles, llocs i castells de Bràfim, Marmellà, Nulles, Bellavista, Cassafort, Rubió, Lespelt, les Piles, i altres indrets del Principat de Catalunya, baró de Bunyolí, senyor de la Cavalleria, i Honor de Felanix, al regne de Mallorca, etc., Gran d'Espanya i cavaller del Toisó d'Or, Joan Antoni de Boixadors i de Pinós (Badalona 1672-San Pier d'Arena, Gènova 1745);⁵⁶ el segon marquès de Moja, Agustí de Copons i de Copons (Vilafranca del Penedès 1675-1737);⁵⁷ el comte de Ferran i posseïdor de la grandesa d'Espanya, atorgada per l'arxiduc Carles, Felip de Ferran i Sacirera (Barcelona 1658-Nàpols 1715); el segon marquès de Castellmeia i baró de Montclar, Francesc de Junyent i de Vergós (Barcelona 1662-1735);⁵⁸ el marquès de Foix i baró de Torrellas, Antoni de Peguera i d'Aimeric (Barcelona 1682-València 1707);⁵⁹ el canonge i tresorer de la catedral de Barcelona i procurador del capítol als concilis tarragonins de 1722, inquisidor de Conca i últim rector de la Universitat de Barcelona i primer de la de Cervera (1714), Josep de Rius i de Falguera (Barcelona 1675-?);

52. Josep FONTANA, «La fi de l'antic règim i la industrialització (1787-1868)», dins de: *Història de Catalunya*, dirigida per Pierre Vilar, vol. V, pp. 34-41, Barcelona, 1988.

53. P. VOLTES I BOU, «Noticias sobre las mercedes nobiliarias otorgadas por el archiduque Carlos de Austria durante su gobierno en Barcelona», dins de: *Documentos y Estudios*, vol. X, Barcelona, 1962.

54. Armand de FLUVIÀ I ESCORSA, *Repertori de grandeses, títols i incorporacions nobiliàries de Catalunya*. Institut d'Estudis Nobiliaris Catalans, Arxiu Nacional de Catalunya, Sant Cugat, 1998, p. 93.

55. FLUVIÀ I ESCORSA, *op. cit.*, pp. 32.

56. FLUVIÀ I ESCORSA, *op. cit.*, pp. 19, 68, 75, i 76.

57. FLUVIÀ I ESCORSA, *op. cit.*, p. 58.

58. FLUVIÀ I ESCORSA, *op. cit.*, pp. 33 i 59.

59. FLUVIÀ I ESCORSA, *op. cit.*, p. 41.

l'ardiaca de Santa Maria del Mar, canonge de la catedral i vicari general de Barcelona, Francesc de Josa i d'Agulló (Barcelona 1671- Roma 1721); el canonge de Girona, bisbe electe de Solsona (1718-1720) i bisbe de Girona (1720-1726), Josep de Taverner i d'Ardena (Barcelona 1670- Girona 1726), Doctor en ambdós Drets –fill de Francesc de Taverner i de Rubí i de Maria Ignàsia d'Ardena i d'Aragó, comtessa de les Illes i senyora de Darnius, del castell de Montroig, de Bosquerós i de la torre de Picalquers.

Altres consideracions a valorar respecte als assistents de l'acadèmia són: que entre els integrants no constava cap personalitat de la vida universitària, excepte l'eclesiàstic Josep de Rius i de Falguera, tot i que no desenvolupà el càrrec i continuà al davant dels estudis de medicina de Barcelona.⁶⁰ I el significatiu gest de deferència que els acadèmics tingueren a un públic femení. Acordaren que l'admetrien en el cenacle, amb la condició que formessin un grup reduït. Les col·locaren en un lloc discret, rera una cortina, d'aquesta manera ocultaven la seva presència i els era permès escoltar el que els acadèmics duïen a terme. La incorporació d'aquests nous membres degué generar expectació, de manera que fins i tot és alludit en algunes composicions poètiques que els dedicaren. Destaca entre les assistents l'única que participà activament en l'acadèmia, Maria de Ribera, neboda de l'acadèmic Francesc Josa i d'Agulló.⁶¹

Vincles familiars

Les relacions de parentesc s'evidencien a l'analitzar els documents notariais (capítols matrimonials, testaments i inventaris i encants) en què apareixen de forma clara i inequívoca les relacions familiars existents. Aquestes notícies, a més, indiquen el nivell social al que pertanyien: majoritàriament formaven part de la classe noble i benestant. De forma evident, els capítols matrimonials transmeten notícies biogràfiques i circumstàncies personals i deixen constància, de forma transparent, de les relacions familiars que s'establien entre els integrants de l'acadèmia. És habitual que en els testaments s'anomenin com a marmessors i executors del mateix uns als altres, fet que testimonia la proximitat i confiança mútua que es tenien.

60. JOAN MERCADER I RIBA, *Felip V i Catalunya*, Ed. 62, Barcelona, 1968, p. 114.

61. GERMÁN TORRES, *op. cit.*, p. 566.

Existien nombrosos vincles familiars entre els integrants nobles de l'acadèmia, per exemple: l'arxiver perpetu, Pau Ignasi Dalmases i Ros,⁶² casat amb Maria Marta de Vilana i de Cordellas, casà la seva filla Caterina Dalmases i Vilana amb un germà de l'acadèmic Francesc de Josa i d'Agulló, Josep de Josa i d'Agulló. Així consta en els capítols matrimonials signats el 29 d'agost de 1712.⁶³

El cenacle era integrat pels germans, Antoni de Peguera i d'Aimeric (Barcelona 1682-València 1707) i Josep Francesc de Peguera i d'Aimeric (Barcelona 1684-1746),⁶⁴ el qual fou un dels membres més joves, *menino*, de l'Acadèmia.

Francesc de Junyent i de Vergós era oncle de Josep Amat i de Planella, relació que tingué en compte a l'hora de nomenar-lo entre els marmessors del testament, signat el 22 de febrer del 1733, en el que és designat com a nebot.⁶⁵ Aquest vincle familiar entre les dues cases és novament manifest en

62. El seu pare, Pau Dalmases, comerciant molt ric de Barcelona comprà les baronies de Pierola i Vilallonga el 1689, es casà amb la pubilla Caterina Ros, senyora de Castelledral i Valldeperes i aconseguí el privilegi de cavaller el 1685 i el de noble el 1692. El seu fill, Pau Ignasi de Dalmases i Ros, fou batejat el 8 de setembre del 1670 a la Basílica de Santa Maria del Mar, amb els noms de Francesc, Pau, Ignasi, Nicolau i Marià. El 17 de setembre del 1690 va contraure matrimoni a Santa Maria del Mar amb Maria Marta de Vilana i de Cordellas, filla de Lluís de Vilana i de Boixadors i de Francesca Júlia de Cordellas; foren testimonis el cavaller Domènec Mora i el beneficiat de Santa Maria, Benet Briançó. Armand de FLUVIÀ, «Origen i escuts de cognoms catalans», *Avui* (Barcelona, 1990?). Pere VOLTES I BOU, *Pau Ignasi de Dalmases i el seu temps*, Barcelona, 1962, pp. 19-20.

63. AHPB. Isidro Famades, *Llibre Tercer de Capítols matrimonials, 14 de gener 1703- 11 novembre de 1710*, núm. lligall 5. Aquest vincle és alhora esmentat en el testament de l'avi de Caterina Dalmases i Vilana, dit Pau de Dalmases i Castells signat el 14 d'abril del 1722, ja que els esmenta com a cònjuges. AHPB. Pau Mollar, *Llibre de testaments 1722- 1743*, núm. lligall 8, foli 11vº.

64. En el seu testament, signat el 17 de setembre del 1746, no surt esmentat el seu germà, Antoni de Peguera i d'Aimeric, la qual cosa fa suposar que aquest morí amb anterioritat ja que surten esmentats altres familiars com a marmessors i executors del seu testament: Gertrudis de Peguera i Aguilar, segona muller, Ramon Grau de Peguera i Berardo, el seu fill, i Lluís de Peguera i Aimeric, el seu germà. AHPB. Jerónimo Gomis, *Sec. Man. Testam. Et codici. 1747- 1761*, foli 22vº.

65. Francesc de Junyent i de Vergós anomenà com a marmessors del seu testament a la seva muller, Maria Teresa de Junyent i Agulló; al seu nebot, Josep Amat de Junyent i de Planella i Despalau, marquès de Castellbell; al seu cunyat, Miquel d'Agulló Pinós i Garriga, marquès de Gironella i gentilhombre de Cambra de sa Majestat, casat amb Gaïetana d'Agulló i de Marimon, marquesa de Gironella; a Anton Amat i de Junyent de l'hàbit de Sant Joan i exempt de la companyia de guàrdies de Sa Majestat; a Narcís Amat i de Junyent, clergue i a Manel Amat i de Junyent, de l'hàbit de Sant Joan, Capità d'Infanteria i de les Guàrdies de cavalleria de l'exèrcit de Sa Majestat; que eren els seus nebots. AHPB. Jerónimo Gomis, *Lib. prim. testam. 1727-47*, foli 49.

l'inventari dels béns de Francesc de Junyent i de Marimon, primer marquès de Castellmeià, pare de Francesc de Junyent i de Vergós, ja que Josep Amat i de Planella assistí en la presa d'inventari dels béns del marquès i fou anomenat com a «gendre de dit difunt». ⁶⁶

Josep de Ferran i de Fivaller, un dels sis cavallers o *meninos* del col·legi de Cordelles, possiblement fou el fill de l'acadèmic Felip Ferran i Sacirera casat amb Anna Fivaller. ⁶⁷

Carrera militar i política

En aquest ambient literari es desenvolupava la bona societat barcelonina a les vigílies de la Guerra de Successió, que tantes coses havia de transformar i àdhuc destruir. A la ciutat vivien nombrosos nobles que formaven part de l'exèrcit, de manera que la jerarquia social reflectia la jerarquia militar de l'Espanya borbònica (una tropa procedent de les capes inferiors de la societat, una oficialitat assumida majoritàriament per nobles, i una cúspide de manament —Oficials Generals— assumida per la noblesa titulada). A part de les relacions de parentesc que s'establien entre noblesa i milícia mitjançant les aliances matrimonials, les quals refermaven la consideració social que gaudien i els aportaven majors beneficis econòmics. El binomi noblesa lligada a la milícia es reflectí en tots els tractadistes del s. XVIII, idea que estava en la mentalitat popular molt determinada pels valors aristocràtics, així com pels principis patriòtics que foren recollits en nombroses peces teatrals del s. XVIII. ⁶⁸

Entre els integrants de l'acadèmia trobem nombrosos nobles que formaven part de l'exèrcit, i altres que assumiren tasques diplomàtiques i polítiques que els dugueren a involucrar-se de forma compromesa en els successos de la Guerra de Successió. Un dels més destacats fou Pau Ignasi de Dalmases

66. Informació extreta en l'AHPB. Josep Llaurador i de Ça Torra, *Liber inventariorum secundus* 1696-1709, núm. lligall 24, foli 205.

67. El matrimoni Felip Ferran i Anna Fivaller està documentat signant els capítols matrimonials de la seva filla Anna Ferran i Fivaller. AHMB. *Secc. Not. II-24*. Informació recollida per Maria Adela FARGAS PEÑARROCHA, «Poder i xarxes matrimonials, 1599-1621: aproximació envers una distribució de les àrees de domini familiars a Barcelona», *Pedralbes. Revista d'Història Moderna*, any XII, núm. 12, Universitat de Barcelona, 1992, pp. 95-126, concretament en la nota peu de pàgina núm. 27.

68. FRANCISCO ANDÚJAR CASTILLO, *Los militares en la España del siglo XVIII. Un estudio social*. Granada, 1991, pp. 355-372 i 387-424.

i Ros, nomenat ambaixador pel Consell de Cent per gestionar el Tractat d'Utrecht amb l'ajut del marquès de Montnegre i de Felip de Ferran i Sacirera.⁶⁹ Novament actuà com a ambaixador de Barcelona quan les potències aliades abandonaren Catalunya el 1713, davant la reina Anna a Londres, negociació que no va ser favorable ja que la reina havia signat el tractat d'Utrecht.⁷⁰

El militar austriacista Felip de Ferran i de Sacirera destacà en la guerra de Successió. Actuà com a capità de la Coronela durant el setge de Barcelona per part de les tropes franceses del mariscal Jorge Próspero Verboom, el 1697. Intentà com a representant del braç militar, junt amb Pere de Ribes en nom del Consell de Cent, que Felip V jurés les Constitucions abans que nomenés un virrei. Les intencions s'estruncaren en ésser detingut a Saragossa, quan es dirigia a Madrid, l'any 1701. Moriu pel qual va ser inhabilitat per als càrrecs públics el 1703. En defensa dels ideals va intentar lliurar Barcelona a les forces aliades, comandades pel príncep de Darmstadt, el 1704. Protagonitzà accions militars, ajudà el príncep Enric de Darmstadt el 1706 i com a recompensa al compromís que defensà admirablement el van ascendir al grau de coronel. Va ser designat ambaixador de Barcelona a Holanda el 1713, on va intentar infructuosament que es reconegués una república catalana sota la protecció austríaca. Va debatre el cas dels catalans el 1714 i va mantenir una intensa relació amb Pau Ignasi de Dalmases i amb Francesc de Berardo.⁷¹

Antoni de Peguera i d'Aimeric intervingué amb el príncep de Darmstadt en l'intent de lliurar-li Barcelona el 1704, motiu pel qual fou perseguit pel virrei Fernández Velasco. S'exilià a Viena des d'on gestionà amb l'ambaixador anglès Mitford Crowe el pacte anglo-català de Gènova. Finalment, el pacte fou signat per ell, pel doctor Domènec Parera i per Mitford Crowe com a representant d'Anglaterra, el 20 de juny de 1705. Des d'Itàlia es traslladà a Barcelona per col·laborar amb Carles d'Àustria, prengué part en l'atac de les forces austriacistes a Barcelona el setembre de 1705. Quan aquestes entraren a la ciutat el rei-arxiduc Carles el nomenà coronel del nou regiment d'infanteria de la Guàrdia Reial Catalana constituït el 15 de novembre de 1705,

69. VOLTES I BOU, *op. cit.* (1967), p. 228.

70. Pot resultar complementària la informació inclosa en l'apartat sobre Pau Ignasi de Dalmases i Ros.

71. MESTRE I CAMPI, *op. cit.*, p. 445.

i va defensar la ciutat en el setge de Felip V el 1706. Lluità amb gran coratge a les terres d'Aragó, però com a conseqüència de la implicació activa en aquests quefers polítics l'estat de salut que gaudia se'n va ressentir i hagué de retirar-se a València, on morí el 1707.

El seu germà segon, Josep Francesc de Peguera i d'Aimeric, també fou un destacat austriacista i defensor de Barcelona el 1714. Va assistir la Junta de Braços celebrada a Barcelona el 1713, quan el Braç Militar o aristocràtic al que pertanyia dugué a terme la primera votació es pronuncià en contra l'opinió general, la qual donava suport a Felip V, i fou un dels signants de l'acta de protesta que estava a favor de la resistència. Durant la resistència fou nomenat capità de la Coronela de Barcelona, manava la companyia de Candellers de Cera i Pintors, que era la primera del quart batalló. L'onze de setembre de 1714 quan els borbònics assaltaren Barcelona formava part de la guarnició del baluard de Llevant que efectuà una destacada defensa, més tard el baluard fou voltat i la guarnició trencà el cercle carregant a la baioneta. Malauradament com a conseqüència d'aquests incidents polítics i la seva admirable implicació va ésser ferit i els borbònics com a càstig li van confiscar els béns que posseïa.⁷²

Martí Díaz de Mayorga actuà com a Brigadier dels exèrcits de la Majestat catòlica i de les Reials Guàrdies d'Infanteria.⁷³

Joan de Pinós i Rocabertí fou mestre de camp o ajudant de l'arxiduc Carles d'Àustria a Barcelona.⁷⁴

Josep Antoni de Rubí i de Boixadors, marquès de Rubí, com a capità de la Coronela de Barcelona defensà la ciutat durant el setge de 1697, va participar en la defensa de Barcelona durant el setge borbònic de 1706, va ascendir a coronel el 1707 i a general d'artilleria el 1711. Va arribar a ésser nomenat virrei de Mallorca el 1713. Des de l'illa va col·laborar amb la Barcelona ocupada (1713-1714) i va aconseguir una capitulació honrosa per a l'exèrcit. Un

72. CARRERAS I BULBENA, *op. cit.* (1902), p. 31. MESTRE I CAMPI, *op. cit.*, p. 802. *Diccionari biogràfic*, vol. III, Barcelona, 1969, pp. 431-433.

73. Amb aquests càrrecs consta en el seu testament signat el 5 d'abril de 1721. AHPB. Buenaventura Galí, *Liber secundus Testamentorum 1703/1728*, foli 99.

74. En els capítols matrimonials de Joan de Pinós i Rocabertí i Raimunda Roger d'Illur, vídua de Francesc Perelló. Consta que és mestre de Camp General o ajudant que fou del reial Exèrcit de la Majestat de Barcelona i fill legítim del sr. Josep Galceran de Pinós. AHPB Pablo Pi, *Lib. undecim. Cap. mat. 1703-08: Lib. onzau de capítols matrimonials i concòrdies, 1703-1707*, núm. lligall 323.

cop acabà la guerra s'exilià i fou governador d'Anvers (1719-1740) i mariscal de camp imperial. Fou nomenat virrei de Sicília, però no exercí el càrrec perquè l'illa fou ocupada pels borbònics (1734).

El marquès de Rubí es casà amb la destacada dama Isabel Maria de Corbera-Sant Climent, baronessa de Llinars, el 1702⁷⁵ (la baronessa de Llinars, nascuda el 1670, era vídua del militar castellà, Diego Fernández de Zúñiga), fruit del matrimoni tingueren una filla, Maria Francesca de Rubí i Corbera, que fou l'hereva dels béns familiars. Aquesta es va casar amb un militar borbònic d'origen napolità, Francesc Pignatelli i d'Aimeric, l'any 1722. El pare de Francesc Pignatelli era un destacat noble que formava part de l'estament militar, Domingo Pignatelli, marquès de San Vicente, casat amb Anna d'Aimeric i de Cruïlles des del 1575, que fou hereva d'una noble casa catalana. El militar borbònic, Domingo Pignatelli era, per la seva dona, cosí d'un dels signants del Pacte de Gènova del 1705. El testament de l'aleshores tinent general Francesc Pignatelli i d'Aimeric, efectuat el 1743, designava com a marmessor el cosí Josep Francesc de Peguera i d'Aimeric, segon marquès de Foix i baró de Torrellas, integrant jove o *menino* de l'Acadèmia dels Desconfiats, entre d'altres.⁷⁶

El marquès de Rubí aconseguí ésser ajudant íntim i fervorós seguidor de l'Arxiduc Carles d'Àustria. El comte féu testament abans de sortir de campanya, el 21 de juny del 1710, ja que comptava amb un precedent familiar molt directe, doncs el seu pare havia mort en el setge de Roses. En el document, després d'encomanar-se devotament i cristianament a Déu, a la Mare de Déu, a l'apòstol sant Jaume i al seu patró sant Josep, va incloure de passada unes breus ratlles plenes d'angoixa, on volgué deixar constància de la duresa i incertesa que suposava la vida militar:

Siendo cosa tan contingente la vida del hombre, y en mayores circunstancias arriesgada la de los militares, hallándome para salir en campaña me ha parecido indispensable, por cristiana y prudente disposición, ordenar mi testamento.⁷⁷

75. MESTRE I CAMPÍ, *op. cit.*, p. 942.

76. AHPB. Carles Rondó, *Inventaris, 1735-1755*, foli 86 i *Llibre de testaments, 1741-1755*, foli 157. L'entrellat de relacions entre aquestes dues famílies i la del marquès de Rubí es pot seguir a AHN, OM Alcántara, expedient 1179. Gaietà Pignatelli i de Rubí (1751). Documentació inclosa en el llibre de MOLAS I RIBALTA, *op. cit.*, pp. 163-164.

77. AHPB. Rafel Albià, *Segon llibre de testaments, 1692-1714*, núm. lligall 46, foli 236. Document consultat i que està referenciar en el llibre de Pere MOLAS I RIBALTA, *Catalunya i la casa d'Àustria*. Barcelona, 1996, p. 162.

Francesc de Junyent i de Vergós, segon marquès de Castellmeià fou oïdor militar de la Generalitat el 1696 i actuà com a capità de la Coronela durant el setge francès de Barcelona el 1697. Durant els primers anys de regnat del monarca Felip V abraçà la causa borbònica, la defensà en les juntes del braç militar i col·laborà amb el virrei Fernández de Velasco a rebutjar l'atac dels aliats el 1705. Actuà com a ajudant de camp del tinent general, el marquès de Casa Fuerte. Formà part dels setze membres que integraven l'Ajuntament borbònic de Barcelona el 1714.⁷⁸

Francesc Sans Miquel i de Monrodon (Barcelona 1667-?), fou un integrant més de l'acadèmia, que provenia de l'estament militar. En les Corts, convocades per Felip V i celebrades a Barcelona el 1701-1702, s'uní als militars que no estaven d'acord amb les disposicions anticonstitucionals del nou rei. Durant la Guerra de Successió es posicionà en favor dels austriacistes, i lluità com a tinent coronel del regiment d'infanteria de la Generalitat (1705). Ascendí a coronel i més tard com a general defensà Montjuïc i la ciutat de Barcelona contra les tropes de Felip V el 1714. L'exèrcit filipista el va empresonar al castell de Fuenterrabía, tot i que el 1719 el portaren a Segòvia on va romandre fins el 1723, essent finalment alliberat el 1725.⁷⁹

Pensament religiós i últimes voluntats

La religiositat o creença ultraterrenal és un fet comú i arrelat entre els integrants de l'acadèmia, encara que en realitat forma part del pensament general de l'època, tal i com es desprèn de l'anàlisi de les disposicions testamentàries. En elles, els acadèmics encomanaven als marmessors o executors encarregats de complir les últimes voluntats tasques concretes a realitzar. Depenent del nivell econòmic, en aquest cas alt, els testadors disposaven amb molta cura i detall: el tipus d'enterrament que desitjaven tenir, ordenaven amb quin hàbit volien anar vestits, determinaven el lloc elegit on volien tenir sepultura, establien el nombre de misses que calia celebrar en sufragi de la seva ànima per aconseguir el descans etern,... Concretament, solien deixar establert quantes lliures de «moneda barcelonesa» havien d'emprar els mar-

78. MESTRE I CAMPI, *op. cit.*, p. 597. Joan MERCADER, *Felip V i Catalunya*, Barcelona, 1968, pp. 87, 348-349.

79. MESTRE I CAMPI, *op. cit.*, p. 963.

messors per celebrar, amb tota solemnitat i gran fastuositat, les honres fúnebres, amb la finalitat de refermar i no desmerèixer llur condició social. Tot i que l'església, enfront d'aquestes mostres de poder i luxe, intentava que l'ostentació disminuís i els recursos destinats a aquestes finalitats fossin emprats per a celebrar misses i per a establir fundacions. En les disposicions són esmentades les lliures que llegaven a l'església, en concepte de despeses mortuòries i per a fer possible dotar obres pietoses i institucions benèfiques.⁸⁰

Agustí de Copons i de Copons, segon marquès de Moja, expressà en el testament el desig de ser enterrat en l'Església Parroquial de Vilafranca del Penedès, vestit amb l'hàbit de Sant Francesc, document signat el 15 de setembre de 1724. Encomanà a la seva muller, Gaïetana de Copons i Oms, com a signe de confiança i considerant la seva fidelitat, que determinés el nombre de misses que considerés necessàries per a garantir-li el repòs de l'ànima.⁸¹

Martí Díaz de Mayorga en el testament signat el 5 d'abril de 1721, establí que les seves despulles mortals fossin vestides dignament amb l'hàbit de Sant Francesc, demanà ser enterrat amb la menor pompa possible, i estipulà que el nombre de misses en salvació de la seva ànima fos un assumpte a determinar pels marmessors.⁸²

Josep Francesc de Peguera i d'Aimeric en el testament, signat el 17 de setembre de 1746, deixà constància del desig de ser enterrat en l'Església parroquial de Nostra Senyora de Foix. Respecte a la solemnitat i despeses a invertir en la sepultura estipulà que es gastés el que els marmessors consideressin necessari, en virtut de la condició i noblesa que gaudia, i seguint en tot moment la tradició del que s'acostumava a efectuar amb els avantpassats. Ordenà que en sufragi de la seva ànima, i com a record de la seva memòria, fossin

80. L'Església ha estat present, en el decurs de la història, fins i tot més enllà dels seus postulats espirituals, arribant a influir sobre aspectes de la vida de caire civil i temporal, molt especialment quan en depenen aspectes econòmics. *Consideració que és possible apreciar-la clarament en els testaments, aquests contenen clàusules en què el testador llega part del patrimoni a Causes Pies (beques per a seminaristes, estudiants de medicina, etc.) i a facilitar els dots de noies per a poder-se casar, o amb la finalitat de garantir la celebració dels serveis litúrgics (misses, novenes, cap d'any, etc.).* Jordi AIGUADÉ CRUSAT et al., «Església i societat: un model de relació institucional a través de l'estudi d'un testament del segle XVI», *Pedralbes. Revista d'Història Moderna*, any XIII, núm. 13-II, 1993, p. 213-219. Anna MITJANS, «Actituds davant la mort a Vilafranca del Penedès (1660-1820)», *Pedralbes. Revista d'Història Moderna*, any XII, núm. 12, 1992, pp. 379-382.

81. AHPB. José Llaurador i de Ça Torra, *Sec. Testamentorum 1713-43*, núm. lligall 28.

82. AHPB. Buenaventura Galí, *Liber secundus Testamentorum 1703-28*, foli 99.

dites nombroses misses, celebrades en diferents altars dedicats a sants o a la Verge, pertanyents a diferents esglésies de Barcelona, on sentia una especial devoció. De manera que, havien d'ésser celebrades cent misses de caritat, en l'altar de Nostra Senyora del Roser del convent de Santa Caterina de Barcelona, de sis sous cadascuna i de Salve. Unes altres cent misses en l'església del convent dels Pares de Sant Francesc de Barcelona; unes altres cent misses en l'Església dels Pares Caputxins de Barcelona; cinquanta misses en l'Església dels Pares dels Seminaris de Barcelona; unes altres cinquanta en l'altar de Nostra Senyora dels Dolors de l'Església dels Pares Servites de Barcelona; cinquanta misses en el col·legi dels Pares Dominics de Barcelona; cinquanta misses en l'altar del Sant Crist de l'església del convent de Sant Jeroni de Barcelona. I finalment, determinà que les restants —fins a sis censos de caritat totes i de sis sous cadascuna—, restaven a disposició de la voluntat dels marmessors, però en el supòsit que no es possessin d'acord havia de prevaldre l'opinió majoritària. Afavorí econòmicament l'Hospital General de la Santa Creu de Barcelona, amb vint lliures barcelonines, que havien d'ésser destinades a la subvenció dels pobres i dels més desvalguts.⁸³

Josep Antoni de Rubí i de Boixadors, marquès de Rubí, va signar un testament que es va obrir i es féu públic a la seva mort, succeïda el 21 de febrer de 1741. Demanà ser enterrat, amb la menor ostentació possible, en l'església de Santa Caterina de Barcelona, que pertanyia a l'orde dels dominics, com a signe darrer que evidenciava l'amor i la fidelitat envers a la seva difunta esposa, Isabel Maria de Corbera, les restes mortals de la qual reposaven en la mateixa església. Determinà les misses que considerà necessàries a celebrar en sufragi de la seva ànima. Nomenà com a marmessors: Regina de Rubí i Boixadors; l'oncle Francesc de Blanes, comte de Centelles; el cunyat Carles de Fivaller i Torres; així com els amics involucrats en política i integrants de l'Acadèmia dels Desconfiats: el comte de Savellà, Joan Antoni de Boixadors i Pau Ignasi de Dalmases i Ros. Els marmessors nomenats foren instituïts com a tutors i curadors dels tres fills, l'hereu Josep Salvador, la pubilla Maria Francesca i Teresa, de manera que els fou encomanada la responsabilitat d'educar-los, protecció que s'havia de perllongar fins al moment de la signatura dels capítols matrimonials, moment en què els lliurarien el dot.

83. AHPB. Jerónimo Gomis, *Sec. Man. Testam. et codici. 1747-1761*, foli 22vº.

Instituí com a hereu universal el seu fill, Josep Salvador, heretat de la que gaudiria si es complia la condició que aquest tingués descendència, doncs si moria sense successió l'heretat aleshores passaria a la pubilla Maria Francesca. Però, en el supòsit que aquesta tampoc tingués descendència l'heretat passaria a l'altra filla menor, Teresa. Per altra banda, en virtut de la promesa que féu a l'hereu, que li consentia anar a resar a la Verge de Nostra Senyora de Núria, en el testament li ratificà de nou el seu consentiment i a més l'autoritza a entregar com a ofrena devota a la Verge: una tanca de diamants i un anell que guardava l'àvia de Josep Salvador, flors treballades en plata que havien pertangut a la seva difunta esposa i un vestit vermell.

Deixà establert el dot de les seves dues filles: a Maria Francesca li deixava deu mil escuts i a Teresa li serien entregats set mil escuts. De totes maneres, aquestes quantitats no eren determinants ja que podien ésser incrementades en el supòsit que els marmessors ho consideressin convenient. En cas de canviar les quantitats havien de considerar una sèrie de ponderables: l'estat de la hisenda que posseïssin i la qualitat dels casaments que contraguessin. Els marmessors nomenats foren instituïts com a tutors i curadors dels tres fills, de manera que els fou encomanada la responsabilitat d'educar-los, protecció que s'havia de perllongar fins al moment de la signatura dels capítols matrimonials, moment en què els lliurarien el dot.⁸⁴

Decoració de llur palau i possessió d'altres immobles

A través dels inventaris dels béns dels acadèmics difunts, ja fos per petició dels familiars o dels marmessors, hom s'adona de la magnificència decorativa amb què ornaven llur llars, doncs la necessitat de refermar el propi prestigi era motiu suficient per reunir nombroses obres d'art, tapissos i pintures.⁸⁵

84. AHPB. Notari Rafel Albà, *Segon llibre de testaments, 1692-1714*, foli 236. Document consultat i que està inclòs dins: Pere MOLAS I RIBALTA, *Catalunya i la casa d'Àustria*, Barcelona, 1996, p. 162.

85. El Baró de Maldà descriu l'interior d'una de les sales àmplies del Palau dels Ducs d'Alba, marquesos de Vilafranca. Aquesta estava pintada imitant l'ordre dòric, amb columnes i pedestals, i possiblement amb trofeus romans en els intercolumnis. Penjaven del sostre dotze aranyes de vidre, la del mig tenia vint-i-quatre ciris mentre les restants en tenien dotze i vuit. La sala era il·luminada, a més, amb cinc metxers amb ciris, situats davant de cada columna. El paviment estava pintat de color de guix i blau, com solien efectuar els mestres de cases en els plafons que decoraven les cases, amb la intenció d'imitar materials nobles, com el marbre o el jaspí. Tota la noblesa de Barcelona fou

El notari a l'efectuar l'inventari prenia notes detallades i minucioses dels béns continguts en cadascuna de les habitacions de l'immoble; de manera que actualment atenint a la lectura d'aquests documents ofereixen al lector una informació valuosa, possibiliten efectuar un recorregut imaginari que ens situa dins l'ambientació de cadascuna de les habitacions que integraven l'immoble i ens informa de la situació urbanística de la casa on vivien.⁸⁶ Els inventaris testimonien al mateix temps la possessió d'objectes d'orfebreria, tant de caire civil com religiós. Concretament, les joies eren habitualment lluides tant per dones com per homes, com a ornament del cos i com a complement accessori a la indumentària. Costum heretat de les modes del vestir que eren usals durant el Renaixement —considerat com el moment d'or de l'orfebreria en general, en què fins i tot va arribar a uns excessos i es va veure incrementada fins a tal punt que s'arribà a un luxe no superat mai més posteriorment. Més tard, cap a mitjans de s. XVII els vestits de les dames i cavallers s'anaren alleugerint, caient en desús la utilització de l'ornament en el vestit masculí. Perdurà en tot temps la idea que les joies constituïen un distintiu del nivell social i econòmic de la classe benestant barcelonina.⁸⁷ Òbviament,

convitada al ball de saló organitzat pels Ducs d'Alba, que tingué lloc la nit del 7 de gener de 1785, en el palau que posseïen, succés que comptà amb l'assistència d'uns cinc-cents trenta senyors, el Baró de Maldà fou un d'aquests convidats, i unes vuitanta-nou senyores. Rafael d'AMAT I DE CORTADA, BARÓ DE MALDÀ, *Calaix de Sastre*, vol. I, 1769-1791, Barcelona, 1987, pp. 140-141.

86. Els nobles que integraven l'acadèmia vivien en palaus o en grans casals. En els primers de tradició renaixentista, la distribució de l'espai es duia a terme entorn a un pati quadrat porticat. En realitat, la concepció de la planta i l'erecció de dos pisos es correspon a l'alçada de la façana gòtica que fra Josep de la Concepció conservà. El típic palau ciutadà mostra un fort sentit interior i manté un esquema similar als convents del moment.

Els palaus utilitzaven la planta baixa per a les cotxeres, les guàrdies i les dependències de servei. S'accedia a la planta noble per l'escala d'honor, que arrencava del pati claustral. En aquest primer pis es destinava un gran saló per a les festes, el qual ocupava gran part de la façana, i l'altura del qual ultrapassava la de les altres estances destinades a despatxos oficials i habitacions. En el segon pis es distribuïen les habitacions de les dames, una àmplia galeria encarada al mar i diferents galeries que tenien vista al gran saló del pis principal. Joan-Ramon TRIADÓ, «L'època del Barroc s. XVII-XVIII», dins de: *Història de l'Art Català*, volum V, Barcelona, 1984, p. 72.

87. Diferents estudis mostren els argenters actius i llur producció artesanal en època moderna, prenent com a referent les tipologies que estan contingudes en el llibre d'examen o Llibres de Passanties del gremi d'argenters barceloní, que estava sota la protecció de Sant Eloi. Santiago ALCOLEA GIL, «Sobre argenters barceloneses de los siglos XVII y XVIII», dins *Estudios Históricos y Documentos de los Archivos de Protocolos*, Col·legi Notarial, Barcelona, 1978, vol. II, pp. 257-271. Núria de DALMASES,

hom pot extreure dels inventaris altres aspectes interessants que informen entorn la vida, el treball, l'art, l'economia, les afeccions, la devoció..., dels propietaris, tot i que alguns no poden ésser considerats d'un interès transcendent, en definitiva, posen especial èmfasi en destacar les pertinences que posseïen.

Les cases dels nobles o personatges benestants comunament solien ésser decorades amb tapissos, posseïen poca pintura en la primera meitat del cinc-cents, encara que quan els inventaris en documenten hom s'adona de la predilecció que existia envers la temàtica religiosa. Aquesta afinitat que sentien envers la temàtica sacra, de caire devocional, va canviar en el decurs del s. xvi i xvii, esdevingué un moment clau de canvi de gust, en què els propietaris decoraren les seves llars amb quadres de temàtica secular. Generalment, la casa solia privilegiar una habitació, de dimensions reduïdes, decorada en excés, de manera que mostrava el gust del propietari i evidenciava el poder econòmic de què gaudia. L'habitació era atapeïda amb la pràctica totalitat o la majoria de pintures que posseïa. Aquest indret escollit solia correspondre a l'estudi, en ell el propietari pretenia crear un ambient refinat i confortable.

Al final del s. xvii la majoria de cases catalanes no posseïen decoració pictòrica, en cas que aquesta hi fos present es preferien els quadres d'iconografia religiosa. Les cases més humils eren infreqüent que decoressin les parets amb pintura, tot i que els agradava decorar-la amb estampes gravades, doncs constituï un article més adequat a les seves possibilitats econòmiques. Les cases dels menestrals i professionals (alguns d'ells integrants de l'elit) solien ésser decorades de forma més tradicional, és a dir, preferien els quadres d'iconografia religiosa. Però amb el temps, la pintura profana es féu present en nombroses cases com la dels mercaders enriquits, i, fins i tot, en les llars menys afavorides, ja fos pel gust del client o per l'oferta disponible en el mercat artístic. Aquests quadres solien representar paisatges, natures mortes i mos-

«La orfebreria barcelonesa del siglo xvi a través de los "Llibres de passantes"», *Revista del Departament d'Història de l'Art de la Universitat de Barcelona*, núm. 3-4, any 1977, pp. 5-30. Núria de DALMASES, *Orfebreria catalana medieval: Barcelona 1300-1500 (Aproximació a l'estudi). Consideracions generals i catalogació d'obra*, vol. I i II, Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, 1992. Núria de DALMASES, *Argenters i joiers de Catalunya*, Barcelona, 1985. J. GUDIOL I CUNILL, *L'orfebreria catalana del segle xi al xviii*, Barcelona, 1915. Assumpta GOU I VERNET, *La joieria i l'orfebreria barcelonines 1600-1850*, Tesi doctoral dirigida per Santiago Alcolea i Gil, Barcelona, juny, 1986.

trar alguns retrats. Era rar adquirir quadres de temes mitològics i allegòrics, a excepció d'algunes allegories morals.

La formació humanística del notari era fonamental a l'hora de determinar la temàtica dels quadres. Així doncs, quan el notari inventariava «històries» tant podia fer referència a quadres d'història (antiga o contemporània), com a assumptes bíblics o mitològics que no havia sabut determinar. Mentre que en els casos en què el notari deixava constància de quadres amb títols incerts, possiblement feia referència a temes històrics, allegòrics o mitològics. De totes maneres, deuria ser habitual que alguns quadres duguessin una inscripció que permetés identificar de forma clara i inequívoca el tema representat. Al mateix temps els inventaris també documenten la presència de tapissos i de llibres en les llars.⁸⁸

Josep Amat de Planella i Despalau (Barcelona 1670-1715), marquès de Castellbell, deixà com a marmessor el marquès de Castellmeià, Francesc de Junyent i de Vergós, integrant de l'Acadèmia dels Desconfiats, signe que demostra la confiança i l'amistat mútua que es tenien. L'acadèmic complí l'encàrrec encomanat, s'encarregà diligentment de realitzar l'inventari amb el notari barceloní, José Llaurador i de Ça Torra. Més tard els successors encarregaran l'inventari al mateix notari i, fins i tot, els béns de l'esmentat marmessor també seran inventariats per ell. Els inventaris dels dos acadèmics, de fet, formen part del mateix llibre d'inventaris (núm. 9 i 17, respectivament). És un fet evident el creure que aquest notari posseïa una consideració notable a Barcelona, atès que inventarià les pertinences d'un nombre elevat de nobles, com es demostra sobretot en l'últim llibre d'inventaris.⁸⁹

Josep Amat de Planella i Despalau visqué i morí en una casa que tenia quatre portals, dos dels quals donaven al carrer de la Canuda i els dos restants a la plaça de Santa Anna.⁹⁰ L'immoble estava estructurat en alçada, en planta baixa i dos pisos. Era habitada pel nucli familiar, pel servei encarregat de les tasques domèstiques i per un mestre, que s'allotjava en dues cambres situades

88. Un estudi exhaustiu que documenta la decoració interior de les llars de diferents casals barcelonins en època moderna és l'article de Marià CARBONELL I BUADES, *Pintura religiosa i profana en inventaris barcelonins, ca. 1575-1650*, Estudis Històrics i Documents dels Arxius de Protocols, vol. XIII, Col·legi de Notaris de Barcelona, 1995, pp. 137-190.

89. AHPB. Josep Llaurador i de Ça Torra, *Liber inventariorum tercius, 1712-1737*, núm. lligall 24.

90. VÍCTOR BALAGUER, *Las calles de Barcelona*, vol. I, Barcelona, 1987 (1865, 1a ed.), pp. 170-173.

en el segon pis. La casa havia sofert danys durant els successos que es produïren com a conseqüència de la Guerra de Successió, de manera que l'inventari informa del mal estat en què havien quedat algunes habitacions, a causa del setge que patí la ciutat i les bombes que malmeteren edificacions de particulars. Tot i l'estat precari en què quedaren algunes habitacions, la casa encara posseïa cambres que eren habitables, concretament les situades davant la Plaça de Santa Anna, on generalment es trobava el propietari. Una de les tres habitacions, situada en el primer pis —que tenia un balcó que donava al carrer de la Canuda i una recambra que donava davant la casa Fluvià— era la que concentrava major decoració interior; el luxe és manifest en la quantitat considerable de quadres i làmines de caràcter devocional (26) que ornaven les parets. Corresponia a un dormitori utilitzat habitualment, que contenia entre altres objectes un llit de peu de gall, molt usat. Tenint en compte que es tracta de l'habitació més espaiosa, que posseeix una recambra, i que està decorada amb major luxe, és molt possible que correspongués al dormitori del marquès, decorada ricament segons les creences pietoses personals. L'aspecte de les creences ultraterrenals torna a evidenciar-se en el fet que la casa posseïa una capella amb sagristia, on s'oficiaven els ritus litúrgics. Estava decorada convenientment i estava assortida amb tot el necessari, de manera que comptava amb les robes i utensilis necessaris. La segona habitació també tenia una visió directa del carrer de la Canuda a través d'un balcó, mentre la darrera deuria tenir tan sols una finestra. La casa posseïa una zona posterior amb jardí, hort o terraplè, el qual era visible des de diferents habitacions significatives, com des del dormitori.

L'inventari trasllueix la religiositat del propietari en diferents moments, mostra el gust, predilecció i coneixement envers els temes devocionals, atès que l'immoble era decorat amb nombrosos quadres —de figures o escenes— religiosos (14), que visualitzaven un ampli repertori iconogràfic, mentre que una mostra iconogràfica poc assortida temàticament corresponia a l'obra profana (13). La tapisseria es concentrava en una habitació funcional que donava al porxo, zona que de fet era necessari aclimatar tèrmicament i alhora era convenient mostrar-hi un ambient luxós, adequat als gustos de l'època. Era integrada per tapisos que mostraven escenes de temàtica religiosa (8) i d'iconografia no determinada (29). En ella enllestia els assumptes de despatx i els negocis que duia entre mans, ja que guardava, entre altres objectes, una

massa de fusta que li servia per picar el segell decorat amb les armes familiars, i un altre segell de bronze, amb el que el marquès deuria validar els documents que expedia. També hi guardava els plomalls de pèl que eren col·locats en el cap dels cavalls que tiraven el caruatge i les tasses estanyades que decoraven el cotxe. El marquès posseïa objectes d'orfebreria, tant de caire civil com religiós, tenia nombroses joies de valua entre les que sobresurten objectes devocionals, ennoblits pel fet de ser efectuats amb materials nobles.

L'inventari, a més, ens informa que posseïa altres béns immobles com el Castell de Vacarisses, el Castell de Castellbell, dues cases situades en la vila de Monistrol i dues cases més en la vila de Villalba. Consta que el marquès incrementava les seves rendes amb el cobrament de diferents censos.⁹¹

Francesc Junyent i de Vergós, segon marquès de Castellmeià, durant els primers anys de regnat de Felip V es féu partidari de la causa borbònica, la defensà en les juntes del braç militar i col·laborà amb el virrei Fernández de Velasco a rebutjar l'atac dels aliats el 1705. Però, quan l'arxiduc Carles d'Àustria dominà Barcelona la casa li fou saquejada pels revoltats, al mes d'octubre. En aquestes circumstàncies decidí fugir de Barcelona i el 1718 aconseguí la cinquena regidoria vitalícia d'aquest consistori, tot i que aspirava al

91. Josep Amat de Planella i Despalau posseïa: un retaule decorat amb un quadre d'un Sant Crist i un frontal d'ara d'altar en la capella; un quadre de Nostra Senyora de Montserrat; un quadre de la Mare de Déu; un quadre de l'adoració dels Reis o Epifania, un quadre de Sant Francesc i un de la Pietat Romana; un quadre de l'Anunciació; un quadre de Santa Magdalena; un quadre del Naixement; un de Sant Cristòfol; dos quadres de la Mare de Déu dels Dolors; nombroses làmines que mostraven Verges i Sants; un retrat de la Sra. Francesca i dotze quadres d'emperadors. A més ornaven les parets la tapisseria: vuit draps d'Aràs que mostraven la història de Jacob, uns altres divuit amb diferents personatges i onze draps d'Aràs de reverències i personatges. En quant a objectes d'orfebreria, entre altres, destaquen a tall d'exemple: una làmina de Sant Jeroni decorada amb plata, varis agnús d'or, esmaltats, i decorats amb una Santa Teresa, una custòdia decorada amb relíquies de diferents Sants en un costat i en l'altre amb una relíquia, rosaris de corall guarnits amb plata, un quadret de Sant Joan guarnit amb or i un sant Caietà de plata sobredaurada. Tots aquests objectes d'orfebreria, dels quals se n'indica el pes, eren guardats dins una caixa que es trobava en una cambra del primer pis.

En l'inventari dels béns de l'illustre marquès de Castellbell consta que fou encarregat al marquès de Castellmeià, Francesc de Junyent i de Vergós. Aquest s'efectuà el dia 19 de juliol de 1715. AHPB. José Llaurador i de Ça Torra, ordre 9.

L'inventari dels béns de la llar dels que deuriem ser els seus pares, situada en el carrer Montcada, fou efectuat per la seva mare, Maria Anna Amat i Lentiscà, vídua de Josep Amat i de Planella i de Gravalosa, el 27 d'octubre de 1723. AHPB. Buenaventura Galf, *Liber secundus inventariorum et encantus*, foli 219.

càrrec de corregidor.⁹² Els successos històrics que es produïren a Barcelona, i més concretament el saqueig a què fou sotmès ajuden a comprendre que l'inventari dels seus béns cridí l'atenció per la brevetat, per la falta de precisió i alhora per la manca absoluta d'objectes artístics. Habitava una casa—sense especificar on era situada—de dos pisos, en el primer pis de la qual tan sols informa que allotjava la cuina, mentre que en el segon pis tan sols descriu una habitació i una portadora. Les dimensions atribuïbles a una casa d'aquestes característiques no s'avenen amb la casa d'un noble, pel que s'entén que no rota la casa fou descrita en la seva globalitat, així com els objectes que la integraven foren estalviats, a causa del saqueig sofert i de l'estat precari en què l'immoble es deuria trobar.⁹³

Els béns mobles per successió paterna possiblement foren escassos, a causa del fet que els revoltats saquejaren totes les possessions de la família, tot i que en l'inventari del seu pare, Francesc de Junyent i de Marimon, el disegni hereu dels seus béns al considerar que era descendent de la casa Junyent i primogènit en l'ordre de successió.⁹⁴ L'inventari del pare ens informa que tota la família habitava en aquell moment en el Castell de Vacarisses, situat en la Vegueria de Manresa, Bisbat de Vic, com a conseqüència—entre altres raons—d'haver patit l'Il·lustre Senyor i la seva família en la ciutat de Barcelona el dia 14 d'octubre de 1705, en la casa dels Quatre Cantons de Bellafilla—que generalment habitaven—, en la casa de Vergós i en d'altres, saqueig general de tots els béns mobles i joies, que pertanyien a la casa Junyent i Marimon. L'inventari es féu dos anys més tard i s'efectuà en un sol dia, el 2 de juny de 1707,

92. MESTRE I CAMPI, *op. cit.*, p. 597. MERCADER, *op. cit.*, pp. 348-349.

93. AHPB. José Llaurador i de Ça Torra, *Liber inventariorum tercius 1712-1737*, núm. lligall 24, núm. ordre 17.

94. L'inventari testimonia que Francesc de Junyent i de Vergós fou anomenat hereu dels béns de Francesc de Junyent i de Marimon, casat amb Anna de Junyent i de Vergós. El pare féu testament amb el notari barceloní Joan Francesc de Verneda, el 26 de febrer del 1694. Establí com a marmessors del testament la seva muller, Maria Teresa de Junyent i Agulló; el Marquès de Castellbell, Josep Amat i de Planella, integrant de l'Acadèmia dels Desconfiats; els marquesos de Gironella, Miquel d'Agulló Pinós i Sagarriga, nebot seu i gentilhome de la Cambra de Sa Majestat, junt amb la seva muller Gaetana d'Agulló i de Marimon; el seu cunyat; els seus nebots: Anton Amat i de Junyent de l'hàbit de Sant Joan i exempt de la companyia de guàrdies de Sa Majestat; Narcís Amat i de Junyent, que era clergue i Manel Amat i de Junyent, que pertanyia a l'hàbit de Sant Joan, i era Capità d'Infanteria i de les Guàrdies de cavalleria de l'exèrcit de Sa Majestat. AHPB. José Llaurador i de Ça Torra, *Liber inventariorum secundus 1696-1709*, núm. lligall 24, foli 205.

amb la protesta manifesta de l'hereu Francesc de Junyent i de Vergós i de la mare vídua, Anna Junyent i de Vergós, com a conseqüència de la situació de penúria i desampar en la qual es trobaven. Sense interès de descriure la casa amb tot luxe de detalls, esmenta tan sols la possessió d'una esclava, anomenada Maria, que comptava amb uns trenta-cinc anys, descriu la possessió de diferents robes, esmenta pocs utensilis de plata i la possessió de tres-centes lliures de «moneda barcelonesa» que Josep Güell, notari públic de Barcelona, havia deixat a Francesc Junyent i de Marimon el març de 1705 sota una consignà de quinze lliures anuals, pensió del cens que li corresponia al Doctor Domènec Piñol per unes cases que aquest posseïa en la ciutat de Barcelona, emplaçades en la Baixada de Viladecols, carrer situat entre el carrer de Lladó i el del Correu vell. L'inventari esmenta la possessió de diferents béns mobles com: la casa de Vila Agramunt, una casa gran amb un portal que donava al carrer Montcada de Barcelona, una o dues casetes contigües a l'anteriorment esmentada, junt a dues botigues annexes situades en el carrer Cremat de Barcelona.

Agustí de Copons i de Copons, marquès de Moja, vivia en un ampli Palau de Barcelona que tenia l'entrada principal en la Baixada dels Lleons,⁹⁵ la part posterior de la casa posseïa un pati on havia plantats aromàtics tarongers, un terrat petit i una torre de dimensions reduïdes, en la que tan sols hi havia una habitació. El palau estava estructurat en dos pisos, dins del qual es documenten un total de trenta-nou habitacions, en les que s'allotjava la família i el servei. Algunes de les habitacions eren de dimensions més àmplies donat que posseïen recàmbres annexes, habitacions que sovint eren embellides amb objectes artístics, segons fos la seva funcionalitat. En les parets penjaven: nombrosos quadres de caire devocional (24), una quantitat inferior de temàtica profana (16) i un nombre de quadres de temàtica no especificada, ja per la manca de coneixement per part del notari o per la falta de qualitat dels mateixos (16). L'habitació del marquès de ben segur podem considerar que degué esdevenir la sala més representativa de la casa, indret on l'illustre marquès passaria bona part del dia i on deuria enllestir els assumptes de despatx que duia entre mans. És interessant constatar que es tracta d'una habitació ricament decorada, en la que concentrava un nombre elevadíssim de tapisos, amb la finalitat de crear una ambientació luxosa, escaient a la seva

95. BALAGUER, *op. cit.*, vol. I, p. 590.

funcionalitat, elegant, confortable i càlida. Els tapissos més bons corresponien als que provenien de Flandes, especifica que eren de primera qualitat; mentre la resta eren més ordinaris i de segona o tercera qualitat. La major part de la iconografia representada mostrava escenes de temàtica profana, provinents de la mitologia i de la història (41), enfront a una quantitat menor que representava escenes de temàtica religiosa (8). El notari no especifica la iconografia de molts altres tapissos (45), tot i que atès que en aquesta habitació d'àmplies dimensions, en la que s'hi concentren un nombre elevadíssim, és possible que molts d'ells mantinguessin una homogeneïtat temàtica: el poder dels monarques dirigit sàviament i prudentment. Un fet a considerar és que la xifra total de tapissos que decoraven aquesta habitació superava la quantitat total de quadres que estaven distribuïts en tots els indrets de la casa.

La cambra que tenia una finestra cap a l'hort dels tarongers, idònia per al retir i descans espiritual, estava ambientada amb quadres ricament bastits i tots ells mostraven escenes o figures d'iconografia devocional. En ella el marquès deixà constància de la seva predilecció envers els temes religiosos (el Somni de Sant Josep, la Verge de Montserrat, Sant Anastasi, Déu, el nom de Maria, i diferents làmines i quadrets per a una capella) i penitencials (Santa Magdalena, Jesús en la columna), entre aquests crida l'atenció el quadre de la Dormició de Sant Josep de dimensions considerables, amb guarnició daurada bona. La temàtica d'aquest últim quadre exemplifica el proveïment de coneixement i saviesa que duu a terme Déu a través del somni en què li mana què ha de fer, idea que potser evoca la finalitat del lloc. La recambra contenia una biblioteca amb una llibreria integrada per dos prestatges de fusta amb filats de llautó on estaven col·locats nombrosos llibres (195), fet que confirma les seves afeccions literàries.

L'inventari, a més, ens informa que posseïa altres béns immobles situats a Barcelona: cases en el carrer d'en Gignàs,⁹⁶ al carrer dels Sombrerers, al carrer dels Escudellers blancs, al carrer més alt de Sant Pere, a la baixada dels Lleons, al carrer de la baixada de Sant Miquel i una casa situada en el carrer

96. La família té relació amb aquest veïnat ja que els pares del segon marquès de Moja, Ramon Copons i de Grimau i Magdalena de Copons, dit Agustí Copons i Copons, posseïen una casa en el carrer Ample que donava finestra en el carrer d'en Gignàs. AHPB. José Llaurador i de Ça Torra, *Liber inventariorum primus 1683-1694*, núm. lligall 24, foli 178.

Ample que desemboca en el carrer del Sol. Altres possessions estaven emplaçades fora de la ciutat: la casa de Vallgornera que era habitada pel Príncep de Nicemi (al qual també li cobra un cens); la casa dels Sogarulls situada a Sant Miquel Derdol en el Penedès, que a més posseïa terres, honors i possessions; unes cases en el carrer de Sant Joan de Vilafranca del Penedès; el castell de Vilassar; a Vilafranca del Penedès era propietari d'un hort que tenia una petita caseta, situada on antigament havia estat el convent de caputxins; una torre, casa i heretat en el terme de Moja, prop de Vilafranca; una casa anomenada la Cugullada i heretat amb els seus honors, possessions, drets i pertinences situada en el terme de Sant Miquel Derdol i part en el terme de Canyelles i la casa de Mas Granell que tenia terres, honors i possessions i que estava situada a Santa Margarida, en el Penedès.⁹⁷

Un cop analitzats els inventaris de la seva mare, Magdalena de Copons, vídua del primer Marquès de Moja, Ramon de Copons,⁹⁸ i del seu fill, el tercer marquès de Moja, Lluís Caietà de Copons i Oms casat amb la Marquesa de Cartellà, Caietana Xammar Pinós,⁹⁹ amb la qual construí l'anomenada Casa Moja, a la Rambla de Barcelona,¹⁰⁰ crida summament l'atenció la brevetat i escassetat informativa amb què els inventaris descriuen els seus béns. En l'inventari de la mare, el notari tan sols descriu l'estança en què morí, la qual cosa fa suposar que deu existir un inventari més ampli que deu contenir els béns del pare, Agustí de Copons i de Copons. Una segona possibilitat és que l'heretat fos tan evident i indiscutible que no fos necessari deixar constància de cadascuna de les seves pertinences. També és de suposar que en el cas de Lluís Caietà de Copons i Oms deu existir un altre inventari, efectuat a la mort de la seva muller vídua, Caietana Xammar i Pinós.

L'inventari de Lluís Caietà de Copons i Oms, tercer marquès de Moja, ens informa que morí deixant vídua a la seva esposa i que la seva mare encara

97. AHPB. José Llaurador i de Ça Torra, *Liber inventariorum tercius 1712-1737*, núm. lligall 24, núm. ordre 37.

98. AHPB. Llaurador i de Ça Torra, *Liber inventariorum primus 1683-1694*, lligall 24, foli 178.

99. AHPB. Jeroni Gomis, *Secundus liber inventariorum et encantum 1745-1758*, foli 122.

100. Palau aixecat pel llinatge dels Cartellà, situat en la cantonada de la Rambla i el carrer de la Portaferriassa. Els primers treballs es daten al 1774 i continuaren durant uns quinze anys sota les directrius de l'arquitecte Josep Mas i Dordal que dissenyà el projecte i comprà amb la col·laboració d'altres professionals. Santiago ALCOLEA, *El Palau Moja, Una contribució destacada a l'arquitectura catalana del segle XVIII*, Barcelona, 1987.

era viva. Aquesta va decidir inventariar els béns del matrimoni que passaven a la nora, tot i que no hi constarien ni les joies ni els vestits que posseïa, i que foren obtinguts en virtut del matrimoni. La mare va disposar que la resta de béns es repartissin segons els vincles que havien estat pactats anteriorment amb la casa Copons ja que, segons afirma el mateix inventari els béns, encara eren de la seva propietat, de la marquesa de Moja, la qual gaudia de la tinència privilegiada dels mateixos. Atès que aquestes pertinences foren adquirides amb diners de la casa Copons, que ella personalment s'encarregava d'enviar al seu fill en les campanyes militars, ja que considerava que Lluís Caietà no cobrava un sou adient ni adequat al càrrec militar que li fou conferit i que no s'havia tingut en compte suficientment la seva posició social privilegiada que gaudia.

Josep Francesc de Peguera i d'Aimeric, segon marquès de Foix i baró de Torrellas, efectuà un inventari de béns de longitud inferior a l'habitual en l'època, al morir la seva primer muller, Maria de Peguera i Berardo, la qual és anomenada com «mi Senyora Maria Espuny».¹⁰¹ La seva segona muller, Gertrudis de Peguera i Aguilar, un cop vídua, efectuà un altre inventari que especificava detalladament tots els béns continguts en la casa. La vídua fou considerada hereva vitalícia de l'heretat i dels béns del marit, en compliment al que s'estipulava en el testament del difunt, aquest fou obert a instància de la vídua i del fillastre, Ramon de Peguera Berardo i Espunya.¹⁰²

El primer inventari efectuat pel vidu, Josep Francesc de Peguera i d'Aimeric, descriu tan sols alguns béns de l'interior d'un immoble, sense indicar on es-

101. AHPB. Jerónimo Gomis, *Liber primus inventariorum et encantum 1729-1725*, foli 114. I Jerónimo Gomis, *Secundus liber inventariorum et encantum 1745-1758*, foli 96.

102. En els capítols matrimonials de la seva muller Gertrudis d'Aguilar i Monfar, signats el 9 de setembre de 1730, consta que hagueren de demanar dispensa apostòlica per l'afinitat i consanguinitat de tercer grau que existia entre ambdós cònjuges. La mare de Gertrudis, Francesca d'Aguilar i Monfar, vídua de Josep d'Aguilar deixà en dot, fent ús de l'heretat i béns del seu difunt marit, el Castell de Dalsarenya o Torre Pallaresa, amb totes les terres, honors i possessions d'aquesta zona, situats a Santa Coloma de Gramenet, Badalona, Besòs, i Sant Andreu; junt a 3.000 lliures moneda barcelonesa, amb les quals pogué testar i disposar. En cas que no tingués fills o nés el restant dels béns hauria d'ésser tornat a l'hereu de la mare, o al fill segon d'aquesta. AHPB. Buenaventura Gall, *Lib. vint-i-un cap.mat. 1727-30*, foli 228.

En el testament de Josep Francesc de Peguera i Aimeric, signat el 17 de setembre del 1746, elegí com a marmessors i executors al Rector de Santa Maria de Foix —església on volia ser enterrat—, a la seva segona muller Gertrudis de Peguera i Aguilar, al seu fill Ramon Grau de Peguera i Berardo i al seu germà Lluís de Peguera i Aimeric. AHPB. Jerónimo Gomis, *Sec.man.testam. et codici. 1747-1761*, foli 22vº.

tava emplaçat. Enumerà nombrosos llibres i plecs d'actes de pergami referents a la casa, patrimoni, quefers negocials i judicials de la casa dels Peguera; deixà constància de l'existència de quadres d'iconografia devocional (20), profana (2) i sense identificar (6); també anotà la presència de tapisseria sense especificar-ne la temàtica (49) i finalment anotà la possessió de joies civils. El notari inventarià els objectes que integraven la capella, els objectes de culte necessaris per a la celebració dels ritus litúrgics i la presència de set quadres de temàtica religiosa o devocional que decorarien les parets. Tot i que de forma indirecta, l'inventari informa que posseïen un altre immoble situat en la Rambla, donat que quan descriu la presència de dos escaparates de banús amb els seus bufets de fusta negra diu que eren ornats amb una talla de fusta que representava un nen en l'una i que el nen que havia de ser en l'altra estava en la capella que tenien en la Rambla.

El segon inventari, efectuat per la segona muller vídua, Gertrudis de Peguera i Aguilar, ens situa en un ampli i luxós habitatge, emplaçat en el carrer dels Mercaders. L'entrada estava situada en el carrer de la Bòria i la sortida era en la plaça de les Beates.¹⁰³ L'immoble estava estructurat en alçat amb dos pisos, en els quals es distribuïen trenta-una estances que tenien obertures que donaven al carrer dels Mercaders (una sala amb dues finestres), a un celobert (una sala amb finestra, immediata a l'anterior), a un hort (tres cambres amb balcó), a un carreró que passava sota la teulada (una cambra amb finestra), al carrer de Terasco (un estudi i un estudiet amb finestra), i a l'eixida (una cambra amb porta). En una cambra, que tenia una finestra que donava al carrer dels Mercaders, hi havia un prestatge de fusta que contenia llibres, tot i que el notari tan sols n'enumera dos: *Constitucions de Catalunya* i *Quatre Llibres del Compendi historial de la Crònica Universal historiada dels reis d'Espanya*, ja que la resta de llibres serien enumerats en un altre memorial. La cambra també comptava amb un armari que contenia objectes endreçats.

La majoria d'objectes artístics es concentraven en cambres determinades com: una cambra espaiosa que tenia dos balcons que donaven a l'hort, on solia pentinar-se la seva difunta muller. L'habitació era decorada amb infinitat de quadres de temàtica devocional, els quals estaven ricament emmarcats, excepte un que era el retrat del germà de Josep Francesc de Peguera i

103. BALAGUER, *op. cit.*, vol. II, p. 36.

d'Aimeric, Lluís de Peguera i d'Aimeric. Aquest quadre comptava amb guarnició d'escultura petita daurada decorada amb cordó i amb l'escut d'armes. L'alcova comptava amb nombrosos quadres devocionals, entre aquests cal remarcar la presència d'un quadret de Nostra Senyora de Foix, embellit amb guarnició jasiada, i que estava situat sobre l'alcova. Aquest quadre és testimoni de la fe i vinculació personal i afectiva que Josep Francesc sentia envers l'Església parroquial de Santa Maria de Foix, lloc on volgué ser enterrat, i en la seva patrona titular, així consta i es posa de manifest en el seu testament.¹⁰⁴ A més, l'alcova comptava amb la presència d'altres quadres d'iconografia no determinada. En l'estudiet que donava al carrer Terasco trobem infinitat de quadres, de qualitat inferior als anteriors donat que el marc no és tan luxós, i era decorada amb estampes penjades a mode de quadre, entre les que destaquen la de Maria Santíssima de Foix que mostra el mapa del poble de Foix, i una única estampa rodona de Sant Antoni, de paper, amb una guarnició rodona de fusta, a mode de *tondo*. L'inventari acaba amb un llistat ràpid en què enumera diferents béns mobles, continguts en la casa, sense especificar on eren ja que probablement formarien part de la zona de la casa destinada al servei, o a possessions sense massa importància. Torna a aparèixer de nou un quadret de Nostra Senyora de Foix, amb guarnició daurada i jasiada, amb un cordó d'estam verd.

L'inventari enumera altres possessions immobles, situades a Barcelona i a fora, i els censos que en cobrava. Posseïa les cases emplaçades a Barcelona situades a la Plaça del Rei, a la Plaça Marquilles, al carrer Montcada, cases rera el convent de Santa Caterina, cases unides al col·legi de la Mercè, i una botiga sota la casa gran que tenia la sortida en el carrer d'en Terasco. Situades fora de Barcelona tenia una casa i un hostal dit «hostal nou» de la batllia que depenia de la baronia de Montnegre que posseïen, junt amb la seva jurisdicció. Cobraven censals a la universitat de Sant Celoni, a la vila de Foix i, a més, posseïen la quadra de Llamborda.

104. Manifesta el desig d'ésser enterrat en l'Església parroquial de Nostra Senyora de Foix. Aquesta mateixa intenció alhora també fou un disseny expressat pel seu pare, Grau de Peguera i Berardo, que volia ser-hi enterrat. Encara que fins a aquell moment no havia estat possible i fou enterrat en el convent dels dominics de Pamplona, del regne de Navarra. Josep Francesc demana que en cas que no pugui dur a terme a temps les gestions necessàries per a complir amb la darrera voluntat del seu pare ho executin els seus marmessors i hereus. AHPB. Jerónimo Gomis, *Sec.man.testam. et codici. 1747-1761*, foli 22vº.

PALAU DALMASES

Interessos humanístics del propietari

El propietari i comitent, Pau Ignasi de Dalmases i Ros, fou un reconegut i alabat bibliòfil, home potentat i culte que gaudia d'amplis i variats coneixements, fins i tot fou autor d'algunes obres històriques i d'altres que no arribà a finalitzar, com a conseqüència de la seva primerenca mort. En definitiva, exemplifica la figura de l'humanista renaixentista: de gust refinat, àvid de saber, que coneixia amb precisió l'antiguitat clàssica, que llegia llibres en grec i llatí, que discutia sobre Plató i Aristòtil, que estava al corrent de les teories més avançades que es conreaven en diferents camps (història, arquitectura civil i militar, funcions diplomàtiques i política, estudis sobre la noblesa, etc) arreu d'Europa; i al mateix temps pot ésser considerat com a amant de la literatura, de la poesia i diletant de les arts. Aquest afany cultural el dugué a cercar i posseir nombrosos llibres i manuscrits, que el posaven en coneixement de les novetats i els successos que s'anaven gestant arreu d'Europa, escrits per autors que provenien de diferents nacionalitats.¹⁰⁵ D'entre els que fan referència a Itàlia destaquen els següents llibres: de Varillas *Les anecdotes de Florence, o histoire secrete de la maison de Medicis* (tom I i II), de Georgii Fabritii *Roma Illustrata*, de Marcilio Ficino *Il Commento sopra Il convito da more del Platone*, de Constantino Belli *Historia dello stato presente dell'Imperio Romano* i d'Octavio Beltrano *Descriptione del Regno di Napoli*.

És significatiu que en el catàleg de llibres que integraven la seva biblioteca trobem documentats nombrosos exemplars sobre consells i tractats de prínceps, la qual cosa ens informa alhora de l'educació i la consideració d'élite que gaudia aquesta classe noble.¹⁰⁶ Podem esmentar els d'Anselme *Palais del honor*, Benavente *Advertencias para Reyes*; Felipe Filantes *Advertencias a los Reyes y Príncipes*; Pedro Sierra *Espejo de Príncipes*; Andrés Mendo *Príncipe perfecto*; Alonso Manrique *Escuela de Príncipes y cavalleros*; Felipe Bartolomeo *Trattato del Consiglio di Principe*; Jaime Rebullosa *Teatro de los mayores Príncipes del mundo*; Juan Torres *Filosofia moral de principes* (vol. I i II);

105. Hom pot consultar en la Biblioteca de Catalunya els següents manuscrits: Ms.677, Ms.186, Ms.492, Ms.496, Ms.618, Ms.674 i Ms. 1878.

106. Biblioteca de Catalunya, Ms. 677.

ELS INTEGRANTS DE L'ACADÈMIA DELS DESCONFIATS

Propietari	PINTURA				TAPISSERIA				ORFEBRERIA		Total
	Rel.	Prof.	S/I	Total	Rel.	Prof.	S/I	Total	Rel.	Prof.	
Amat de Planella i Despalau, Josep	35	13		48	8		29	37	Sí	Sí	85
Copons i de Copons, Agustí de	24	16	16	56	8	41	45	94		Sí	150
Junyent i de Vergós, Francesc de											
Peguera i d'Aimeric, Josep Francesc de	79	12	150	241	1	7	85	93	Sí	Sí	334

Taula: Els inventaris permeten quantificar la presència de pintura i tapisseria com a decoració interior de sengles llars i determinar la presència d'orfebreria. El quadre desglossa el nombre de pintures i tapisseries de temàtica religiosa (Rel.), profana (Prof.) i sense identificar (S/I), i les quantitats totals (Total). També es deixa constància de la presència de peces d'orfebreria religiosa (Rel.), profana (Prof.) i sense identificar (S/I).

Cesare Valentino *Trattato del consiglio di Principe*; Gerónimo Zavallós *Arte Real para el buen gobierno de los Reyes y Príncipes*; Mendo *Príncipe perfecto*, Banyos *Ayo y maestro de Príncipes*; Martínez *Escuela de Príncipes*.

Possiblement, i basant-nos amb aquestes premisses, hom li suggereixen conceptes com: *decoro*, *inventio*, intel·lectualitat, narrativitat, etc.¹⁰⁷ Així doncs, Pau Ignasi de Dalmases de ben segur volgué crear un ambient civil —similar als palaus italians— reféu el Palau patern al seu gust, el decorà amb un acurat i meditat programa iconogràfic, comptant amb la col·laboració de professionals: mestre de cases, escultors, picapedrers i fusters. L'immoble serví per allotjar a la seva família, de procedència aristocràtica, i amb el temps esdevingué seu de l'erudita Acadèmia dels Desconfiats. En la seva biblioteca particular posseïa llibres que informen del desig que tenia per conèixer l'ambient acadè-

107. La majoria d'aquests conceptes tenen un origen en les teories literàries clàssiques, assolides per la crítica humanística del s. XVI i dogmatitzades per l'academicisme que acabaran éssent normes que negaran el geni de l'artista i convertiran el seu saber en un art sistemàtic i acadèmic. Antonio FERNÁNDEZ, Emilio BARCEA y Juan R. HARO SABATER, *Història de l'Art*, Barcelona, 2a. ed., 1992, p. 226.

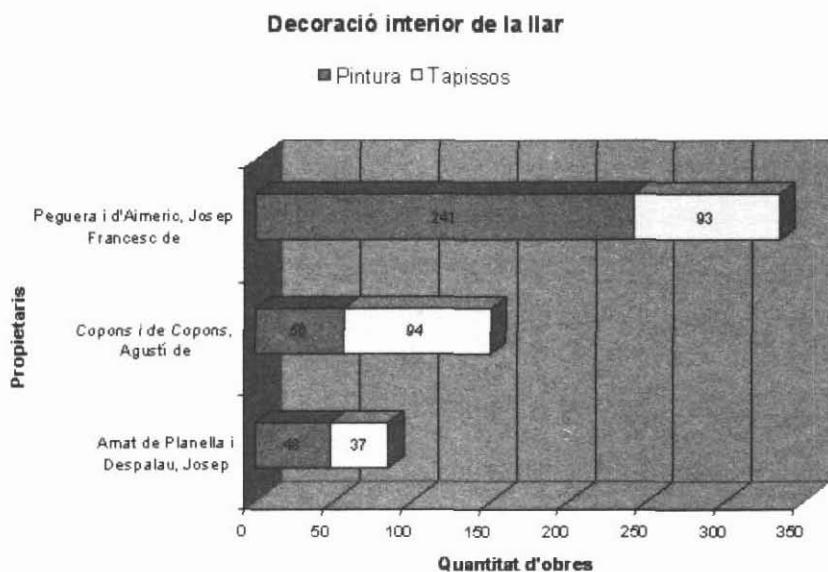
mic europeu; atès que comptava amb el llibre de Pisa *Academici della Fussinà*, *Accademia en Valencia a los años de Felipe*, o el de Pietro Bonarelli *Discorsi Accademia (morali)*, respecte a l'Acadèmia francesa són esmentats diferents llibres com *Relacion contenant l'histoire de l'academie*, entre altres lectures.

Elements decoratius de l'immoble

El Palau Dalmases pot ésser qualificat com el monument arquitectònic més íntegre del carrer que respon a una unitat de concepte.¹⁰⁸ Els elements decoratius que mostra palesen el gust decoratiu de l'època, aquests foren ideats pel jove comitent, que aleshores no comptaria amb gaire més de vint anys. L'edificació fou construïda durant la segona meitat del s. XVII, està integrada per un pati interior amb escala d'honor que condueix fins al pis noble i replà que conté l'estudi, tipologia que es correspon amb la dels grans casals del s. XV i XVI, amb la variant que les finestres mostren un emmarcat quadrangular de motllures destacades, i l'ampit de l'escala mostra una decoració exemplar en temàtica mitològica, que s'inscriu dins l'escultura catalana barroca. L'ampit de l'escala compta amb un programa iconogràfic dedicat al Carro de Neptú i al Rapte d'Europa, tema adequat al comitent d'ascendència mercadera.¹⁰⁹

108. El Palau està situat en el que avui és el número 20 del carrer Montcada. És curiós seguir l'evolució d'un carrer de tan de renom al llarg dels segles, el qual va sofrir modificacions de caire social i urbanístic però que, encara conserva el record de l'estatus aconseguir durant el s. XIV-XVI en què el carrer de Montcada era el carrer destinat a residències d'honor, on els més importants mercaders —enriquits amb el comerç marítim— assentaven llur residència familiar i mostraven o aspiraven a ser reconeguts com a ciutadans honrats, senyors poderosos i integrants de la noblesa. El s. XVIII és, però, estacionari i inicia la decadència sistemàtica de l'arquitectura del carrer formada per casals espaiosos habitats per ciutadans honrats com Pau Ignasi de Dalmases, marquès de Vilallonga i Josep de Móra i de Catà, marquès de Llió. El carrer es defineix tant pel seu caràcter estètic com la presència de l'élite barcelonina, la qual rebutjava qualsevol classe de vida no aristocràtica (botigues, tavernes, magatzems, etc.). L'indret esdevingué una ciutat d'aristòcrates dins de la ciutat, el carrer prengué un paper simbòlic en la vida cultural i festiva de la Barcelona moderna. Al s. XVIII el carrer passà a segon pla, amb la destrucció del barri vell, la Ribera, per a construir la Ciutadella, canviaren l'eix del dinamisme urbà allunyant-lo de la ciutat antiga i apropant-lo a la nova frontera econòmica de les Rambles i del Raval. James S. AMELANG, «Canvi social i cultural popular en la Barcelona moderna. El carrer Montcada», *L'Avenç. Revista d'Història*, núm. 18-22, any 1979. James S. AMELANG, *La formación de una clase dirigente: Barcelona 1490-1714*, Barcelona, 1986, pp. 169-170.

109. Els relleus de l'ampit de l'escala mostren el mite de Neptú, déu del mar, que transforma els béns de la terra en riqueses comercials i com a protector de la navegació afavoreix els negocis dels

Gràfic: Nombre de pintures i tapissos que ornaven els palaus dels acadèmics segons els inventaris notariais.

L'obra fou realitzada amb pedra de Montjuïc els darrers anys del s. XVII, data coincident amb els frisos superiors de les llibreries que duen gravada la data de 1699 i a més són decorats amb la Creu de Sant Jordi o de la Generalitat. L'elogiada llibreria que contenia valuosos exemplars, fou efectuada en fusta de roure; actualment està instal·lada en la Casa de l'Ardiaca. Tant l'escala d'honor com la llibreria mostren una decoració coincident en els elements accessoris, fet que evidència la intenció de crear una decoració unitària.

L'escala d'honor, abovedada, està perfectament adequada a l'indret. La disposició de l'entrada i el mateix pati creen una ambientació teatral, la perspectiva de la qual conflueix i ofereix una visió que privilegia l'escala d'honor. Els dos arcs rampants es recolzen en les tres columnes salomòniques –propi

mercaders que depenien d'aquest mitjà de transport. Agustí DURAN i SANPERE, «El carrer de Montcada i el Palau Dalmases», *Omnium cultural, Separata del Butlletí Interior Informatiu*, 3 (gener 1973). Barcelona, 1973. Agustí DURAN i SANPERE, *Barcelona i la seva història. La formació d'una gran ciutat*, vol. I, Barcelona, 1973, p. 451.

de la tradició gòticista— decorades amb vides i nus infantils col·locats en un encertat ritme, la columna central és totalment helicoidal i és el nexa de les laterals, que són adossades a la paret.¹¹⁰ El mestre de cases per a dissenyar l'estructura dels dos arcs rampants amb volta esterotòmica —de tradició gòtica— de l'ampit de l'escala s'inspirà de ben segur en el tractat d'arquitectura de Juan Caramuel de Lobkowitz *Arquitectura Civil recta y oblicua considerada y dibuxada en el templo de Ierusalén erigido en el morio por el rey Salomón* (1678), atès que el tractadista estudia l'arquitectura obliqua i l'exemplifica en diferents làmines que mostren la disposició inclinada dels balustres i de les columnes d'una escala.¹¹¹ El Tractat VI *En que se enseña la arquitectura obliqua* conté una dissertació de l'arquitectura obliqua, les seves aplicacions i com

110. Les columnes salomòniques apareixen com a element decoratiu definidor d'una època, tant són presents en obres realitzades en fusta (capçals de llit, altres mobles renaixentistes, retaules) com en pedra (portades, sobre l'ampit de les escales). De fet, pocs són els exemples que es donaren a Catalunya en la talla pètria com a conseqüència, molt possiblement, de la poca habilitat dels picapedrers més que no pas com a conseqüència del gust imperant en l'època. Alguns exemples presenten similituds formals i estilístiques amb les de l'escala d'honor del Palau Dalmaes, com: l'església de Caldas de Montbui, on les columnes salomòniques, profusament decorades, emmarquen el buit de la porta, i on l'ornamentació s'estén per l'entaulament, les pilastres i fins i tot desborda la portada (1689-1701); en la portada de l'església parroquial de Moià, obra de Pere Torrents (1670). En la portada del convent dels Mercedaris de Sant Ramon de Portell (1675); i en la portada de l'església de San Martín de Maeda. TRIADÓ, *op. cit.* (1984), p. 95. CÉSAR MARTINELL, *Arquitectura i escultura barroques a Catalunya. El barroc salomònic 1671-1730*, vol. II, dins de: *Monumenta Cataloniæ*, vol. XI, Barcelona, (1961), pp. 653-654). J. HERNÁNDEZ DÍAZ, J.J. MARTÍN GONZÁLEZ, J.M. PITA ANDRADE, *Summa Artis. Historia general del Arte*, vol. XXVI, Madrid, 2a. ed., 1983, pp. 601-608.

111. Ha estat considerat per la crítica com una de les publicacions clàssiques en matèria d'arquitectura més importants que s'hagin produït a Espanya, el judici envers aquesta obra ha anat recuperant-se i valorant-se positivament. Tant pel seu plantejament com per l'estructuració de les seves premisses, esdevé un tractat que es diferencia dels de la seva època, sobretot dels espanyols que tenien un caràcter més aviat pràctic. El llibre sobretot va dirigit als professionals de la construcció, exposa principis científics que comporta l'arquitectura per poder aconseguir una perfecció quasi mai vista fins aleshores. La doctrina arquitectònica de Caramuel es fonamenta en els principis de la matemàtica moderna, l'aritmètica i la geometria. Considera les formes distorsionades que provoca l'arquitectura obliqua com a necessitat basada en mètodes matemàtics i científics, no com a artífici capriciós del constructor. El tractat de Caramuel, malgrat haver estat editat fora d'Espanya, aconseguí difusió tant en llengua espanyola com en l'estranger i es troba documentat en diversos inventaris de biblioteques com la de l'arquitecte Fernando Casas i Novoa, que realitzà la façana de l'Obradoiro de Santiago de Compostella, o en la biblioteca de Villadorata en Noto (Sicília), i en les biblioteques de l'Academia de San Fernando (Madrid) al s. XVIII i en la del Colegio de Ingenieros, Canales y Puertos al s. XIX. Fray Laurencio de SAN NICOLÁS, *op. cit.*

aquesta repercuteix en les parts de l'edificació.¹¹² Inclou diferents apartats, com l'article XI «De las Escaleras», en el que considera que les escales constitueixen un element essencial de l'immoble, pel que cal que siguin estudiades des de diferents punts de vista, valorant el seu emplaçament privilegiat, els elements proporcionats que la configuraran, etc., ja que en definitiva contribuiran a atorgar un caràcter ennoblidor a l'indret:

La escalera es una de las partes más principales que tiene un edificio: pero se ha de proporcionar con él porque como es contra la Magestad de un Palacio, que sus escaleras principales sean pequeñas, así será contra la autoridad del Arquitecto, si fuesen grandes con exceso.

i en l'article XII «De los balustres y columnas oblicuas, con que se suelen adornar las escaleras» considera que l'arquitectura obliqua aplicada a les escales constitueix una de les seves millors aplicacions, i ajuda a oferir una visió de conjunt harmoniosa i bella:

El mayor uso, que puede tener la Oblicuidad de inclinación, viene a ser en el adornar las escaleras. Estas suelen tener columnas grandes, o balustres pequeños.

Estudia l'ús dels balustres i columnes en les escales tenint en compte al mateix temps que els capitells de les columnes poden mostrar diferents ordres i alhora que les columnes poden estar disposades rectes o torçades, les darreres mostrant diferents graus d'inclinació.

112. Juan CARAMUEL, *Arquitectura civil recta y oblicua*, vol. I i II, Madrid, 1639, 1664 y 1984. De totes maneres cal tenir en compte la presència d'altres Palaus barrocs a la ciutat de Barcelona que posseeixen arcs rampants en l'escala del pati, com són: el Palau Mercader, situat en el carrer de Lledó núm.11, edifici de principis del s. XVIII, que conserva un pati amb una escala de dos trams, tota de pedra, dissenyada segons els principis de l'«arquitectura obliqua» de Juan Caramuel. L'escala està coberta amb trams de volta d'aresta sobre arcs rampants que arrenquen dels capitells inclinats de pilastres i columnes. Dos d'aquests —una d'elles la que ocupa l'angle dels dos trams— estan tallades pel centre del fust, «tour de force» constructiu possible gràcies al virtuosisme de l'estereotomia. Un segon exemple és el Palau situat en el carrer dels Mercaders, núm. 42, edificació del s. XVII de grans proporcions. Conté un pati —parcialment subedificat— amb escala al seu voltant, coberta amb un pòrtic d'arcs rampants sobre columnes toscanes de capitells i bases paral·leles a la barana ascendent. *Catàleg del Patrimoni Arquitectònic Històric-Artístic de la Ciutat de Barcelona*, Ajuntament de Barcelona, Àrea d'Urbanisme i Obres Públiques, Servei de Protecció del Patrimoni Monumental, pp. 245-246 i 273.

Pau Ignasi de Dalmases i Ros tot i posseir alguns dels notables tractats d'arquitectura que eren habituals en l'època, no comptava amb aquest darrer, el qual ens fa suposar la qualitat professional del mestre de cases que executà l'escala d'honor. En la seva biblioteca particular posseïa tractats d'arquitectura i llibres tècnics, com els de Juan de Arfe Vilafañe, *Varia Commensuracion, para la escultura y la arquitectura* i *De arquitectura*; el vol. I i II de Fray Laurencio de San Nicolás, *Arte y uso de architettura*; el de Jacopo Barozzi da Vignola, *Regles des cinq ordres d'architecture*; el de Vitruvio Pollion d'Urrea, *De Architectura*; de Gaspar Morales, *Libro de las virtudes de las piedras preciosas*; de Georg Bauer, *Agricolae* i el de Bernardo Pérez Vargas, *De re metallica*.¹¹³

El comitent, fervorós partidari de la Casa d'Àustria, al viatjar arreu d'Europa, com a ambaixador i cronista, visità Anglaterra, Àustria, Holanda i Portugal, i de ben segur degué apreciar les novetats arquitectòniques més avançades, assumint de primera mà les diferents tipologies constructives d'escals. El precedent tipològic immediat a la Península durant el s. XVI fou el model italià, que gaudí d'un ressò notable. Agustín Bustamante aprecia similituds entre les tipologies d'escals de la península i les produïdes a Itàlia, tant el que fa referència als principis compositius, a la simetria, a la decoració que llueïen a les estructures. Respecte a aquest darrer punt cal destacar que durant aquest període s'importaven estructures, la qual cosa suposava una font d'inspiració directe dels models emprats en altres indrets. Les novetats italianes foren introduïdes per Palladio i Vignola, moment en què els tractats d'arquitectura començaven a esdevenir font d'inspiració i via formativa capital per als artistes. Es produí una conjuminació entre l'escala interior –pròpia de l'arquitectura espanyola del Renaixement– i les novetats italianes que arribaven a través dels artistes espanyols formats a Itàlia i a través dels manuals i tractats d'arquitectura que foren àmpliament difosos. Aquests esdevingueren d'adquisició més fàcil, com a conseqüència de l'abaratiment dels llibres que es produí d'ençà del Renaixement.¹¹⁴ Una possible

113. Biblioteca de Catalunya. Ms. 677.

114. Ramon SOLER I FABREGAT, «Libros de Arte en bibliotecas de artistas españoles (siglos XVI-XVIII): aproximación y bibliografía», a *Locus Amoenus*, núm. 1, any 1995, Universitat Autònoma de Barcelona. Agustín BUSTAMANTE, «La influencia italiana en la escalera española del Renacimiento», *L'Escalier dans l'Architecture de la Renaissance. Actes du colloque tenu à Tours du 22 au 26 mai 1979*, Centre d'études supérieures de la Renaissance de l'Architecture, Picard, Paris, 1985, pp. 171-174. María Victoria GARCÍA MORALES, «El ejercicio como arquitectos de pintores y escultores en el siglo

via d'investigació de gran interès podria dur a l'estudiós a cercar els possibles models estrangers que presenten trets similars als presents en l'escala del Palau Dalmases.

La decoració mitològica trasllueix un gust per motius ornamentals de tipus clàssic, basat alhora en l'estudi de la font literària primària més directa que tracta el tema, concretament: Publi Ovidi Nasó, *Les Metamorfosis* (llibre II, 843-875),¹¹⁵ junt a altres com el llibre de poesia didàctica de Félix

xvii», dins de *Veldzquez y el arte de su tiempo*, Centro de Estudios Históricos, C.S.I.C., V Jornadas de Arte, Madrid, 1991, pp. 187-193.

115. *Les Metamorfosis* constitueixen un poema èpic integrat per versos i narracions de faules metamòrfiques relacionades cronològicament, des de la formació del Caos fins a la transformació en estrella de Juli Cèsar. En l'Edat Mitja fou àmpliament difós, sobretot a Itàlia, on Brunetto Latino el comparà a *La Eneida* de Virgili, l'obra fou traduïda per Giovanni di Virgilio, Bonssignori i Cimintendi, entre altres celebritats. És indubtable la influència que tingué en tots els humanistes italians i especialment decisiva per a l'anglès Chaucer. Són diverses les traduccions al castellà que es van imprimir de *Les Metamorfosis* durant el s. xvi, com la de Bustamante o la de Sánchez de Viana, totes amb una forta influència medieval en les interpretacions de les faules. Moltes d'aquestes edicions anaven ricament il·lustrades, pel que suposaven un bon llibre de models per als artistes, que podien o no seguir els gravats, però segur que devien tenir-los en compte a l'hora «d'inventar» nous projectes per a obres de caire mitològic. *Les Metamorfosis* han arribat a la posteritat en tres manuscrits del s. xi, el *Marciano* i el *Fabriciano*, de Florència, i el *Napolitano*.

En les *Metamorfosis*, font literària que explica la decoració, hi llegim el relat representat en l'ampit de l'escala del Palau Dalmases: «Tot seguit, els vedells, foragitats de la muntanya, van començar a atansar-se a la platja, seguint les ordres, al lloc on la filla del poderós rei solia jugar, acompanyada de les donzelles de Tir. No compaginen bé ni van plegades de majestat i l'amor; així és que (...) (Júpiter) pren l'aparença d'un toro i es posa a braolar enmig dels vedells i a anar d'una banda a l'altra, magnífic d'aspecte, damunt l'herba tendra. El seu color és el de la neu en què cap peu no ha deixat la seva empremta ni ha començat a fondre el plujós Austre. La musculatura del coll és ferma, la papada li penja per davant; les banyes són petites, això és veritat, però qualsevol diria que han estat treballades a mà, i són més llueus que una pedra preciosa sense taca. (...) La filla d'Agènor queda admirada en veure que és tan bell, que no amenaça d'atacar-la. De bon principi, tot i veure'l tan dòcil, té por de tocar-lo, però aviat s'hi acostava i li posa flors a la boca blanca. A l'amant li agrada i, mentre no arriba l'esperat moment de satisfer el seu desig, li fa petons a les mans (...). La princesa va atrevir-se fins i tot, ignorant qui tenia a sota, a seure damunt l'esquena del toro; i aleshores el déu, a poc a poc, va començar a allunyar-se de la terra i del litoral sec; primer posa els peus falsos en l'aigua, després continua endins i s'emporta la seva presa a alta mar. La noia té por i es gira a mirar la costa que ha deixat enrere en ser raptada; amb la mà dreta s'agafa ben fort a una banya, l'altra la té posada damunt el llom; els seus vestits, tremolosos, ondulen al vent».

Xesqui CASTAÑER LÓPEZ, «Dos ejemplos visualizadores de Las Metamorfosis de Ovidio en el Museo de Bellas Artes de Bilbao: *El rapto de Europa y Diana y Acteón*», *Cuadernos de Arte e Iconografía. III Coloquios de Iconografía*, 28-30 de mayo de 1992, tomo VI, núm. 11, Madrid, 1993, pp. 376-381.

Lope de Vega y Carpio (Madrid, 1562- 1635) *Laurel de Apollo* (de 1630). Ambdues obres apareixen reiteradament en la biblioteca del comitent, la primera en diferents edicions i escrita en diferents idiomes. El tema del rapte d'Europa novament és descrit en el llibre de Publi Ovidi Nasó, *Fasti*, obra que també integrava la biblioteca del propietari,¹¹⁶ que explica que un cop Júpiter segrestà Europa, tornà a la seva forma original i el bou en què es convertí es transformà en constel·lació, dins dels signes del zodíac.¹¹⁷ Des del 10 de gener de 1610 era conegut que Europa és un dels quatre satèl·lits que foren descoberts per Galileu, concretament és el sisè satèl·lit de Júpiter, en ordre de distància respecte al planeta.

Una possible similitud, bé que de caire poètic, del Rapte d'Europa representat en l'ampit de l'escala del Palau Dalmases —camí iniciàtic i d'ascensió que conduïa als desconfiats a les reunions literàries que tenien lloc en una sala del pis noble—, amb l'Acadèmia dels Nocturns de València la trobem en el fet que els nocturns adoptaven pseudònims relacionats amb la nit. Seguint aquest sentit de nocturnitat trobem un nou exemple en l'obra *Disertación primera por la patria de Paulo Orosio, discípulo de San Agustín, y San Gerónimo. Que fue de Tarragona y no Braga en Portugal, contra el sentir del Excellentísimo Sr. marqués de Mondéjar y de Agrópoli Grande de España*

116. Biblioteca de Catalunya. Ms. 677.

117. El mite acabaria amb la unió d'Europa i Júpiter, que va tenir lloc a l'illa de Creta, sota uns plàtans que mai més van perdre les seves fulles. Minos, Sarpedón i Radamant foren els tres fills que en resultaren, però foren adoptats per Asterió, el rei de Creta que es casà amb Europa.

Als *Diàlegs dels Déus del Mar*, tot i que es segueix fidelment el relat d'Ovidi, veiem com Lucià introdueix Amors surant a l'aigua, també Horaci en fa referència a les seves *Odes*, concretament a la tercera. Una altra font que cal tenir con compte és *Dell'Amore di Leucipe et di Clitophonte*, d'Aquiles Tatiús (s. II d.C.) a través de la traducció a l'italià que en va fer Ludovico Dolce, publicada el 1540: «El busto de la joven hasta las partes pudendas está cubierto con una blanquísima camisa, y desde allí las partes inferiores del cuerpo con un ropaje de púrpura estaban recubiertas, las formas de las cuales por encima de dicho ropaje se perfilaban: el ombligo profundo, el vientre liso, las caderas estrechas, y tal estrechez convertida en agudeza luego se ensanchaba. Los senos en el pecho mucho resaltaban, el superpuesto ceñidor ajustaba a un tiempo los pechos y la camisa, la cual era espejo de su cuerpo. Sus brazos estaban abiertos, uno hacia el cuerno, otro hacia el rabo: por ambos lados y con las dos manos mantenía suspendido el velo sobre la cabeza flotando sobre los hombros; los pliegues del velo, hinchándose, del todo se extendían, y debíase ello al viento puesto allí por el pintor. Ella iba sentada en el toro a guisa de nave que surca el mar, usando casi su velo a modo de vela, alrededor del toro saltaban los delfines, jugueteaban los Amores; y podría decirse que también estaban pintados sus movimientos», Fernando CHECA, *Tiziano y la monarquía hispánica*, Madrid, 1994.

(AHCB Ms. B-núm.97) escrita per Pau Ignasi de Dalmases i Ros i publicada l'any 1702, tot i que l'original duu data de 1701, en la que recull diferents dissertacions dels desconfiats referint-se a l'Acadèmia. En l'«Aprobación» de l'obra destaca l'opinió del catedràtic Fra Ramon Costa que féu una comparació hiperbòlica de la reunió literària, constituïda pels integrants de l'Acadèmia dels Desconfiats, amb l'agrupament harmoniós i resplendent integrat per les estrelles que configuren les constel·lacions en el firmament durant la nit:

Y aun de mucho antes, mas cercano la flor a su raiz, se erigió en su Casa la célebre *Academia* de los ENTENDIDOS, que con alta discreción tomó el apellido de *Desconfiados*, *resplandeciente constelacion de luminosos astros de la Literatura Esfera*, Hércules de la elocuencia que vibrando saetas fulminan arpones que penetran con sus agudezas, en cuyo Conclave se han admitido como en más florido ramillete de las estudiosas prendas que los subliman a la cumbre excelsa de la celebridad, quantos han podido contribuir con mas desvelo para las suyas, todas las Provincias del Orbe. Hac ergo Academia collectum metior orbem. Hac vido coetu quidquid ubique micat (Claudiam. in Proem. Panegir. ad Manli).

La predilecció pel motiu marí és un motiu reincident, element unitari en diferents indrets arquitectònic-decoratius del palau, tant és present en l'ampit de l'escala amb el tema del Carro de Neptú i el Rapte d'Europa (figura 3),¹¹⁸ com en la font de marbre ornada amb temes marins, entre els que destaca el carro de Neptú, i que està situada en un pati posterior de la casa. La font, tot i pertànyer al s. XVIII, sembla quelcom posterior a la realització de l'escala, encara que conserva un estil homogeni.¹¹⁹ El tema marí és novament present en els grotescos de la façana exterior de la casa, que donen al carrer Montcada (figura 1).¹²⁰ Al mateix temps cal observar que els motius marins

118. Aquest tipus de decoració mitològica esdevé una mostra atípica dins un tipus d'iconografia de caire eminentment religiosa. TRIADÓ, *op. cit.* (1984), pp. 69-70.

119. Juan AINAUD, José GUDIOL y F.P. VERRÍE, *La ciudad de Barcelona. Catálogo monumental de España*, CSIC, Instituto Diego Velázquez, Madrid, 1947, làmina núm. 1337.

120. Dues làmines corresponents a la primera part del llibre d'arquitectura *Arte y uso de Arquitectura* de Fray Laurencio de San Nicolás mostren diferents entaulaments amb frisos decorats amb una parella enfrontada de nens alats amb la part inferior decorada amb cua bífida i en una altra làmina veiem un híbrid de dona alada amb les mateixes extremitats inferiors (aquí figura 2). Aquests éssers presenten característiques iguals a les que apareixen en els grotescos de la façana del Palau Dalmases, del s. XVII que dona al carrer de Montcada. Estan situats al final de les motlures que recorren les

apareixen altra vegada com a motiu decoratiu en el frontispici del llibre *Nenias Reales*—editat per l'Acadèmia dels Desconfiats el 1701—, en el qual Francesc Gazán realitzà un gravat que mostra una barqueta enfonsada sota el lema «Tutta, quia diffidens» que constitueix el distintiu de l'Acadèmia, (figura 4). El llibre *Nenias Reales* conté una justificació del mateix en la Razón de la obra que explica la imatge:

Y tomando por Empresa la de un Mar embravecido, en quien se miran lastimoso triumpho del Hado, y la Inconstancia derrotados fragmentos de una Nave, que ha naufragado, y un Barquillo desarmado en la arena con el lema *Tutta, quia diffidens*.

Martín de Riquer interpreta el gravat i el lema que es mostra com un símbol de l'esperança que cobejaven els desconfiats a poder navegar novament quan la mar es calmes:

Su barroco emblema consistente en una nave que zozobra frente a una playa en la que hay varada otra embarcación, pronta a hacerse al mar, bajo el lema *Tuta quia diffidens*, simboliza la confianza de estos Desconfiados en navegar seguramente cuando amaine la tempestad.¹²¹

La nau torna a ser motiu d'inspiració per a Joan Antoni de Boixadors i de Pinós, el comte de Savallà. En l'oració introductòria de l'acadèmia primera, celebrada el 10 de juny de 1700, identifica la barca enfonsada amb l'Acadèmia. El dubte esdevé guia de coneixement i raonament que garanteix la veritat:

La nave que dudosa zozobraba
en la Confusa unión de tantos riesgos,
eres tú Docta Illustre Academia,
que a la envidia te expones de los necios.
El piloto que cauto te conduzca
sea de tus áulicos el Ingenio,

finestres, aquestes mostren com a decoració un perlejat en la fusta que també és present com a motiu decoratiu de les dues làmines. Aquest llibre d'arquitectura, amb les seves il·lustracions incloses, era posseït pel propietari tal i com figura en el catàleg de la seva biblioteca. Ell mateix degué dissenyar el programa iconogràfic i indicar les seves preferències formals i estilístiques als mestre de cases, escultors, picapedrers i fusters.

121. Riquer, *op. cit.*, (1955), p. 5.

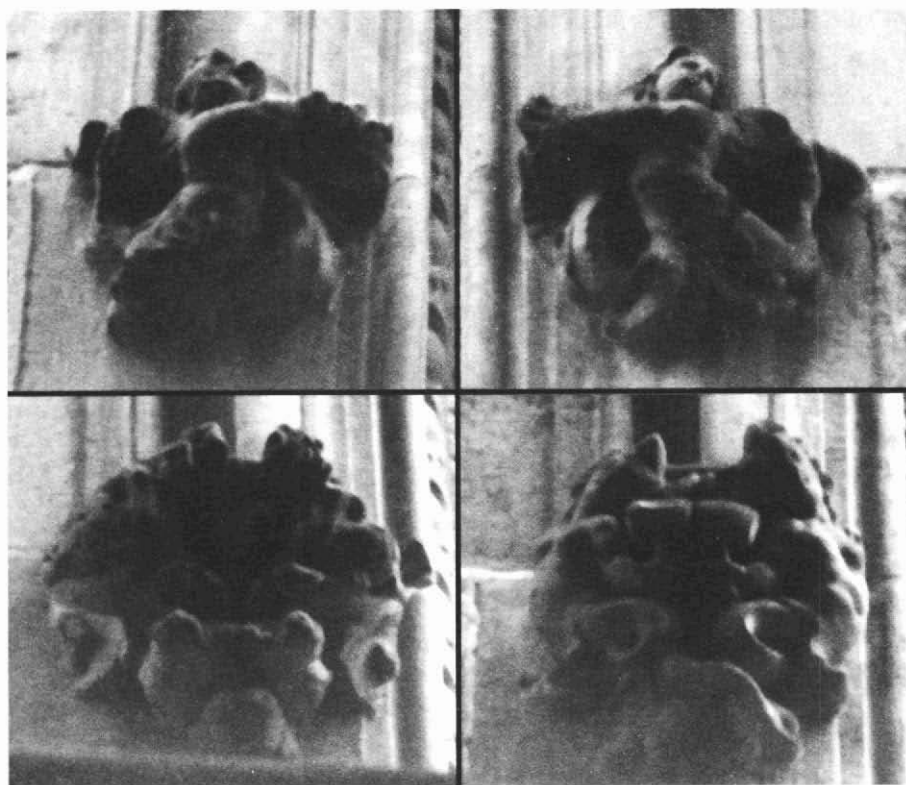

Fig. 1. Mostres representatives de la decoració del Palau Dalmases consistent en parelles de grotescos enfrontats, situats al final de les motlures de pedra que emmarquen cadascuna de les finestres de la llarga balconada que dóna al carrer Montcada. En les imatges apareix una figura alada amb els braços en direcció a l'obertura, que té com a extremitats inferiors una doble cua alada. En una de les imatges inferiors dues figures es donen l'esquena i sostenen una petita maça en referència al cognom Dalmases.

que del error huyendo los baxíos
por el rumbo te guíe del acierto.¹²²

L'obra *Versos catalans i bilingües de diversos autors dels segles XVII-XIX*: Jeroni Generes, Josep Carreras, Francesc de Sentmenat i d'Agulló, marquès de Sentmenat, Pau Ignasi de Dalmases i Ros, Bernat Antoni de Boixadors i Su-

122. Joan Antoni de Boixadors, *Oració introductòria de l'acadèmia primera*, 10 de juny de 1700. Text transcrit per GERMÁN TORRES, *op. cit.*, p. 568.

reda de Sant Martí, comte de Peralada i vescomte de Rocabertí, Pau Ignasi de Dalmases i de Vilana, Feliu Amat Lentiscà de Gravalosa, fra Joan Tomàs de Boixadors i Sureda de Sant Martí, etc. (Biblioteca de Catalunya. Ms. 186) recull diverses mostres poètiques del s. XVII-XIX. Destaca el poema de Pau Ignasi Dalmases i Vilana, titulat *Pondres l'alegria de la Junta, per l'elecció de muller del sr. don Anton Armengol; en mi sra. dona Caterina de Ninot*. En el que traspua sensibilitat, erudició i formació intel·lectual exquisida que, de ben segur, Pau Ignasi Dalmases i Ros va saber inculcar al seu fill. En el poema Pau Ignasi Dalmases i Vilana encoratja i manifesta l'alegria pel futur casament, expressa un gran respecte per la futura núvia, fins al punt que, després d'elogiar-li les virtuts i comparar-la amb les deesses de l'antiguitat clàssica, l'equipara a la sàvia Minerva i la creu capaç de dissoldre les dolenteries protagonitzades per la fúria del déu de les aigües, Neptú. Aquest és representat en l'ampit de l'escala sostenint el seu trident i damunt un carro (figura 3).

Clama doncs, victòria Caterina,/ o ditxosíssim congres,/ que ja sens un individu,/ que tota oposició vens./ *Oposes algun Neptú/ als èmuls d'aquest temps;/ volent amb sos mars enveja/ inundar aquest concell./* I veuràs com oposada,/ tenint, un Medi tan seu,/ aquesta tan Deesa Minerva/ tals borrasques esvaeix./ Que ja pots creure, venigna,/ protectora se't promet;/ quan veu tes operacions/ si consagres humilment.

En aquest ús reincident de Neptú, tant en obres de projecció privada com pública, de caire més aviat lúdic, el destinatari de l'obra era qui deuria conèixer la clau interpretativa, que deuria quedar oculta als no coneixedors del tema. La representació de l'ampit de l'escala bé podria amagar una alegoria, el significat de la qual tan sols seria coneguda per la família. M.J. Fernández García considera que el comitent se sentí atret per les lectures mitològiques clàssiques i estigué influït pels programes artístics mitològics estrangers, entenent perfectament llur significació política. En base a aquestes premisses, el Carro de Neptú faria referència a la importància del comerç marítim de Barcelona en temps dels Àustries, el qual fou potenciat per l'Arxiduc, mentre que el rapte d'Europa faria referència a la monarquia borbònica. De manera que, igual que Júpiter convertit en bou enganyà Europa, així Felip V

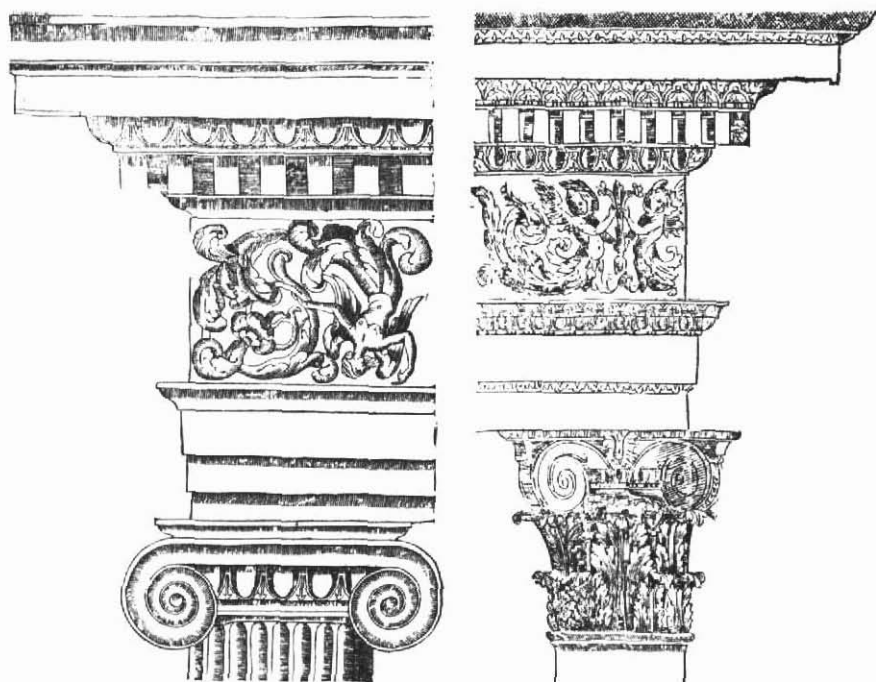

Fig. 2. Dues làmines de la primera part del llibre *Arte y uso de Architectura* de Fray Laureano de San Nicolás, capítols XXXV i XXXVII. Mostren grotescos enfrontats i decoracions en perlejat oval semblants als de les finestres del Palau Dalmases.

amb les seves fallàcies i la seva força intentarà dominar tots els regnes de l'antiga corona espanyola.¹²³

Òbviament, no cal descartar la possibilitat que simplement es tractés d'un motiu decoratiu predilecte, sense més significació. Aquesta característica persistent ofereix una unitat en l'obra, que es fa palesa en les manifestacions (urbanisme, decoració pètria, gravat i poesia) on era lícit mostrar el gust personal del comitent, evidència en realitat un concepte renaixentista que intentava oferir una visió unitària de tot el conjunt de l'obra. De manera que, les manifestacions, promogudes pel fundador de l'Acadèmia Desconfiada i pel seu

123. M.J. FERNÁNDEZ GARCÍA, «Investigación sobre Pau Ignasi de Dalmases y su relación como patrono de la escalera del palacio Dalmases», dins de *Actas del VII Congreso Español de Historia del Arte*, Murcia, 1988, pp. 283-291. La tesi és recollida a *Art a Catalunya. Escultura moderna i contemporània*, vol. VI, Ars Cataloniae, Barcelona, 1998, pp. 98-99.

fill, poden ésser interpretades sota uns paràmetres iconogràfics i iconològics homogenis, que les inclouen sota unes mateixes premisses, visuals i de lectura.

PAU IGNASI DE DALMASES I ROS

Donada la importància cabdal d'aquest personatge, amb un significant ressò i una molt lloable tasca dins el món de les lletres catalanes com de la política internacional, considero oportú incloure dades d'interès que m'han estat possible recopilar mentre duia a terme l'estudi previ a la redacció d'aquest article.

Fou nomenat cavaller pel monarca Carles II el 1692. Guanyà el grau de Doctor en Arts i Filosofia el 22 d'abril de 1688, Carles II li concedí privilegi militar el 25 de gener de 1692. Al cap de poc temps inicià un llarg viatge que el dugué a terres de Castella i França, on visità centres de cultura i tingué l'oportunitat de fer amistat amb intellectuals destacats, amb qui mantingué una intensa activitat epistolar en la que tot sovint respon a les sollicituds que li demanen que expressi el parer en qüestions erudites.

En tornar a Barcelona manifestà un creixent interès bibliòfil, fet que s'evidencià en l'afany per reunir llibres i documents que l'enriquien amb temàtica variada, i en la vessant humanística cal valorar-lo com a escriptor i home capaç de reunir al seu voltant altres personalitats amb interessos literaris, i com a erudit a l'aguait de les novetats intel·lectuals. Fets que motivaren la creació d'una biblioteca notable, assortida amb temàtica variada i tantes vegades elogiada. Es conserva un inventari detallat, ordenat i de gran pulcritud on s'enumeren els llibres que conformaven la biblioteca particular del Palau Dalmases.¹²⁴ Alhora és possible apreciar-lo com a expert erudit en el treball que dugué a terme a l'hora de classificar la biblioteca de Nicolás Antonio. Conservem el manuscrit «Notas de la "Biblioteca Antigua y Nueva" de Nicolás Antonio» que conté les anotacions aclaridores que considerà oportunes.¹²⁵ L'obra, al mateix temps, formava part de la biblioteca particular que posseïa. El manuscrit fou copiat el 1818 per Josep Vega i Sentmenat, de la Reial Acadèmia de Bones Lletres.

Felip V li concedí el títol de cronista de Catalunya en les Corts celebrades a Barcelona, entre el 12 d'octubre de 1701 i el 14 de gener de 1702. Quan

124. Manuscrit actualment conservat a la Biblioteca de Catalunya. Ms. 6770.

125. Biblioteca de Catalunya. Ms. 1878. I Biblioteca Universitària de Barcelona. Ms. 712.

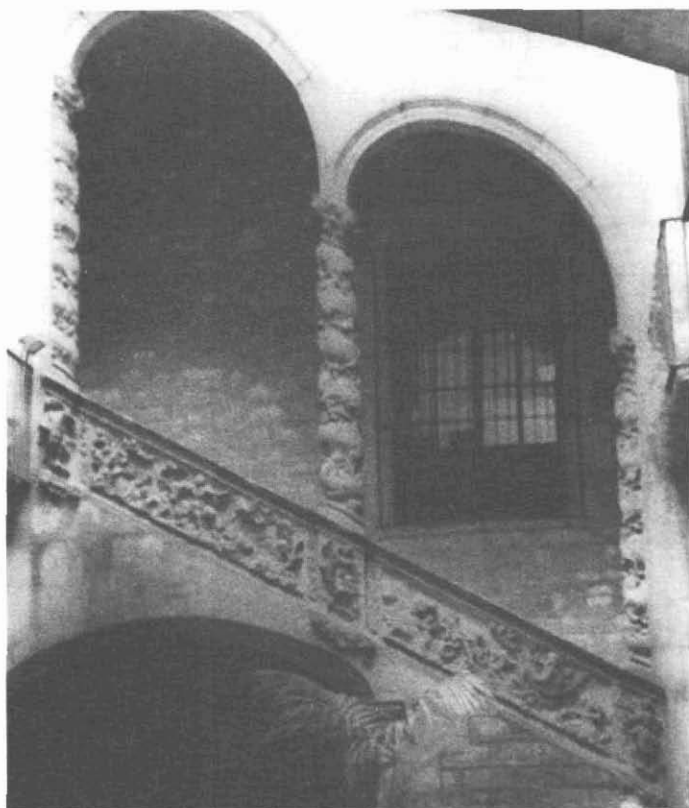

Fig. 3. Escala abovedada del pati interior del Palau Dalmases. L'ampit està decorat amb la representació mitològica del rapte d'Europs i el carro de Neprú. A la pàgina 79, dos detalls de les mateixes.

actuava com a ambaixador català en la Cort de Felip V, defensant el que es determinà en el Consell de Cent, fou empresonat a Madrid, junt amb el seu cunyat, Josep Faust de Potau, comte de Vallcabra. Tenia com a missió intervenir en els empresonaments que determinà el virrei Fernández de Velasco a varis catedràtics universitaris barcelonins al principi de la Guerra de Successió. Aleshores fou quan decidí abraçar la causa de l'Arxiduc d'Àustria.

Novament actuà com a ambaixador català en la cort de la reina Anna d'Anglaterra, el dia 6 de març de 1712. Es proposà com a objectiu solucionar l'assumpte, del que comunament fou anomenat «case of catalans», sobre el pac-

tat suport anglès que pretenia afavorir el candidat Carles d'Àustria. Malgrat que l'arxiduc al ser designat Emperador el 1711, a causa de la mort del seu germà Josep I, abandonà a la seva sort els catalans, Dalmases no perdé les esperances de commoure l'opinió anglesa, així que el març de 1714 aconseguí que la Cambra de Lords tractés l'assumpte de l'«infortuni» dels «justos i antics privilegis». D'aquells qui Lord Belinbroke, en canvi, anomenà «turbulent poble»; mentre lord Lexington —ambaixador anglès a Madrid— rebia l'ordre d'insistir davant el rei Felip V, amb un esperit enèrgic, emfatitzant sobre la necessitat de conservar els privilegis dels catalans, per interès d'Anglaterra i d'Espanya, però malauradament el monarca espanyol es mostrà intransigent. Finalment, Anglaterra abandonà la via de la guerra encara que Isabel de Brunswick —arxiduchessa, reina i emperadriu— mantingué la Cort simbòlica a Catalunya fins a l'últim moment.

Les gestions amb la reina Anna acabaren quan la sobirana morí, el 12 d'agost de 1714, moment en què començà a regnar l'elector de Hannover, Jordi I. El nou monarca anteriorment havia manifestat simpaties envers Catalunya. Mentre arribava el rei al poder dominaven els *whigs*, la qual cosa afavoria encara més la causa catalana. Aquests havien pres el «cas dels catalans» com una arma contra el govern *tory*, de manera que l'ocasió els serví per a comprometre's amb més fermesa a l'hora de defensar la causa. L'ambaixador català a Londres, Pau Ignasi de Dalmases, l'endemà mateix d'haver-se constituït la regència, el 13 d'agost de 1714, reclamava la necessitat d'una intervenció ràpida per salvar Catalunya i Barcelona. La petició fou acollida favorablement i el mateix dia ordenaren a l'ambaixador anglès, prop de Lluís XIV, que defensés la idea en nom propi i dels altres regents que res no els seria tan agradable a ells com a la nació el tenir cura de la seguretat de Barcelona i al mateix temps fer possible la reducció de Catalunya mitjançant un tractat. En cas contrari, les conseqüències que preveia considerava que serien pitjors del que imaginaven les Corts de França i d'Espanya, si persistien en l'intent de prendre la ciutat i subjugar el poble català. Els regents van assegurar a Dalmases que «havien estat donades les ordres a l'almirall Wishart —el cap de l'esquadra anglesa a la Mediterrània— sobre afavorir més que embarassar totes les embarcacions que duguessin queviures i pertrets a Barcelona». Davant aquests incidents Dalmases escrigué al marquès de Montnegre, ambaixador català a Viena, el 24 d'agost: «Si la nostra Barcelona ha pogut resistir al duc de Berwick, pot i podem prome-

tre'ns una millor fortuna; però sense un evident miracle, com és possible? No obstant, confesso que l'espero». ¹²⁶

Dalmases presentà un memorial als regents anglesos en el que detallava mesures concretes, cap de les quals implicava la guerra. Exposà als cònsols anglesos residents a Espanya i a Itàlia la necessitat de reunir l'esquadra anglesa a Maó amb celeritat, com havia estat ordenat amb anterioritat; i la conveniència de procurar aconseguir un armistici per mediació d'Anglaterra, fins aconseguir la pau. Mentre no s'aconseguís creia oportú facilitar el proveïment de la ciutat i fer possible que els vaixells de la flota traslladessin les dones i els infants cap a Mallorca o cap a Itàlia. Malauradament, Lluís XIV presentà una actitud negativa als regents anglesos i, per altra banda, aquests, enfront el memorial de Dalmases, donaren una resposta massa tardana, el dia 28 d'octubre. Moment proper a la caiguda de Barcelona, la qual sucumbí tota sola, sense l'ajut, ni l'acolliment estranger tan desitjat per Dalmases.

Hom pot consultar a l'AHCB el *Dietario libro de memorias, referente a los actos practicados por el sr. D. Pablo Ignacio de Dalmases y de Ros, como Embajador enviado por a las Cortes Catalanas a Inglaterra, durante la época de la guerra de Sucesión. Año 1713*. ¹²⁷ El manuscrit referència nombrosos quefers polítics que gestionà com a ambaixador català a Anglaterra.

Els manuscrits continguts en el *Registro de cartas y otras escrituras. Libro 1º 23 març 1713 a 6 febrer 1714* documenten la correspondència que mantenia com a enviat de la Diputació de Barcelona i del Braç Militar de Catalunya a la Cort de Londres. ¹²⁸ En les cartes i altres documents esmenta personalitats angleses cabdals i aristòcrates d'importància que ostentaven càrrecs polítics, a lords anglesos, i a comtes anglesos i catalans amb els quals mantingué un tracte personal o molt directe. És interessant la carta adreçada a Joan Antoni de Boixadors i de Pinós, sisè comte de Savallà, escrita des de Londres i dataada el 26 de maig de 1713, ja que exposa la creença i esperança que forjà entorn a la futura evacuació de Catalunya per part de les tropes angleses.

El manuscrit *Registro de cartas y otras escrituras. Libro 2º 1714* és un altre exemple de la seva prolífica activitat epistolar. ¹²⁹ Conté cartes i altres docu-

126. Ferran SOLDEVILA, *Història de Catalunya*. Barcelona, 1935.

127. AHCB. Ms. A-339.

128. AHCB. Ms. B-95.

129. AHCB. Ms. B-96.

ments adreçats a diverses personalitats com a Joan Antoni de Boixadors i de Pinós, i al Marquès de Rialp, entre d'altres. Aporta notícies, tant de la seva vida privada com de l'activitat política que es vivia a l'Anglaterra de la reina Anna. Aporta informacions quotidianes, com el fet que transcendí a l'opinió pública que la sobirana començava a patir símptomes de mala salut. Incident que motivà certa inseguretat entre els ciutadans i ocasionà que nombrosos anglesos volguessin retirar els diners dipositats en els bancs com a mesura de seguretat per si succeïa algun incident imprevist.¹³⁰

EL RECORD DE L'ACADÈMIA DESCONFIADA

Tres associacions literàries amb el nom d'acadèmia varen aparèixer al llarg del s. XVIII: l'Acadèmia Desconfiada (1700-1703); l'Acadèmia sense nom (1729-1752), i la Reial Acadèmia de Bones Lletres (1729- actualitat).¹³¹

El record de l'Acadèmia dels Desconfiats perdurà i serví de substrat i estímul a altres erudits il·lustrats. Un cop finida la guerra i les persecucions sagnants l'ambient afavorí un clima propici a la cultura, es crearen centres acadèmics que es marcaren com a fita l'esforç cultural, suplint en certa manera la manca d'un centre universitari a Barcelona, com a conseqüència del fet que Felip V la suprimí pel Decret de Nova Planta el 7 de gener de 1717 i la instaurà a Cervera el dia 11 de maig de 1717.

L'«Acadèmia sense nom» s'inscriu dins un període de desvetllament econòmic i social, com a resultat de la fusió de diversos grups privats. En for-

130. Pedro VOLTES I BOU, «Nuevas noticias de D. Pablo Ignacio de Dalmases y Ros y su tiempo», BRABLB, núm. 26-27, tomo XXVI, anys 1954-58. Pedro VOLTES I BOU, «Pablo Ignacio de Dalmases y Ros, bibliophilie exemplaire», dins de: *25 años de la vida de la Asociación de Bibliófilos de Barcelona. Le IIIème Congrès International de Bibliophilie. Actes et communications*, Barcelona, 1971, pp. 203-209. Ferran SOLDEVILA, «La presó de Pau Ignasi Dalmases, enviat de la ciutat de Barcelona a Felip V (1705)», *Estudis Universitaris catalans, Homenatge a Antoni Rubió i Lluch*, XXII, Barcelona, 1936, p. 48. Pere VOLTES I BOU, *L'Arciduc Carles d'Àustria rei dels catalans*, Barcelona, 1967, p. 228. Josep-Rafel CARRERAS I BULBENA, *Carlos d'Àustria y Elisabeth de Brunswick Wolfenbüttel a Barcelona y Girona*, Barcelona, 1902, p. 383. Joaquim NADAL I FARRERAS, *L'onze de setembre i el centralisme borbònic*, Barcelona, 1977. J. NADAL I FARRERAS, *La guerra de Successió i la derrota de Catalunya*, Història de Catalunya, vol. IV, Barcelona, 1980, pp. 15-87.

131. Antoni COMAS, *L'Acadèmia de Bones Lletres des de la seva fundació l'any 1700*, Reial Acadèmia de Bones Lletres, Barcelona, 2000.

maren part, nobles i eclesiàstics; destaca l'adhesió de Ramon de Dalmases i Vilana, fill de Pau Ignasi de Dalmases i Ros.

Els treballs que es presentaven per a ésser llegits en les sessions mantenen un caire monogràfic i posseeixen una temàtica erudita i intranscendent, tot i els diferents intents que mostraren per publicar llibres variis. Es proposaren la redacció d'un *Diccionari histórico de Catalunya*, seguint l'interès pel vessant filològic i històric que havia anat consolidant-se temps enrere; i la realització d'un epígon a la *Crònica de Pujades*. Mostraren un creixent afany per la llengua, motiu que els dugué a evocar els Jocs Florals, sense intenció de restaurar-los, i a encomanar unes normes ortogràfiques. Amb el temps, aquest cenacle es convertiria en la benvolguda Reial Acadèmia de Bones Lletres, gràcies al rei Ferran (1752-actualitat).¹³²

La Reial Acadèmia de Bones Lletres és considerada pels filòlegs com la continuació de la dels Desconfiats. De fet, quan l'Acadèmia de Bones Lletres publicà el primer volum de les *Memòries*, en el «Resumen histórico» féu constar l'Acadèmia dels Desconfiats com a precursora. Alguns dels membres de la desconfiada s'incorporaren a la nova acadèmia, fet que testimonia la necessitat que sentien els catalans a reagrupar-se i a crear de nou un ambient estimulant que fes possible la realització de projectes de caire educatiu i cultural.

La institució participà del reviscolament que es detectà a Catalunya, a finals del s. XVIII. Es marcà com a objectiu desenvolupar activitats històricoliteràries i endegar la redacció d'una Història de Catalunya, que no arribà mai

132. El primer de maig es celebrà la primera junta, la qual fou presidida pel Doctor Segimon Comes, catedràtic de Retòrica de la Universitat de Barcelona. Aviat la presidència fou atorgada al Capità general de Catalunya, el marquès de Risbourg, que va designar com a vicepresident el comte de Peralada, Bernat Antoni de Boixadors i Rocabertí, que en fou president de fet fins el 1733, i de nom fins el 1756. El succeí en el càrrec Josep de Móra i Catà, segon marquès de Llió, que aleshores tenia vint anys. Entre els acadèmics numeraris hi figuren personalitats de gran relevància dins la societat i d'altres de gran talent, com: Agustí Antoni de Minuart, que seria nomenat catedràtic d'Escriptura de la Universitat de Barcelona; Pere Serra i Postius, autor de nombroses obres històricoreligioses; Fra Marià Ribera, cronista de la Mercè; Antoni de Bastero i Lledó, que formà part de l'Acadèmia Arcàdia de Roma i és considerat autor de la *Crusca provenzale* (Roma, 1724); Agustí Eura, bisbe d'Orense, qualificat com a insigne poeta erudit de la llengua catalana; el P. Jaume Caresmar, abat de Bellpuig de les Avellanès; Francesc Pérez Bayer, canonge de la Seu de Barcelona; i altres personalitats que no gaudeixen de tan relleu dins l'àmbit històricoliterari. J. MIRET I SANS, «Dos siglos de vida académica», BRABLB, tomo IX, Impremta de la Casa de la Caritat. Ferran SOLDEVILA, *Barcelona sense Universitat i la Restauració de la Universitat de Barcelona (1714-1837)*, Barcelona, 1938.

Fig. 4. Gravat que forma part del frontispici de les *Nenias Reales*, obra de Francesc Gazán.

a ultimar-se. Les *Memòries de la Reial Acadèmia de Bones Lletres* (1756) recullen els *Estatuts*, on deixen constància que l'objectiu primordial que es fixaren fou llegar a la posteritat una revisió de la història de Catalunya, guiats per una metodologia clara.¹³³ L'article primer dels *Estatuts* diu:

Habiéndose propuesto la Academia por fin principal de su Instituto formar la historia de Cathaluña, aclarando aquellos puntos que han querido controvertir, o suponer, ya el error, ya la malicia, deberá ser su primer objeto dirigir el trabajo de sus individuos a la perfección de esta obra.

133. Aquesta obra esdevé un dels màxims exponents de la producció literària de l'acadèmia del període setcentista, bàsicament pretén oferir normes de crítica històrica que els serien d'utilitat als acadèmics. El president, marquès de Llió, Josep de Móra i Catà, destacà en la redacció d'aquest volum i en l'obra: *Observaciones sobre los principios elementales de la historia* (inclosa en el primer volum de *Memorias de la Real Academia de Buenas Letras*, el 1756). Aquesta darrera publicació pretenia assentar unes bases generals per a uniformitzar els treballs dels acadèmics catalans en el terreny de la història. L'obra es centra en les fonts impreses i manuscrites, encara que no finalitzà el projecte d'incloure un segon volum referent a la tradició, la diplomàcia i les monedes i inscripcions. Tot i que l'obra va restar estroncada en aquest punt, i sense publicar els altres dos volums anunciats en les *Observaciones*, cal valorar-la com a fita remarcable i plena d'erudició. De totes maneres, l'esperit i ambicions de l'obra seran continuats tal com es projectà el 1868, amb l'impuls de la Renaixença.